Prijs ƒ 7,95 / Bfr. 159

STRIP SCHRIFT

PATTY KLEIN
PETER PONTIAC
FRITZ BEHRENDT

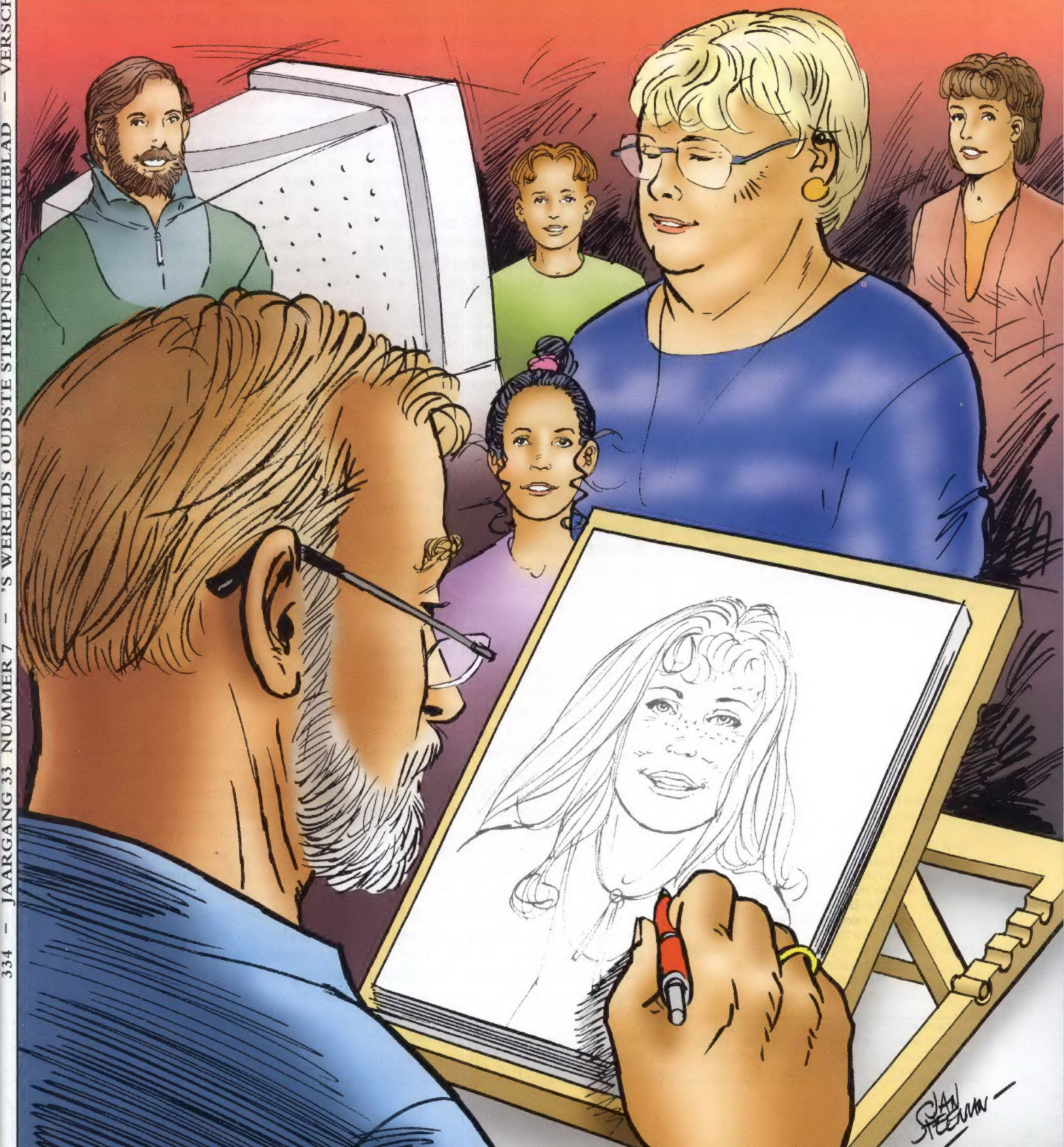

334 – JAARGANG 33 NUMMER 7 – 'S WERELDS OUDSTE STRIPINFORMATIEBLAD – VERSCHIJNT 10x PER JAAR

AGENDA

t/m 28 februari 2001
Expositie 'Eiland', van Stefan van Dinther en Tobias Schalken, Galerie Lambiek, Kerkstraat 78, Amsterdam, info: (+31)(0)20-6267543, of via e-mail: lambiek@lambiek.net
t/m 4 maart 2001
Expositie 'Hallo Nachbar!... Dag buurvrouw!', een overzicht van Nederlandse en Duitse cartoons die de soms moeizame relatie tussen beide landen becommentariëren, Limburgs Museum, Keulsepoort 5, Venlo.
t/m 11 maart 2001
Verkoopexpositie striporiginelen van onder anderen Vance, Moebius, Weinberg, Dany, Toonder Studio's, Bosschaert, Sleen, Pink, Buth, Rosinski en Leemans, Galerie De Kunstgang, Zuivelmarkt, Hasselt, België, info: (+32)(0)11-215215/241391.
t/m 16 maart 2001
Expositie 'Politiek in Prent 2000', Statenpassage van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, Lange Poten 4, 's-Gravenhage.
t/m 18 maart
Expositie 'Artoonism in the Third Degree', met werk van onder anderen Luuk Bode, Cirque de Pepin, Hans van Bentem en DJ Chantelle, Showroom Mama, Witte de Withstraat 31, Rotterdam, info: (+31)(0)10-4660695, of via de site www.mama.ooo.nl
t/m 31 maart 2001
Expositie 'Lorenzo Mattotti - beeld, verhaal, kleur, lijn', Tweebronnen, Diestsestraat 46, Leuven, België, info: (+32)(0)497-649452, of via de site www.beeldbeeld.org
t/m 1 april 2001
Expositie 'MAZ, Mazure', over Alfred Mazure, Nationaal Oorlogs- en Verzetsmuseum, Museumpark 1, Overloon, info: (+31)(0)478-642150, of via e-mail: overloon@oorlogsmuseum.nl
t/m 1 april 2001
Expositie Dino Battaglia, 'Onder de zwarte zon van de weemoed', Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, België, info: (+32)(0)2-2191980.
t/m 8 april 2001
Expositie 'Playboy Cartoon Classics. De originelen uit de jaren 50 en 60', Kunsthal Rotterdam, Museumpark, Westzeedijk 341, Rotterdam, info: (+31)(0)10-4400301.
t/m 14 april
Expositie Enki Bilal, Bibliothèque Historique de la Ville de Paris, 22 rue Malher, Parijs, Frankrijk, info: via de site www.andeuxmilleun.com
t/m 20 mei 2001
Expositie 'Mitacq en De Beverpatroelje', Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, België, info: (+32)(0)2-2191980.
t/m 27 mei 2001
Expositie 'Heer Bommel en de natuur', Natuurmuseum Groningen, Preadiniussingel 59, Groningen, info: (+31)(0)50-3676170.
t/m 16 september 2001
Expositie 'Alle haaien! Striphelden op zee', Maritiem Museum Rotterdam, Leuvehaven 1, Rotterdam, info: (+31)(0)10-4132680, of via de site www.mmph.nl
10 maart
4e Oost-Nederlandse Stripbeurs, Broerenkerk, Achter de Broeren, Zwolle, info: (+31)(0)38-4221077.
10 en 11 maart 2001
13e Wilrijkse Stripdagen, Gemeenschapscentrum Valaarhof, Letterkundestraat 135, Wilrijk, België, info: (+32)(0)3-8273110, of via de site bewoner.dma.be/stripbib
25 maart 2001
15e Leidse Stripdag, Centrale Bibliotheek, Leiden, info vanaf 1 december: (+31)(0)71-5121802, of via e-mail: info@leidsestripshop.demon.nl
31 maart en 1 april 2001
11e Salon de la Bande Dessinée de Maisons-Laffitte, Centre Culturel, Maisons-Laffitte, Frankrijk, info: (+33)1-34931281.
3 april t/m 17 juni 2001
Expositie Serge Creuz, perstekenaar (1924-1996), Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, België, info: (+32)(0)2-2191980.
16 april
14e Delftse Stripdag, met onder meer de expositie 'Sterven in de strip', Zalencentrum Delfstede, Phoenixstraat 66, Delft, info: (+31)(0)15-2135571.
22 april 2001
Stripbeurs Stripclub Tafelrond, Zaal 'Het Bad', Martelarenlaan, Kessel-Lo (Leuven), België.
14 t/m 17 juni 2001
BD '01, Festival International de la Bande Dessinée, Sierre, Zwitserland, info: (+41)27-4559043, of via de site www.bdsierre.ch
19 juni t/m 18 november 2001
Expositie 'Dag meneer De Raaf', over de dierenstrip in België, Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, België, info: (+32)(0)2-2191980.
11 juli t/m 5 augustus 2001
Stripfestival Middelkerke, Middelkerke, België.
22 en 23 september 2001
Stripdagen, Brabanthallen, 's-Hertogenbosch.
20 november 2001 t/m 3 maart 2002
Expositie 'De kunst van Alex Raymond', Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, België, info: (+32)(0)2-2191980.
15 en 16 december 2001
Stripgidsdagen, Turnhout, België.

DE MEEST ACTUELE AGENDA OP STRIPGEBIED KUNT U BINNENKORT WEER RAADPLEGEN VIA HET WORLD WIDE WEB VAN HET INTERNET OP ONZE NIEUWE STRIPSCHRIFTPAGINA'S

Bits & Pieces

GSM

Wat een nep! Dat laatste Stripschrift. Zetten ze een cover van Walthéry erop. Met de meest lullige plaat van Natasja die ik in twintig jaar heb gezien. Met zo'n uiig stro-hoedje en een stokje, wandelend tussen de muziek. Met twee koterige kleuters er naast hobbelend. Voor het familietrekje. Allemachtig. Wat een tranentrekker. Dat zal lekker hebben verkocht met zo'n cover.

Vervolgens sla ik het blad open. En zie daar. Natasja gaat uit de kleren. En aan de rol. Walthéry laat Natasja en Walter zich eens even lekker uitleven. Ook een stripheld moet zijn verzetje hebben op zijn tijd. Gelukkig maar. Anders blijven het maar van die brave figuurtjes. Alsof de geestelijk vader zijn roeping als priester gemist heeft en daarom maar stripmaker is geworden. Kirrend nodigt Natasja de lieve Walter uit met een stevig 'pak vast'.

Eindelijk, maar dan ook eindelijk doet Stripschrift een stap naar voren. Na dertig jaar kuise strips braaf te hebben becommentarieerd, rolt er een behaatje door het beeld.

Maar ik was er nog niet.

Opeens zijn alle remmen los. Een paar bladzijden verder tref ik Penthouse Comix aan. 'De inhoud is erotisch van aard' meldt de redacteur eufemistisch. Ja, koekoek!

Een paginavullende meid zwoelt ons tegemoet. Ontdaan van overbodige kledingstukken staat hier de ideale cover. Tweeduizend exemplaren extra verkocht! Gegarandeerd. Als je dit voorop plaatst. Wat een kanjer! De pagina's daarna is de redactie in het geheel niet meer te houden. Er wordt verslag gedaan van alles wat dit comix-blad te bieden heeft. En dat is niet gering. Gaatjes worden niet gevuld met praatjes. Zoveel is wel duidelijk.

Als hier geen ingezonden brieven op volgen, dan weet ik het niet meer. Seks leidt namelijk altijd tot reactie. Er staat telkens wel iemand op die 'foei' roept. Commentaar wordt dan verpakt in één of ander lulverhaal over geweld, seks en ander ongerief van zwarte magiërs. Het zogeheten 'gsm-en'. Dit is het breed uitgemeten aan de bel trekken over Geweld, Seks en Malligheid. Maar de aanleiding is altijd bloot. Dooien kan niemand iets schelen. Maar als bloot in het blad komt dan komen de apen uit de boom. Ook het NRC heeft er een handje van.

Even wat uitleg. Heb ik u vorige keer net verteld dat Kuifje gaat reviven in Iran en daarna in ons land. Komt er opeens een nieuw album uit. Ik heb het gekocht in Brussel. En het heet 'Tintin en Thailande'. Nou weet ik ook wel dat die Remi al een poosje dood is, maar je weet maar nooit wat er nu weer opgediept is uit zijn oude kasten.

Wel, dit album lag niet in zijn kast. Dat is helder. Ik had het ook kunnen bedenken. Stom. In Thailand is de ene helft van de bevolking homo. De andere helft travestiet of transseksueel. Dus wat krijgen we te zien? Kuifje gaat op seksvakantie in Thailand. In een bar ter plekke gaat Kuifje tekeer met mannen. Terwijl Bobbie een Siamese kat van hetzelfde geslacht te grazen neemt. Hoppa! In Thailand zijn inmiddels duizenden albums in omloop. En wat gebeurt er hier? Het NRC besteedt er drie kwart pagina aan. Vol met covers van parodieën. En een sappig verhaal over de homo-avonturen van Kuifje.

GSM dus! Maak een bloederige strip. Geen reactie. Doe een beetje valse religie of magie in je strip. Geen reactie. Gooi wat seks in nota bene een namaakstrip. En hopla de kwaliteitskrant van Nederland gooit er driekwart pagina tegenaan. Met seks rammel je aan de poort. Bel je het hele zootje wakker.

Maar hier heb ik toch een groot probleem. Hoe moet dit verder? Stel nu dat je al dat ge-gsm helemaal niet ziet zitten. En je houdt wel van die kabbelende niemendal-strips zoals Kuifje. Dan wil je Kuifje zien. Altijd. Dus ook in Thailand. Maar dan krijg je seks! En dat wil je niet. Althans dat zeg je voor de buitenwacht. Want stiekem knijp je de kat vreselijk in het donker. Als een schuinsmarcherende gereformeerde dominee in een Oostenrijks bordeel. Maar dat terzijde. Wat moeten die stripliefhebbende mensen nu? En wat moet Stripschrift doen? Weer over bloot schrijven? Voor de tweede keer zo kort na elkaar? Dat gaat punten kosten. Kuifje negeren? Dat kost ook punten.

Wat je noemt een dilemma.

Ik stel voor dat iedereen die geen g-s-m in het blad wil, een ingezonden brief stuurt.

Dan sturen we die mensen in elk geval geen kopie van 'Kuifje in Thailand'.

Ben Bits

STRIP SCHRIFT

Jaargang 33 februari 2001 nummer 7 (334)

Verschijnt 10 maal per jaar
Stripschrift wordt samengesteld door een onafhankelijke redactie in opdracht van Het Stripschap
De verantwoordelijkheid voor de artikelen berust bij de auteurs

Redactie
Pieter van Cleef, Jeroen Mirck, Arco van Os, Rik Sanders

Medewerkenden
Tijs Bagchus, Jasper Bakker, Olav Beemer, Ben Bits, Ruud Booms, Steven Chung, José Diesveld, Yasco Horsman, Ruud Hulleman, Marie-José Jongerius, Just de Leeuwe, Gert Meesters, Jean-Marie Mievis, Hans Moors, Rob van der Nol, Peter Pontiac, René Rippen Roel Smit, Alexandra Verburg, Rudy Vrooman, Harry Wibier

Koeriersdiensten
Willem Hulleman

Redactie-adres
Postbus 84206
3009 CE Rotterdam
Telefoon: 010 - 220 10 63, telefax: 010 - 421 06 08
E-mail: redactie@stripschrift.nl
Website: www.stripschrift.nl

Uitgever
Uitgeverij Stripstift
Postbus 84206
3009 CE Rotterdam

Abonnementen
Abonnementen-administratie Stripschrift
t.a.v. Willem Naber
Postbus 11335
1001 GH Amsterdam
Telefoon: 026 - 339 20 85, telefax: 026 - 339 20 86
E-mail: administratie@stripschrift.nl
Abonnementsprijs ƒ71,95 / Bfr.1480
Leden van Het Stripschap ƒ2,50 / Bfr.50 korting
Nederland: Giro 209948 of Bank 82.67.01.523
ten name van Stripschrift, Amsterdam
België: Bank 721-520.62.74-81
ten gunste van Het Stripschap, Turnhout
Opzeggingen alléén schriftelijk en uiterlijk twee maanden voor het aflopen van een abonnementsjaar
Foreign subscriptions on request

Reprorecht
Het overnemen, evenals het vermenigvuldigen van artikelen en illustraties is slechts geoorloofd na schriftelijke toestemming van de redactie

Advertenties
Voor de opgave van advertenties en het opvragen van de tarieven kunt u contact opnemen met:
Pieter van Cleef
Springendallaan 23
1333 WN Almere
Telefoon: 06 - 25 16 87 20
E-mail: adverteren@stripschrift.nl

Druk
Drukpartners, Amsterdam

Distributie
Het Raadsel, Amsterdam-Antwerpen

Omslag
Jan Steeman & Wilma Leenders

ISSN 0165-845X

Redactioneel

Wie op het internet rondtoert en op zoek is naar stripwebsites, komt van alles tegen. Fansites, wetenschappelijke websites die overzichten bieden van alle vertalingen van Asterix en Kuifje, veilingportalen met een groot stripaanbod, homepagina's van striptijdschriften, een digitale Nederlandse stripgeschiedenis (op www.lambiek.nl) enzovoorts. Niet alles is de moeite waard, maar de energie die overal in is gestoken, is bewonderenswaardig.
Het internet blijkt vandaag de dag vooral een aanvullende informatiemedium voor het stripverhaal te zijn. Het lezen van strips op het beeldscherm is een minder prettige ervaring. Wie bij voorbeeld een bezoek brengt aan de fris vormgegeven website van Zone 5300 (www.zone5300.nl) kan kennismaken met tal van tekenaars. Maar tijdens het lezen van de digitale strips en cartoons mis je toch de geur van papier. Daarbij duurt het opvragen van animatiefilmpjes te lang, zelfs met een snelle internetverbinding op het werk. De voortschrijdende techniek zal dit wel verbeteren, maar de vraag blijft of lezers massaal zullen kiezen voor het digitale tijdschrift boven zijn papieren tegenhanger. Internet-journalist Francisco van Jole poneerde in de Volkskrant de stelling dat hij zijn tijdschriften het liefst op de bank leest, of in bed, in bad, op het balkon of aan de bar. Kortom, overal, zolang de plek maar met een 'b' begint. En het woord 'computer' is hiervoor volgens hem eigenlijk net één letter, of stap te ver.
Een aardige gedachte die wordt onderstreept door de verrassende aankondiging van uitgeverij Glénat om in Nederland het stripblad Dragon Ball uit te brengen. Het blijkt een zeer gespecialiseerd maandblad te zijn dat gewijd is aan één strip (de manga Dragon Ball). Dit past in het rijtje van andere niche-tijdschriften als De Smurfen, Rooie Oortjes, Suske en Wiske Weekblad en de Cartoon Network-producten van Big Balloon. Zou dit de toekomst van het populaire stripblad in Nederland zijn?

Inhoud

2 **AGENDA**
2 **BITS & PIECES** Ben Bits
4 **PATTY KLEIN** Rob van der Nol
9 **JACK KIRBY** Jasper Bakker
10 **DANIEL CLOWES EN CHRIS WARE** Yasco Horsman
13 **I.M. CAROL VOGES** Peter Pontiac, Roel Smit en Ruud Hulleman
14 **PETER PONTIAC** Harry Wibier
18 **FRITZ BEHRENDT** René Rippen
20 **CARTOONS IN OPMARS** Rik Sanders
21 **LAND IN ZICHT** Steven Chung
22 **DE HEMELSLUIZEN** Harry Wibier
24 **BOEKEN**
27 **VIDEO/DVD**
28 **ACTUALITEITEN**
31 **BRIEVEN**
32 **AANSTORMEND GEWELD** Gert Meesters
34 **STARS & STRIPS** Olav Beemer

FOTO ROB VAN DER NOL

Een dich

door

ROB VAN DER NOL

Patty Klein

Patty Klein schrijft al meer dan vijfendertig jaar strips. Toch kom je haar naam maar zelden tegen in bladen als *Stripschrift*, *Zozolala* **of** *Brabant Strip Magazine*. **Volkomen onverdiend, want haar oeuvre is immens. Hoeveel ze geschreven heeft, weet ze zelf ook niet meer, maar de kruipruimte onder haar huis ligt volgestouwd met duizenden en nog eens duizenden knipsels. Dat ze nog steeds achter de coulissen van het striptoneel staat is dan ook verwonderlijk. Ze werkte met vele tekenaars samen (**Piet Wijn, Dino Attanasio, Gerrit de Jager **en** Jan van Haasteren **om er een paar te noemen) en haar naam staat dan ook boven heel veel stripseries. De bekendste daarvan is** *Noortje*, **die ze inmiddels al vijfentwintig jaar maakt met Jan Steeman. In november 2000 werd dit jubileum uitgebreid gevierd in** *Tina* **en binnenkort wordt de 1250e aflevering gepubliceerd.**

Je bent je carrière begonnen bij de Toonder Studio's. Hoe kwam je daar terecht?

Patty Klein: Op de middelbare school schreef ik veel gedichten, voor de schoolkrant, maar ook gewoon zomaar.

Als kind wilde ik al schrijfster worden òf iets met dieren doen. Ondanks die gedichten en die drang tot schrijven, ben ik biologie gaan studeren. We woonden in Amsterdam en daarom was ik vaak in Artis te vinden. Te vaak eigenlijk, want het kwam nog wel eens voor dat de directeur van de school naar huis belde om te melden dat ik die dag weer eens niet op school was gekomen. Dan zei m'n vader meestal nuchter: 'O, dan zal ze wel weer in Artis zitten'. Ik was er op mijn zestiende beland, toen ik er vier weken als volontair kon werken. Daarna was ik er elke vrijdagmiddag en in de vakanties te vinden.

Ik hielp met het verzorgen van de dieren, dat vond ik heerlijk. Ik kon er helaas niet in loondienst werken, want vrouwen werkten niet in de dierenverblijven. Dat was een echte mannenwereld. Ik hoorde er dus eigenlijk niet tussen en ik heb me nog wel eens moeten verbergen als de directeur in aantocht was. Dan ging ik naar het reptielenhuis, want daar kwam hij toch nooit.

Ook in Artis schreef ik gedichten. Zo heb ik eens een gedicht geschreven toen het gilamonster overleed. Dat soort dingen greep me aan en dat verwerkte ik dan in een gedicht.

Toch heb je op een zeker moment je studie afgebroken en ben je voor Toonder gaan werken. Wanneer was dat?

Dat was in 1966. **Marten Toonder** zelf was toen net naar Ierland geëmigreerd en **Lo Hartog van Banda** was voor zichzelf begonnen. Ook een hoop tekenaars hadden de studio's verlaten. Er werkten toen nog maar drie tekenaars in loondienst: **Wim Lensen**, **Frits Godhelp** en **Richard Klokkers**, de rest was freelancer. Het eerste jaar deed ik ook mijn studie er nog bij. Ik werkte freelance bij de studio's, maar in de praktijk kwam het er op neer dat ik er een full-time baan aan had. Mijn studie was ook een dagtaak en daar ben ik uiteindelijk dus mee gestopt.

teres in stripland

Andries Brandt was de studiochef en ik heb dus veel met hem gewerkt. Het eerste wat ik heb gedaan, was het plot verzinnen van *Tom Poes en de Woelwater*, een verhaal voor het weekblad *Donald Duck*. Dat was een soort sollicitatie-opdracht. Toonder, die ondanks dat hij in Ierland woonde, alles wat onder zijn naam verscheen las, vond het goed en ik kon dus aan de slag. Het verhaal zelf heb ik toen niet geschreven. Daar heb ik wel een paar pogingen toe gedaan, maar ik kwam er niet uit. Andries heeft het uiteindelijk geschreven. Ik zat er gewoon niet in. Iedereen heeft in die strip zijn eigen taaltje, en dat beheerste ik niet. Andries daarentegen had al zoveel *Bommel*-teksten voor de krant- en weekstrips geschreven, dat hij het schijnbaar moeiteloos opschreef.

Noortje, vijfentwintig jaar jong!

Disney

Wat voor teksten schreef je dan wel, of maakte je alleen plots?

Ik heb echt van alles en nog wat geschreven in die tijd en het was dan ook een goede leerschool. Ik ben nog steeds blij dat ik die kans heb gehad. Tegenwoordig moeten beginnende schrijvers het zelf maar uitdokteren.

Het was een beschermde omgeving. Ik kon altijd terugvallen op Andries als ik er niet uitkwam en er was ook een 'bescherming' tegen de opdrachtgever omdat alles via hem liep, dan wel iemand van de directie. Ik werd er alleen af en toe bijgehaald om te worden voorgesteld aan de opdrachtgever en mocht daarna meteen weer weg.

En tja, wat heb ik allemaal geschreven. Om te beginnen heb ik heel veel *Boze Wolf*- en *Hiawatha*-verhalen geschreven. De *Boze Wolf*-verhalen werden getekend door Jan Steeman, en Jan van Haasteren tekende de *Hiawatha*'s.

Werden die verhalen op de Toonder Studio's gemaakt?

Ja. De Geïllustreerde Pers had in die tijd nog geen eigen Disney-studio. Die is er, geloof ik, pas gekomen toen ze Oberon oprichtten. Al het Nederlandse materiaal in het blad werd door de Toonder Studio's geschreven en getekend.

Maar we maakten veel meer. Onder andere strips van *The Flintstones*, *The Jetsons* en *Yogi Bear*, dat soort dingen. Daar heb ik er ook heel wat voor geschreven. We werkten ook voor het buitenland. Zo kwam er op een gegeven moment een opdracht uit Zweden voor het schrijven en tekenen van de strip *Pelle Svanslös*, die daar al populair was. Ik schreef ze en ze werden getekend door Godhelp, Lensen en **Börge & Joanika Ring**. In totaal hebben we zo'n 200 gagstrips en lange verhalen gemaakt.

Een andere strip waar ik veel van geschreven heb, is *Polletje Pluim*. Die werden toen getekend door Jan van Haasteren.

Werkte je ook aan de 'Toonderstrips', zoals *Bommel* en *Panda*?

Aan *Bommel* heb ik niet veel gedaan, behalve dan de plot waar ik het net over had en ik heb samen met Andries het verhaal *Tom Poes en de Wiekschieters* geschreven. Dat was een reclameverhaal voor de Alleta Molenaar-kindermeelpap. Van *Panda* heb ik ook nooit verhalen geschreven. Het enige wat ik daar aan gedaan heb, zijn een stuk of zestien gag-stripjes die zijn afgedrukt op beschuitwikkels. In totaal waren er geloof ik iets van vijfentwintig. Dat was een klus van Andries en mij, maar Andries werd toen ziek of ging met vakantie, dat weet ik niet meer, en toen heb ik de rest helemaal zelf

WAAROM DOE JE ME EEN BLINDDOEK VOOR, JORIS ?
DIT IS EEN TEST. IK GA KIJKEN OF GE EEN GOED GEHEUGEN HEBT, BAASKE.
IK PAK ENKELE VOORWERPEN WEG; EN STRAKS MOET GE EEN LIJSTJE MAKEN VAN WAT ONTBREEKT.
ZO - EN NU REP IK MIJ HAASTIG HENEN...
HM... DE KANDELABER IS WEG... EN DE KLOK... HET TAFELZILVER...
HALT! WAT IS DAT VOOR VERDACHT GESLUIP ?!
...EN JORIS IS WEG!!!
AGENT! IK MIS EEN KLOK, EN TAFELZILVER, EN EEN SCHILDERIJ, EN...
DAT KLOPT PRECIES. U HEBT EEN HEEL GOED GEHEUGEN, MENEER.

Waarom de rivieren stromen
Vroeger bezorgden de trollen
hun post per vleermuis.
Maar overdag
sliepen de vleermuizen
in hun grotten.
En als ze 's nachts brieven rondbrachten,
sliepen de trollen weer.
De trollen
vonden er iets op.
Ze gingen hun post bezorgen per rivier.
"Maar hoe vroeger stroomden de rivieren niet.
"Het waren stille,
blinkende spiegels van water.
De trollen zeiden tegen de vissen:
"Als jullie allemaal dezelfde kant op zwemmen,
komt het water vanzelf in beweging.
En het stromende water
kan dan mooi onze post meenemen.
Vanaf die dag
zwemmen alle vissen dezelfde kant op
en stroomt het water door de rivieren.

Voor *Okki* maakte Patty Klein samen met Piet Wijn de poëtische *Trollenverhalen*. Klein werkte vaak samen met Piet Wijn. Naast de *Trollenverhalen*, maakten ze ook *Annemoon* en een bewerking van *Heidi*.

moeten schrijven. Dat vond ik wel een beetje eng, moet ik bekennen. Zoals ik daarstraks al zei, was Andries heel bedreven in dat taalgebruik, maar mij ging dat lang niet zo gemakkelijk af.

Gründlichkeit

Waarom ben je bij Toonder weggegaan?

Tja, dat is niet zozeer een keuze van mezelf geweest. Ik ben begonnen toen ze nog op de Geldersekade in Amsterdam zaten, en ik ben meeverhuisd naar het kasteel in Nederhorst den Berg. Tegen die tijd was film de belangrijkste tak van de studio's geworden. Dat nam ook de meeste ruimte in en zeker ook het grootste deel van het budget. Een strip is heel makkelijk en goedkoop te produceren, maar voor een film heb je een hoop ruimte en een hoop apparatuur nodig. Toch werden de totale onkosten voor de helft op de strip afgeschreven. **Bert Kroon**, die destijds commercieel directeur was, riep dan ook voortdurend dat de strip niet voldoende opleverde. Ja, vind je het gek?

Er werd dan ook steeds meer gedreigd met de sluiting van de stripafdeling. Als laatste redding kwam Kauka Verlag uit Duitsland met een grote order. Zij gaven het blad *Fix und Foxi* uit en hadden veel materiaal nodig. Ze wilden, geloof ik, iets van honderdvijftig pagina's per maand hebben. Om die opdracht binnen te krijgen moesten we een aantal proefverhalen maken, en daar hebben we toen heel erg ons best op gedaan. Het was er op of er onder.

Nu hadden we natuurlijk wat van die Duitse bladen bestudeerd, en om heel eerlijk te zijn: we vonden er geen van allen wat aan. Uiteindelijk hebben we toen maar gemaakt wat wij leuk vonden. Dat was een hele toer,

Eén van de *Panda*-gags die Patty Klein voor de Toonder Studio's schreef. De tekeningen zijn van Piet Wijn.

Samen met Jan van Haasteren maakte Patty Klein in 1974 een verhaal van *De Argonautjes* voor *Pep*.

want niet alleen moest het gisteren klaar zijn, maar we hadden ook een hele productie-handleiding gekregen waarin precies stond wat wel en wat niet kon. Compleet met plattegronden van de huizen waar de figuren in leefden en ik hoefde het echt niet in mijn hoofd te halen een deur te verplaatsen als dat beter uitkwam. Echte Duitse *gründlichkeit*!

We hebben toen iets van veertig pagina's gemaakt en die vonden ze in Duitsland erg leuk. De studio's kregen het contract. Desondanks is de stripafdeling toch afgebouwd. Ik heb nog steeds de indruk dat ze gewoon op zoek waren naar een zondebok en dat ze die in Kauka probeerde te vinden. Ze hadden er - denk ik - niet op gerekend dat ze het contract zouden krijgen.

***Distel* uit *Sjors*, altijd de laatste in de populariteitspoll.**

Dus toen stonden de mensen op straat...

Daar kwam het wel op neer. Andries en **Dingemans-Wiertz**, de stripverkoper, werden uitgekocht. De drie tekenaars die in dienst waren kregen ander werk, onder andere reclamewerk, en de freelancers moesten maar zien waar ze terecht kwamen.

Wat ben je toen gaan doen?

O, van alles. Ik kwam, net als een hoop anderen die voor de studio's werkten, uiteindelijk bij de Geïllustreerde Pers terecht. Daar schreef ik onder andere *Distel* voor het weekblad *Sjors*. Dat was een verhaal apart. Als ik op de redactie de populariteitspolls wel eens doorkeek, stond *Distel* altijd helemaal onderaan. Toch wilden ze steeds weer nieuwe platen hebben. Toen ik eens aan **Frans Buisink**, de hoofdredacteur, vroeg waarom hij *Distel* er niet gewoon eens uitgooide, zei hij dat hij dat niet van plan was. Om te beginnen vond hij het zelf een leuke strip en daarbij kwam, zo zei hij, dat het onbegonnen werk was om de strip die het laagst eindigde eruit te gooien. Want er staat er altijd eentje onder aan de lijst...

Voor Börge Ring, die de strip samen met zijn vrouw Joanika tekende, was het ook wel belangrijk dat de strip doorliep. Börge werkte toen net als freelance animator en dan had hij soms een maand of wat geen werk. Dat kon hij dan mooi met *Distel* opvullen.

En ik heb veel meer gedaan. Zo heb ik met Attanasio drie verhalen van *Johnny Goodbye* gemaakt, met Jan van Haasteren een verhaal van *De Argonautjes*, maar ik heb bij voorbeeld ook veel geschreven voor *De vrije balloen*, waar ik ook in de redactie zat.

Op een gegeven moment had ik iets van zeven strips tegelijk lopen, allemaal met verschillende tekenaars. Dat was op zich weer leuk, omdat ze allemaal hun eigen specialiteit hadden. Voordat ik aan een nieuwe serie begin, overleg ik altijd met een tekenaar om er achter te komen wat zo iemand leuk vindt. Als iemand graag paarden tekent, dan stop ik er paarden in. Meestal lukt me dat wel, alhoewel Jan Steeman een beetje pech heeft met *Noortje*. Jan tekent namelijk graag auto's, en daar kan ik in die strip niet veel mee.

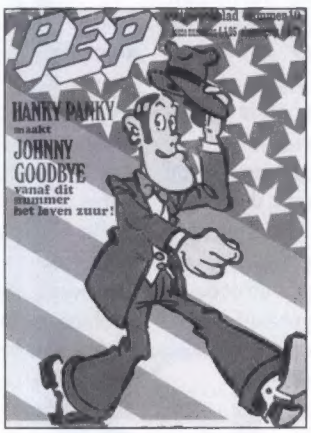

Van *Johnny Goodbye* schreef Patty Klein drie verhalen.

Noortje

Kortgeleden werd *Noortje* vijfentwintig. Dat is een respectabele leeftijd voor een gagstrip. Hoe is ze eigenlijk ontstaan?

Jan Steeman deed in die tijd de strip *Sjors en Sjimmie*, maar toen de weekbladen *Pep* en de *Sjors* werden opgeheven en samen verder gingen als *Eppo*, werd die strip hem van de ene op de andere dag uit handen genomen. Het was niet echt sierlijk zoals dat ging en ik vond het gewoon lullig voor Jan. Ik kende Jan goed uit de tijd dat we op de studio's samenwerkten. Ze hadden nota bene aan mij gevraagd of ik de nieuwe schrijfster van *Sjors en Sjimmie* wilde worden. Daar zat ik toen een beetje mee, maar Jan zei toen dat ik dat gewoon moest doen. Hij lag er toch uit, of ik het nu wel of niet deed. Ook *Arad en Maya* werd gestopt en toen zat Jan zonder werk. Daarom besloot ik een strip voor hem te gaan schrijven. Dat werd dus *Noortje*.

Waar kwam het idee voor *Noortje* vandaan?

Dat lag heel dicht bij huis. Ik had zelf als kind heel erg gepuberd en daarom had ik wat ze zo mooi noemen een echte schrijversgoudmijn in huis. Ideeën genoeg. Jan was ook de perfecte tekenaar voor *Noortje* omdat hij precies de goede stijl ervoor heeft. De meisjes willen geen karikaturale strips in *Tina*. Ze houden wel van humoristische ver-

***Links*, Voor *Taptoe* schreef Patty Klein *Sulle Hoolms*, de tekeningen waren van Wim Stevenhagen.**
***Rechts*, *Fanny*, één van de 'andere' gagstrips van Patty Klein voor *Tina*. De tekeningen zijn van Fred de Heij.**

NOEMT U DAT 'N INTERESSANTE PROEFNEMING? IK NOEM DAT MOORDAANSLAG!
DAT WORDT OP Z'N MINST VIER WEKEN WATER EN BROOD!
LATER..
IK HAD WEL HET LOODJE KUNNEN LEGGEN!

***Sjaak en oom George*, een gagstrip die Patty Klein zo'n tien jaar lang samen met Jan van Haasteren maakte voor *Studio*, het blad van de KRO. Doordat er steeds meer zenders bijkwamen was er uiteindelijk geen plaats meer voor Sjaak en zijn oom en werd de strip gestopt.**

halen, maar ze mogen niet karikaturaal getekend zijn. Dat is op zich een raar fenomeen dat ik zelf ook niet helemaal begrijp. Tot een jaar of elf, twaalf lezen ze hetzelfde als jongens, maar daarna gaan ze een hele andere kant op.

Daar weet ik alles van. Als ik vroeger op vakantie alle *Suske & Wiske*'s die waren meegenomen, twee keer had gelezen, las ik ook de *Tina* en *Debbie*-boeken van mijn zus. Daar stonden soms goede verhalen in, maar ook vaak van die drama's waarin een arm weesmeisje een verloren prinses blijkt te zijn...

Precies, meisje met een houten been dat prima ballerina wil worden. Maar vergis je niet hoor, meisjes lezen bij voorbeeld ook heel graag historische verhalen. Alleen karikaturale verhalen willen ze niet. Daarom is Jan zo geschikt voor *Noortje*. Hij tekent in een mengsel van realistisch en karikaturaal, wat nodig is voor een gagstrip als *Noortje*.

Is het niet moeilijk om steeds weer nieuwe plots te verzinnen en vooral, een beetje bij te blijven met de nieuwste trends?

Nee, ik moet je eerlijk zeggen dat ik nog nooit om een idee verlegen heb gezeten. Ik ga achter mijn computer zitten en dan gaat het vanzelf. En het is soms ook een kwestie van om je heen kijken. Als ik in de krant lees dat schooltassen tegenwoordig te zwaar zijn voor de kinderen, heb ik meteen weer stof voor drie grappen. En het bijblijven is ook niet zo moeilijk. Ik heb zelf geen kinderen, maar daar zou ik ook niet veel aan hebben in dit geval. *Noortje* richt zich op tien tot veertien jaar, dus ze zouden maar van korte duur bruikbaar zijn.
Maar als ik bij vrienden op bezoek ben die kinderen in die leeftijd hebben, hoor ik ze natuurlijk uit. En pas was hier het meisje dat *Tina* bij me bezorgt om gelukkig nieuwjaar te wensen, en die heb ik natuurlijk meteen naar binnen gesleurd en uitgehoord. Zo kom ik er dan achter dat het uit de mode is om verkering aan een jongen te vragen. Dat is helemaal fout. Toen ik vroeg hoe dat dan wel gaat, zei ze: 'Nou ja, dat weet je gewoon'.

Meer dan tien jaar lang schreef Patty Klein de teksten voor *Schanulleke*, een strip van Studio Vandersteen die in vele dag- en weekbladen verscheen.

Zonder woorden

Eén van de leukste dingen die je naar eigen zeggen hebt gemaakt, is je werk met Piet Wijn voor *Okki*. De Trollenverhalen zijn heel mooi, maar vooral *Annemoon* vind ik erg leuk. *Annemoon* is een tekstloze strip, was dat niet moeilijk om te schrijven?

Met de Spaanse tekenares Angeles maakt Patty Klein de strip *Madelon* voor *Tina*.

Nee hoor. Veel gagstrips, zeker de karikaturale, zijn gebaseerd op visuele grappen. En als je met iemand als Piet Wijn werkt, is dat helemaal niet moeilijk, want Piet heeft bij zijn tekeningen eigenlijk geen woorden nodig.
Annemoon was een reactie op *Okki* zelf. Dat blad wordt voor de laagste klassen van de basisschool gemaakt en alles moet educatief verantwoord zijn. Je moet bij het schrijven rekening houden met de basislijst van woorden die de kinderen op school leren. Zo mag je bij voorbeeld geen uitroeptekens gebruiken omdat ze die nog niet kennen.
Daarom ben ik met *Annemoon* begonnen en uiteindelijk hebben Piet en ik er meer dan honderd gemaakt.

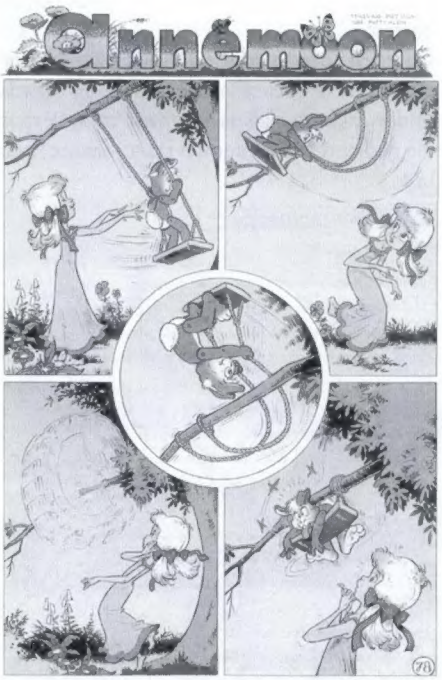

***Boven*, Voor *Okki* maakte Patty Klein samen met Piet Wijn *Annemoon*, een tekstloze strip over een meisje dat in een fantasiewereld leeft. Uiteraard spelen dieren een belangrijke rol.**
***Links*, Poster van Annemoon uit *Okki*. Bij de poster horen dieren-stickers die in de plaat geplakt kunnen worden.**

De bundels *Ongekuste kikkers* en *Een tuil zeeannemomen*.

De uil

Op stoltjes bol en creut een bol van pluis.
Hij bestudeert het wordsel in zijn kooi:
Een muisenlijfje - nooit gevangen prooi.
En hij begint te dansen voor de muis.

Hij stapt naar voren, stapt weer terug en buigt,
tuurt sluiks naar hij met tobbelige ogen;
kuchoalt de passen, en wordt weer gebogen;
een laatste een, aan't kleine lijfje bezigd.

Ik hoor samen in een stille winternacht
het klaagslied van een uil op knaagdierjacht
hier in de eikenbossen rond de huizen.

Een tweede stem valt in. Eerst schuil, dan naakt.
Ik weet nu wat er in het duister wacht:
de uilen dansen voor hun dode muizen.

Het gedicht *De uil* uit *Ongekuste kikkers* in het handschrift van de dichteres.

De kinderen van de zee

Ik zie ze spelen, ver bij me vandaan.
Ze klimmen mee en vloeklijn door en door.
Ze pruttren in een poeltje en ik hoor
ze wepen, maar ik kan ze niet verstaan.

Ze komen schelpen brengen, heel sportoaan.
Ik heb er slechts gekleurde balpoints voor.
De kleinste, bij lacht nets van oo tot oor,
biedt me een handje vol met schelpjes aan.

Ik wou dat ik hier woonde, was geboren
aan deze kaus pavonte zee van Banda,
en bij die zilte kinderen kon horen.

Altijd omringd door glanen zee en licht.
Samen lachend schelpen brengen naar een Blanda
en af en toe een pen voor een gedicht

Het gedicht *Kinderen van de zee* uit de bundel *Een tuil zeeannemonen* in het handschrift van de dichteres.

Ongekuste kikkers

Ik zit nu te praten met Patty Klein, de stripschrijfster, maar er is ook *Patty Scholten*, **de dichteres...**

Ja, dat is inderdaad één en dezelfde. Een jaar of negen geleden begon ik het stripschrijven een beetje moe te worden. Er zat geen uitdaging meer in. Op het moment dat ik een scenario op de bus deed, wist ik al niet meer waar het over ging.

Ik heb toen mijn oude liefde - het dichten - weer opgepakt en ben een schrijfcursus gaan volgen bij 't Colofon in Amsterdam. Ik heb ook een jaarkaart voor de dierentuin gekocht, want dat mijn gedichten over dieren moesten gaan, was voor mij wel duidelijk.

Toen ik met **Huub Scholten** trouwde, schreef ik al een jaar of zeven strips onder de naam Patty Klein en vond het een beetje vreemd om er ineens Patty Scholten onder te zetten. Zodoende schrijf ik nog steeds onder mijn meisjesnaam, maar toen ik met die gedichten een nieuwe start maakte, heb ik daar uiteraard m'n 'nieuwe' naam onder gezet. En het is op die manier ook wel een leuke afbakening tussen de twee.

Een schrijfster die een schrijfcursus volgt?

Dat klinkt misschien wel raar, maar dat is het niet, hoor. Elke vorm van schrijven heeft zijn eigen wetten. Het schrijven van een strip heeft weer heel andere eisen dan een gedicht. En als je die wetten niet kent, kom je er niet. Naast dichten ben ik bij voorbeeld ook de cursus liedteksten gaan volgen bij **Jan Boerstoel**. Niet dat ik de drang voel om liedjes te gaan schrijven, maar ik wilde gewoon weten hoe je dat moest doen.

Titelillustratie van de bibliofiele dichtbundel *Blauw glas* (1999). De prent werd in verschillende druktechnieken vervaardigd door Frans de Jong.

Uiteindelijk zijn je gedichten verschenen bij Atlas, toch niet de minste uitgever in Nederland. Hoe ben je daar terechtgekomen?

Dat is vrij vanzelf gegaan. Ik ben begonnen met gedichten te publiceren in allerlei bladen, zoals *De tweede ronde*. Daardoor werd ik weer gevraagd voor literaire festivals en toen ik genoeg gedichten had geschreven voor een bundel, heb ik ze rondgestuurd naar allerlei uitgevers om te zien of er iemand geïnteresseerd was. Uiteindelijk bleek Atlas bereid mijn debuut *Het dagjesdier* uit te geven. Daar was ik heel blij mee, want poëzie is zo'n beetje het moeilijkst om aan de man te brengen. Als je nagaat dat er van een dichtbundel zelden meer dan duizend exemplaren worden gedrukt, terwijl er van een eerste druk van *Noortje* zo'n veertigduizend over de toonbank gaan.

Ik vind het dan ook leuk om te zien dat mijn gedichten een succes zijn. Mijn eerste twee bundels - *Het dagjesdier* en *Ongekuste kikkers* - waren vrij snel uitverkocht en die zijn nu gebundeld verschenen onder de titel *Traliedieren*. En er is zojuist in Engeland een bundel verschenen van mijn gedichten...

Kijken de mensen in de 'literaire wereld' je niet vreemd aan als je zegt dat je naast gedichten ook nog strips schrijft?

Nee, het gekke is dat precies het omgekeerde waar is. Als ik tegen mensen in de stripwereld zeg dat ik gedichten schrijf, reageren ze een beetje lacherig. Ik geloof ook niet dat stripverzamelaars gedichtenlezers zijn. Het verbaast me eerlijk gezegd een beetje dat jij m'n gedichten kent.

Dat is ook toevallig. Ik kocht destijds je bundel *Blauw glas*, **dat vond ik zo'n mooie uitgave. Maar tot ik je sprak om dit interview te regelen, wist ik niet dat Noortje en die gedichten uit één pen kwamen...**

Ja, *Blauw glas* is inderdaad heel erg mooi gedaan. Die is verschenen bij de Statenhofpers, één van de margedrukkers in Nederland. Dat vind ik het leuke aan die tak van mijn werk, de mensen die ik daar ontmoet en de plaatsen waar ik kom. Als je ziet met hoeveel liefde **Jaap Schipper** - die de Statenhofpers runt - zo'n bundel met de hand zet en drukt!

Wat dat betreft is de stripwereld een dode boel. Nu kom ik op allerlei festivals en word ik uitgenodigd om voordrachten te houden. Dat varieert van Het Boekenbal tot meer exotische zaken als een avond speciaal voor honden. Dat was in '96 in de stadsschouwburg van Leeuwarden en daar traden allerlei mensen op, waaronder ik. In de zaal zaten honderdvijftig honden met hun baasje, en ik kan je nu uit eigen ervaring vertellen dat honden niet van poëzie houden!

De wetenschapper

Wat drijft de onderzoeker meer dan een?
Nieuwsgierigheid, het houvast van het weten,
— wat denkt een vis, hoe zwermen de planeten —
Hij dwaalt, verdwaalt en vindt en zoekt naar meer.

Meten is weten. Wie verzon die leer?
Hij meet en meet en raakt nooit uitgemeten,
De meetlat breekt, door houtworm aangevreten,
de blikseem slaat zijn weerballonnen neer.

Hij wordt een dwaas die staart in het kristal
of in 't heelal met grote telescopen,
Hij roert de oersoep maar hij vindt geen bal

Een kleuter demonteert zijn harlekijn,
op Ambon zal hij later slakken slopen,
Rumph noemt zich Rumphius en schrijft Latijn.

Voor de dichteres drukte *De uitvreter* met de hand het gedicht *De wetenschapper*...

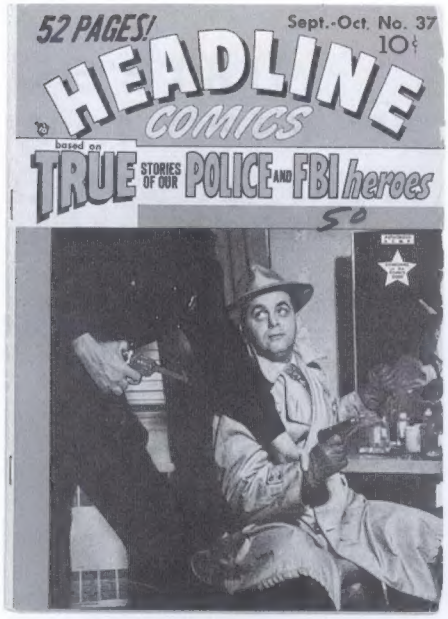

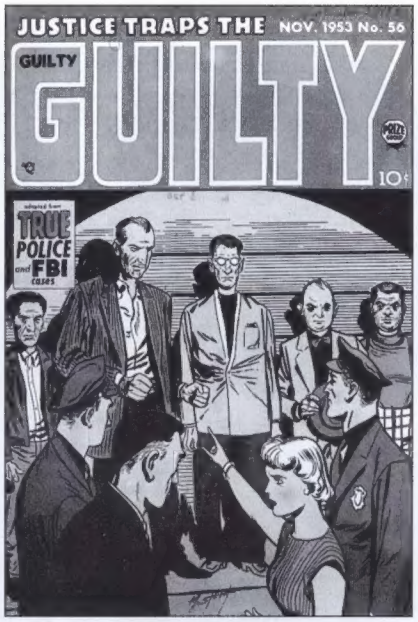

***Geheel links*, Betrapt! Kirby op de cover van één van Simon & Kirby's successeries. *Ernaast, The Unusual Suspects*: Joe Simon en Jack Kirby in een politie line-up van één van hun successen uit de jaren vijftig.**

HOORSPEL-TONEEL over JACK KIRBY OP WEG NAAR VS

Ger Apeldoorn **wil zijn zelf-geschreven hoorspel-toneelstuk** *The King and Me* **over** Jack Kirby **op tournee sturen door de Verenigde Staten. Eerder boekte hij er in Engeland succes mee.**

door

JASPER BAKKER

De koning is dood, lang leve de koning. Comic-bedenker, tekenaar, scenarist en algeheel strip-duizendpoot **Jack Kirby** is weliswaar in 1994 overleden, toch leeft hij nog altijd voort. Zijn werk, zijn invloeden, maar ook de man zelf. De Nederlandse stripveteraan **Ger Apeldoorn** (bij velen beter bekend als **Gé Apeldé**, veertien jaar lang Juniorpress-vertaler van de comic *X-Mannen*) heeft een hoorspel-toneelstuk gemaakt over het leven van deze comic-koning.

Simon & Kirby waren meer dan vrienden... ze waren buren.

Wellicht dat de algemene striplezer zich afvraagt: Wie is Kirby? Nou, gewoon een van de grondleggers van comic-uitgeefreus Marvel, bekend van de *Fantastic Four*, *Spiderman*, de *X-Men* en nog veel meer. Kirby is binnen comickringen bekend als een klassieke schepper die eenvoudige, zeg maar pure heldenstrips maakte met grote, grootse avonturen. Soms galactisch, soms aards, altijd fantastisch. Tenminste, voor die tijd en voor liefhebbers nu. Kirby zelf is (mede-) bedenker van bekende comic-figuren als The Hulk (oorspronkelijk The Incredible Hulk), Captain America, Iron Man, Spiderman (oorspronkelijk Spider Man), Thor, The Silver Surfer en The Fantastic Four.

Het hoorspel-toneelstuk van Apeldoorn is in de eerste versie opgevoerd tijdens de nationale Engelse stripdag - Comics 2000 - in Bristol vorig jaar (website *www.sitsvac.org/comics 2000.html*). Apeldoorn heeft het stuk speciaal voor die gelegenheid geschreven en daarbij ook rekening gehouden met de theaterloze locatie. 'Dat wil zeggen: het stuk werd daar gelezen en niet gespeeld en zo heb ik het ook geschreven. Dat is geen ongebruikelijke toneelvorm. Er bestaat een heel prettige spanning tussen lezen en spelen als de acteurs met de tekst in hun hand op het toneel staan. In feite vraag je van de kijker om veel meer van z'n eigen verbeelding erin te stoppen. In dit geval spelen drie acteurs **Stan Lee**, **Joe Simon** en Jack Kirby, en leest een onbepaald aantal gastrollen scènes uit diverse strips van de heren.'

Het toneelstuk behandelt de samenwerking tussen Jack Kirby en Joe Simon, die elkaar in 1939 leren kennen en pas twintig jaar later in 1959 hun succesvolle partnerschap beëindigen. De auteur probeert te laten zien hoe het kan dat twee mensen jarenlang intensief samenwerken om dan uit elkaar te gaan en zelfs bijna nooit meer contact te hebben. In Bristol werd één van de gastrollen vervuld door striptekenaar **Dave Gibbons** (bekend van onder meer de cultstrip *Watchmen*). 'Hij complimenteerde me na afloop en zei dat hij er een aantal inzichten over Kirby uit had opgedaan die hij daarvoor nog niet had', aldus Apeldoorn.

***Rechts*, Kirby temidden van een fractie van de door hem bedachte figuren.**

Herschrijven

Het schrijven van een toneelstuk is trouwens geen vreemde uitstap voor Apeldoorn. Hij schrijft immers al jaren scenario's en vertalingen voor de Nederlandse televisie. Samen met **Harm Edens** (bekend van het tv-programma *Dit was het nieuws*) heeft hij gedurende meer dan vijftien jaar ruim vierhonderd scripts geschreven en bewerkt, bij voorbeeld van de series *In de Vlaamsche Pot*, *Het zonnetje in huis*, *SamSam* en recent hun nieuwe serie *Hij & Julia*.

Apeldoorn wil zijn Kirby-eerbetoon in toneelvorm verder verbreiden. Helaas heeft hij geen plannen voor Nederland of zelfs Europa. 'Ik heb het stuk geheel in het Engels geschreven en eerlijk gezegd heb ik weinig zin om het nog eens over te doen in het Nederlands. Het is ook een te bijzonder stuk om hier zomaar op te voeren. Het is bedoeld voor een strippubliek. Oké, ik heb geprobeerd het zo te schrijven dat iedereen kan volgen waar het over gaat, maar je moet er wel eerst naar toe willen.

Dit wil niet zeggen dat ik er verder geen plannen voor heb. Na de succesvolle presentatie in Bristol, wil ik het stuk nu eerst herschrijven. Schrijven is herschrijven en hoewel ik het voor Bristol licht heb ingekort is het stuk eigenlijk anderhalf uur en dat hoort het ook te blijven. En dan wil ik het aanbieden aan stripdagen in Amerika. Er zijn er daar genoeg om er een leuke toer mee te maken, bij voorbeeld met een gezelschap van drie werkloze acteurs. Helaas heb ik het zo druk gehad dat het een beetje lang uitgesteld is. Maar reken maar dat het er komt.' Afwachten, dus.

'De Strip komt de wereld der literatuur binnen' kopte de boekenbijlage van *The New York Times* deze winter enthousiast. De aanleiding hiervoor was de publicatie van de 'graphic novels' *David Boring* van Daniel Clowes en *Jimmy Corrigan, the Smartest Kid on Earth* van Chris Ware bij literaire uitgeverij Random House/Pantheon. Het artikel, dat werd geschreven door David Eggers, momenteel de hipste jonge Amerikaanse schrijver, proclameert dat de strip met deze boeken volwassen is geworden. Elke zichzelf respecterende intellectueel kan ze voortaan zonder gêne op zijn/haar koffietafel laten slingeren.

FOTO ALEXANDRA VERBURG / LINKS CHRIS WARE - RECHTS DANIEL CLOWES

NIEUWE 'GRAPHIC NOVELS' VAN DANIEL CLOWES EN CHRIS WARE

door **YASCO HORSMAN**

Clowes en Ware zijn natuurlijk geen onbekenden voor de Nederlandse stripliefhebber. Beiden hebben al jaren hun eigen serie bij Fantagraphics lopen; Clowes verzorgt sinds 1989 *Eightball* en Ware brengt sinds 1993 de *Acme Novelty Library* uit. Dit werk is in Nederland en België uitgebreid tentoongesteld, besproken en verkocht. Beiden zijn tevens de vertegenwoordigers van een nieuwe generatie Amerikaanse *independent* stripmakers. Tekenaars als **Seth**, **Joe Matt**, **Julie Doucet**, **Chester Brown** en **Adrian Tomine** maken literaire, vaak autobiografische strips die van toon en sfeer aanzienlijk verschillen van het werk van het werk van de vorige generatie undergroundtekenaars. De strips zijn ingetogen zowel in het type verhaal dat vertelt wordt als de grafische middelen die gebruikt worden.

Filmisch

Daniel Clowes brak drie jaar geleden door met het fantastische boek *Ghost World*, (in het Nederlands uitgekomen bij Oog & Blik) een subtiel psychologisch portret van de twee vriendinnen Enid en Becky die rondhangen in een eindeloze zee van verveling na het beëindigen van hun middelbare school periode. Naarmate het boek vordert en de verhuizing van Enid naar een universiteitsplaats nadert, krijgen de overblijfselen uit de jeugd die ze samen doorbrachten steeds meer sentimentele waarde. De tuttige *diner* waar ze altijd kwamen; de plaatjes waar ze naar luisterden en de sneue tv-komiek waar ze nooit om moesten lachen worden ineens doortrokken van een gevoel van heimwee, die nauwelijks verborgen wordt door de losse toon van ironie waarmee ze er over praten. *Ghost World* vormde destijds een breuk met Clowes' vorige werk, dat

***Links*, David overleeft een schot in zijn hoofd en zijn wereld is daarna niet meer dezelfde.**

***Rechts*, David Boring puzzelend boven de snippers van *The Yellow Streak*.**

THE YELLOW STREAK ANNUAL HAS AT THIS POINT BEEN REDUCED TO AN ENVELOPE OF DISEMBODIED FRAMES: 9 OR 10 WATERLOGGED SURVIVORS...

DE STRIP WANDELT DE LITERATUUR BINNEN

een surreële **David Lynch**-achtige sfeer had. Zijn eerste 'graphic novel' *Like a Velvet Glove Cast in Iron* (1993, onlangs door Fantagraphics heruitgebracht) handelt bij voorbeeld over een bizar seksloos pornofilmpje dat voort blijkt te komen uit een onderwereld die bewoond wordt door mensen die zo uit Lynch' *Eraserhead* zouden kunnen komen.

David Boring (met de prachtige ondertitel *'pertaining to the astonishing & confounding adventures of young David Boring Esquire whom we join on a search for fulfillment in north america during the waning months of the second millenium'*) grijpt wat sfeer betreft terug op het oudere werk van Clowes. Het vertelt het verhaal van de emotioneel geremde 19-jarige David Boring, die met zijn beste vriendin, de lesbische Dot, in Chicago woont. Boring heeft zijn vader nooit gekend maar hij heeft wel een vergeeld exemplaar van een *comic* die deze ooit heeft getekend, *The Yellow Streak*, getiteld. Boring bewaart deze strip zorgvuldig, als een soort 'schat', samen met zijn andere kostbaarste bezitting, een plakboek met uitgeknipte plaatjes van vrouwen die zo dicht mogelijk zijn ideaal benaderen (dat wil zeggen: ze bezitten allen een ronde kont). Als Boring op een dag de belichaming van zijn ideaal ontmoet en vervolgens weer verliest begint een speurtocht die hem langs verschillende versies van dezelfde vrouw voert, totdat hij uiteindelijk de persoon terugvindt die er het prototype van blijkt te zijn, zijn nichtje met wie hij als dertienjarige een zomer lang een kortstondige incestueuze affaire had.

Tussendoor vindt echter een groot aantal bizarre voorvallen plaats die Boring met een apathische gelatenheid ondergaat. Zijn vriend Whitey wordt vermoord, een groep terroristen ontketent een oorlog met biologische wapens en David wordt door een raadselachtige onbekende in het hoofd geschoten, waarna hij met een rond kogelgat als derde oog in zijn voorhoofd blijft rondlopen. Om van zijn schotwond te herstellen wordt hij door Dot en zijn moeder naar het buitenverblijf van de familie

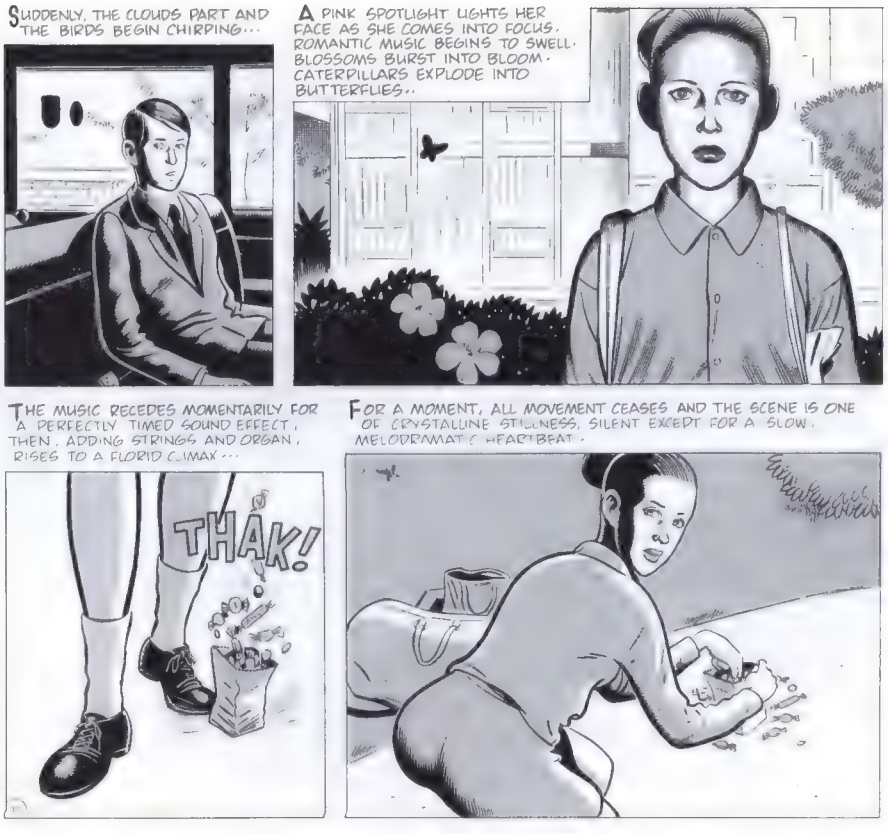
SUDDENLY, THE CLOUDS PART AND THE BIRDS BEGIN CHIRPING...
A PINK SPOTLIGHT LIGHTS HER FACE AS SHE COMES INTO FOCUS. ROMANTIC MUSIC BEGINS TO SWELL. BLOSSOMS BURST INTO BLOOM. CATERPILLARS EXPLODE INTO BUTTERFLIES..
THE MUSIC RECEDES MOMENTARILY FOR A PERFECTLY TIMED SOUND EFFECT, THEN, ADDING STRINGS AND ORGAN, RISES TO A FLORID CLIMAX...
THAK!
FOR A MOMENT, ALL MOVEMENT CEASES AND THE SCENE IS ONE OF CRYSTALLINE STILLNESS, SILENT EXCEPT FOR A SLOW, MELODRAMATIC HEARTBEAT.

THIS IS SO AMAZING...
GOD. SHE LOOKS LIKE MY SISTER..
I DIDN'T KNOW YOU HAD A SISTER...
YEAH. JUDY..
SHE USED TO REALLY BE A MODEL, ACTUALLY.
WHEN I WAS IN HIGH SCHOOL SHE LIVED IN SOME WEIRD ARTIST'S COLONY...
SO WHAT HAPPENED TO HER?
NOW SHE'S JUST A BORING HOUSEWIFE IN THE SUBURBS..
I WONDER IF THIS IS HER.. IT REALLY COULD BE..
GOD DAVID. THIS BOOK IS THE GREATEST!

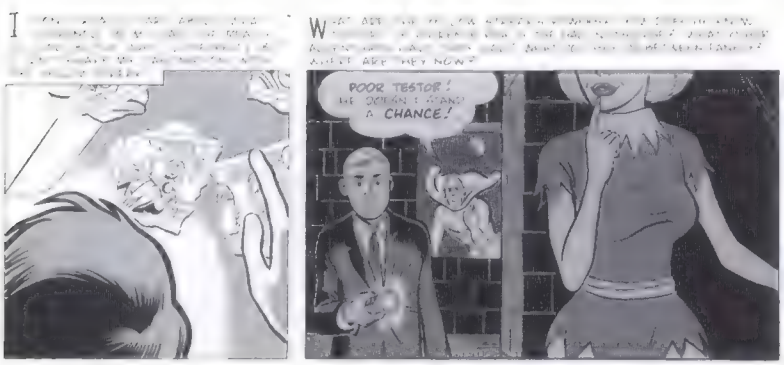

***Geheel boven*, David Borings ironische 'voice-over' begeleidt de meest dramatische scènes in het boek.**

***Eronder*, Davids plakboek wordt doorgebladerd**

gebracht. Terwijl de terroristische aanslagen de Apocalyps lijken in te luiden begint David steeds obsessiever de strip van zijn vader te bestuderen. Hij probeert er een betekenis uit te wringen, een 'boodschap' die hem een verklaring zou kunnen geven voor zijn eigen emotionele geremdheid en obsessieve verlangens.

De fragmenten uit deze strip zijn de enige kleurenplaatjes in *David Boring*. Het lijkt hierdoor alsof alle kleur die onttrokken is uit het leven van David terecht is gekomen in een paar onbegrijpelijke snippertjes strip die hij

maar niet los kan laten en die net als de foto's in het plakboek dat hij bij houdt uiteindelijk verwijzen naar een episode uit zijn jeugd waar hij niet overheen kan komen.

Clowes is een begenadigd tekenaar. Grafisch doet zijn werk denken aan dat van **Bernie Krigstein** - zij het zonder de losheid van diens penseelstreek - en de neo-horror van **Charles Burns**. Hoewel de meeste plaatjes op zichzelf prachtig zijn, licht de kracht van het boek ligt vooral in Clowes' buitengewoon efficiënte, filmische manier van verhalen vertellen. Boring, die tevens de verteller van het boek is, is een amateurfilmmaker die al jaren aan een filmscript werkt die hij maar niet af kan krijgen omdat hij meent dat alle verhalen al een keer verteld zijn. De meest dramatische momenten in de strip worden door Borings commentaarstem op een ironische manier voorzien van geluidseffecten - zo meldt hij dat de violen aanzwellen als hij de Ideale Vrouw ontmoet. Dit geeft het boek het effect van een zelfbewuste *film noir*, compleet met de *voice-over* van een gedoemde held, een *femme fatale* en een heuse aftiteling. Hier en daar maakt het boek een vette knipoog naar het perverse universum van **Alfred Hitchcock** en vooral *Vertigo*, het meesterwerk over dubbelgangers.

Stripgrammatica

Waar de strips van Clowes in een continue dialoog met de film lijken te staan – hij werkte zijn vorige strip *Ghost World* om tot een filmscript dat onlangs door **Terry Zwigoff** (van de **Crumb**-documentaire) werd verfilmd - daar probeert Chris Ware juist een afstand tot de filmtraditie te bewaren. In interviews ventileert Ware regelmatig zijn irritatie over strips die hun hele beeldtaal volledig aan de film ontlenen. De strip had volgens Ware al een eigen grammatica ontwikkeld toen de film nog in de kinderschoenen stond. In zijn werk grijpt hij dan ook terug op het werk van de generatie stripmakers uit de jaren '10 en '20 van de vorige eeuw, zoals bij voorbeeld **Winsor McKay**. McKay experimenteerde met de bladspiegel en de leesrichting en allerlei andere 'onfilmische' aspecten van de strip. De eerste drie delen van de *Acme Novelty Library* werden dan ook gekenmerkt door een experimenteerzucht die resulteerde in complexe pagina's met vele kleine plaatjes waar de lezer zich doorheen moest puzzelen.

Vergeleken met dit werk is *Jimmy Corrigan* een erg ingehouden boek. Het bestaat uit 360 pagina's kleurenstrip – een bundeling van eerder verschenen *Acme*-deeltjes - die het verhaal vertellen van de 36-jarige Jimmy Corrigan. Net als David Boring is dit een emotioneel geremd persoon, die zijn vader nooit gekend heeft. Corrigan krijgt op een dag een briefje van zijn vader die hem uitnodigt om *Thanksgiving* te komen vieren. Jimmy gaat daar op in en samen met zijn vader en halfzusje beleeft hij vele ongemakkelijke momenten in de McDonald's, in de troosteloze woning van de vader en in het ziekenhuis waarin deze uiteindelijk wordt opgenomen. Dit wordt afgewisseld met scènes uit de jeugd van Jimmy's grootvader die ook een problematische relatie met zijn vader had. Hierdoor krijgen we een beeld van vier generaties Corrigan, emotioneel beschadigde mannen.

Ware vertelt dit verhaal in vele kleine prentjes met schematische afbeeldingen waartussen soms maar minieme verschillen bestaan. Hierdoor creëert hij een traag tempo dat op een bijna meedogenloze manier de leegte en het ongemak van de situatie weergeeft. Het moment waarop Jimmy tegen zijn vader in het ziekenhuis zegt *'I just wanted to say that I'm not mad at you anymore and that I-I f-forgive you'* wordt bij voorbeeld afgebeeld in een minuscuul klein plaatje dat omringt wordt door grotere afbeeldingen van gezichten met lege uitdrukkingen. Hierdoor wordt een pathos bereikt die in een film veel te sentimenteel was geweest.

De emotionele blokkades van Jimmy worden net als die van David Boring in verband gebracht met zijn gehechtheid aan een stripfiguur. Als kind heeft Jimmy ooit een superheldenmasker gekregen van een Superman-imitator die een *one night stand* had met zijn moeder. Deze superheld keert een aantal keren terug in de strip en staat op de cover van het boek. Hij verbeeldt Jimmy's moeilijkheid om afstand te nemen van de fantasieën uit zijn kindertijd. Net zoals de strip *The Yellow*

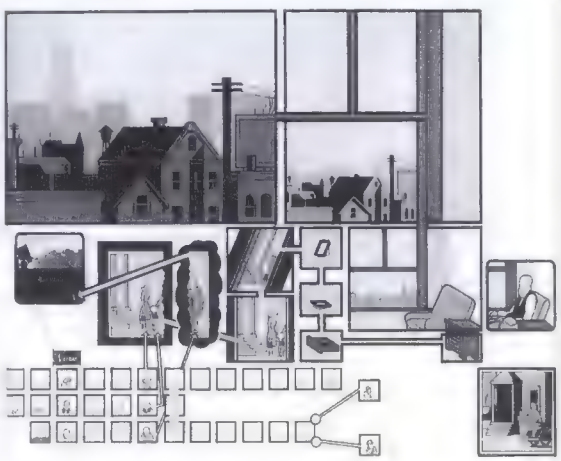

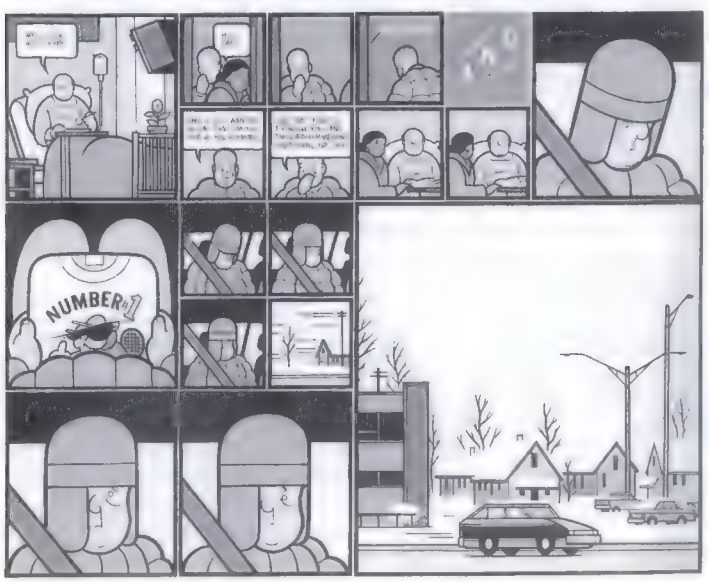

***Boven*, Op de eerste pagina's van *Jimmy Corrigan* valt een superheld te pletter.**

***Rechtsmidden*, Een puzzelpagina legt Jimmy's familiegeschiedenis uit.**

***Links*, Pathos die in een film veel te sentimenteel was geweest.**

Streak voor Davids stagnatie staat, staat de superheld voor Jimmy's emotionele geremdheid en kinderachtigheid.

Fascinaties en obsessies

Het ligt natuurlijk voor de hand om deze scènes te lezen als zelfbewuste reflecties van beide tekenaars op het medium waarin ze werken. Behalve een portret van twee vaderloze mannen vormen *Jimmy Corrigan* en *David Boring* tevens een zoektocht naar de bron van de fascinatie voor de strip, een genre waar een volwassen mens niet geacht wordt zich mee bezig te houden. In het geval van Jimmy en van David hangt hun volhardende interesse in de strip samen met de problematische relatie die ze met hun vaders hebben, alsof het ze niet lukt om 'volwassen' te worden en de rol van 'vader' in te nemen. Het is in dit licht ook interessant dat zowel **Art Spiegelman**s *Maus* als **Peter Pontiac**s *Kraut*, twee van de meest zelfbewuste pogingen om een 'volwassen' strip te maken beiden gaan over een relatie tussen vader en zoon - alsof elke 'volwassenwording' neerkomt op het doorwerken van de relatie met de vader.

Als de publicatie van *David Boring* en *Jimmy Corrigan, the Smartest Kid on Earth* inderdaad de 'volwassenwording' van de strip impliceert, zoals David Eggers in *The New York Times* beweert, dan is dat omdat deze strips het raadsel van hun eigen onvolwassenheid centraal stellen. De in de puntjes afgewerkte tekeningen van Clowes en Ware zijn doordrongen van een nostalgie voor vormen en genres uit vervlogen jaren; Clowes voor de oude EC-comics en Ware voor de strips en vormgeving uit de jaren '20 en '30. Beiden lijken geen afstand te kunnen nemen van oudere vormen van amusement, net als Enid uit *Ghost World* het niet over haar hart kan verkrijgen om een oud poppetje uit haar jeugd op een rommelmarkt te verkopen.

Beide albums roepen meer vragen op dan ze beantwoorden. Ze nodigen de lezer uit om te blijven puzzelen over hun betekenis, zoals David Boring die blijft staren naar zijn exemplaar van *The Yellow Streak* in de hoop iets te begrijpen van zijn fascinaties en obsessies. De prachtige uitgave van beiden werken garandeert dat beide boeken nog lang blijven liggen op de koffietafels van stripliefhebbers die er vele uren op kunnen puzzelen, in de hoop iets te begrijpen van hun eigen gehechtheid aan een onvolwassen genre.

David Boring

Clowes
Pantheon 2000
ISBN 0-375-40692-1
Prijs $24,95 (import)
(132 pagina's, zwart/wit met kleurenplaten, h.k.)

Jimmy Corrigan, or, The Smartest kid on earth

Ware
Pantheon 2000
ISBN 0-375-40453-8
Prijs *f*95 (import)
(380 pagina's, kleur, h.k.)

I.M. CAROL VOGES

Dinsdag 9 januari 2001.
Carol Voges overleden.
Striptekenaar Ruud Hulleman **vroeg zijn bevriende tekenaars en eveneens Voges-bewonderaars** Peter Pontiac **en** Roel Smit **om een ode te brengen aan de overleden tekenaar van** *Pa Pinkelman*.
Het getekende en geschreven resultaat treft u hieronder aan.

CAROL VOGES HEB IK 1 X MEEGEMAAKT OP HET DORTSCHE "JJONS"- STRIPFESTIVAL, MET RENÉ & EDDIE. HIJ PRAATTE GE-ANIMEERD MET MIJN LIEF, DAT IS LEUKER DAN MET MIJ, DACHT IK NOG. HIJ BLEEK IN HET ZELFDE DORP TE WONEN ALS WIJ DUS IK ZOU 'M WEL 'S OPZOEKEN...
PONTIAC '01

Vreemd!...
2001 en de naam Carol Voges.
Geen andere kunstenaar heeft de gezellige geborgenheid die de jaren vijftig kenmerkte, zo oprecht verbeeldt als deze tekenaar. Als geen ander gaf hij 'zonder cynisme' vorm aan de veilige huiselijke, pendule-koffie-met-koek-sfeer! Een tijdsbeeld dat nooit meer terugkomt, maar als triomf zegeviert over de 'high-tech duisternis van het druk-druk-druk-tijdperk met zijn adonis-complexen op een stukje platform dat het referentiekader der draagwijdte van een breed vlak der komende jaarcijfers absoluut ontstijgt'!
Voges was een striptekenaar/illustrator die geen moeilijke beeldtaal gebruikte om zijn visuele boodschap over te brengen, maar... wel één met eigen ziel en visie. Kinderlijke geborgenheid zonder tucht en dwang van betweterige ouders... Een paradijselijke orde in een boevenmaatschappij!

Carol, je was groots!!!

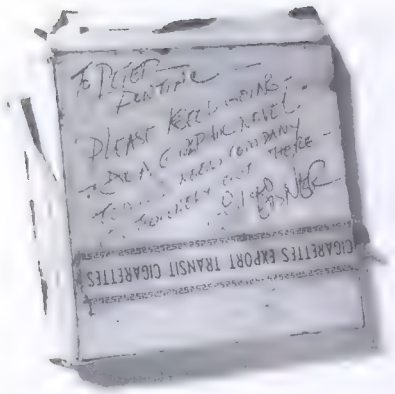

Peter Pontiac **(pseudoniem van Peter Pollmann) heeft een meesterwerk gemaakt; een 167 pagina's tellende brief aan zijn vader, verluchtigd met tekeningen. De tekenaar poogt op die manier het leven te reconstrueren van een man die in de Tweede Wereld-oorlog te veel sympathie had voor nazi-idealen en die zich na de oorlog amper aan het nieuwe politieke klimaat kon aanpassen. Uiteindelijk verdween** Joop Pollmann **in 1978 spoorloos op Curaçao. Pontiac worstelt in zijn boek** *Kraut* **met twee vragen: Waarom fascist en waarom vermist?**

FOTO MARIE-JOSE JONGERIUS

De bedevaart van Peter Pontiac

Kraut

door
HARRY WIBIER

Een regenachtige maandagavond in januari 2001. Haastig legt Pontiac tekeningen opzij om een extra zitplaats te creëren. Kraut *is in december verschenen en sinds die tijd heeft hij het erg druk met het afgeven van interviews. De auteur excuseert zich daarom bij voorbaat voor de mogelijkheid dat hij iets zal gaan vertellen dat hij eerder aan een collega-journalist heeft verteld.*

'Moet ik ze allemaal opnoemen? NRC, Het Parool, Nieuwe Revu, De Telegraaf, *NCRV-radio, VPRO-radio, VPRO-televisie,* Zozolala. *En dan zijn er ook nog een heleboel stukken over* Kraut *geschreven zonder mijn medeweten. Heb je het artikel in* Rails *al gezien? Daar staat een hele rare foto bij; strijk je één keer vermoeid over je gezicht...'*

De eigendommen van Joop Pollmann die na zijn verdwijning werden aangetroffen.

Pontiac laat een zwart/wit-foto zien waarop hij half verscholen achter zijn hand de schijn wekt het complete wereldleed te overdenken. Hij ziet er bejaard uit.

'Er kwam een meisje bij **Kees Kousemaker** *in Lambiek dat vertelde dat ze iets over een boek had gelezen over een oude man die een brief aan zijn vader had geschreven. Ik word vijftig, maar dit is toch wel erg bar.'*
Media-aandacht heeft zo zijn nadelen.

In het voorwoord schrijf je dat de totstandkoming van *Kraut* **een belangrijke impuls kreeg toen je** Art Spiegelman**s** *Maus* **letterde.**

Peter Pontiac: De titel *Kraut* kwam toen bij mij op. Het idee voor het verhaal had ik waarschijnlijk al vanaf het moment dat mijn vader verdween. Toen vond ik het al zo'n vreemd kleurrijk leven, waardoor ik wist

Onder, **'Het is niet onvoorstelbaar dat je vertwijfeld omkeek naar het strand en daar voor een moment jezelf haarscherp zag staan, als zonovergoten kind (getuige een foto die ik vond, met je jongere broertjes & zusjes), zandkastelen bouwend voor de eeuwigheid.'**

Je eigen handschrift maakt het boek persoonlijker. Het laat het boek meer leven.
Daar hoopte ik op. Volgens mij werkt dat zo. Het verhaal wordt gelijk pretentieus als het in drukletters staat. Ik durfde in deze vorm veel meer barokke taal te gebruiken dan in het geval van gezette letters.
De stripvorm had ook niet voldaan. Ik wilde bij voorbeeld in eerste instantie het verhaal openen met de scène waarin mijn vader voor de winkel van zijn ouders **Marinus van der Lubbe** tegen het lijf loopt die daar krantjes staat te verkopen. In stripvorm wordt zoiets veel te kitscherig; het komt ongeloofwaardig over en neigt naar romantisering.

Dubbele S

Was het bij tijd en wijle moeilijk om de brief te schrijven?
Af en toe zat ik voor een blok. Dan dacht ik: 'Wat nu?' Daar kwam ik weer uit als ik mij verdiepte in de documentatie. Zo had ik veel moeite om de Duitse invasie in Nederland in beeld te brengen. Toen vond ik twee gedichten van mij vader; één van een week voor het begin van de oorlog en één van een week erna. Tot mijn verbazing las ik een groot verschil in het gevoel dat achter die twee gedichten zat, want er zat in het tweede gedicht woede en verdriet. Door de twee gedichten tegenover elkaar te zetten met een tekening ertussen in de stijl van *Jordaan*kwam ik weer verder.

dat ik daar iets mee moest doen. Sinds die tijd spookte het idee in mijn hoofd, maar ik ben pas twee jaar geleden aan het boek begonnen. Na het eerste jaar had ik ongeveer zeventig pagina's af. Vooral het tweede jaar heb ik heel geconcentreerd gewerkt; mede dankzij een werkbeurs heb ik het jaar 2000 vrijwel volledig kunnen wijden aan *Kraut*.

Had je een plan?
Ik ben begonnen op pagina één en heb vanaf daar gewoon doorgewerkt. Een uitgewerkt scenario had ik niet, maar ik zag een vorm voor mij. Het heeft een hele tijd geduurd voor ik het idee kreeg om het in de vorm van een brief te doen. Dat was wel eng, want het kon best zijn dat ik halverwege genoeg zou krijgen van die vorm of dat het me tegen zou gaan staan. Dat was gelukkig niet zo. Het ging heel gemakkelijk; ik hoefde bij wijze van spreken alleen maar te gaan zitten en door te gaan. Het is eenvoudiger om door te werken aan een brief dan aan een gecomponeerd verhaal.
Ik heb er bewust geen strip of tekstverhaal van gemaakt. Door het met de hand te letteren plaatste ik het boek in de traditie van de *Pontiac Reviews*. Het gevaar was dat ik klachten zou krijgen over de onleesbaarheid, maar dat valt enorm mee.

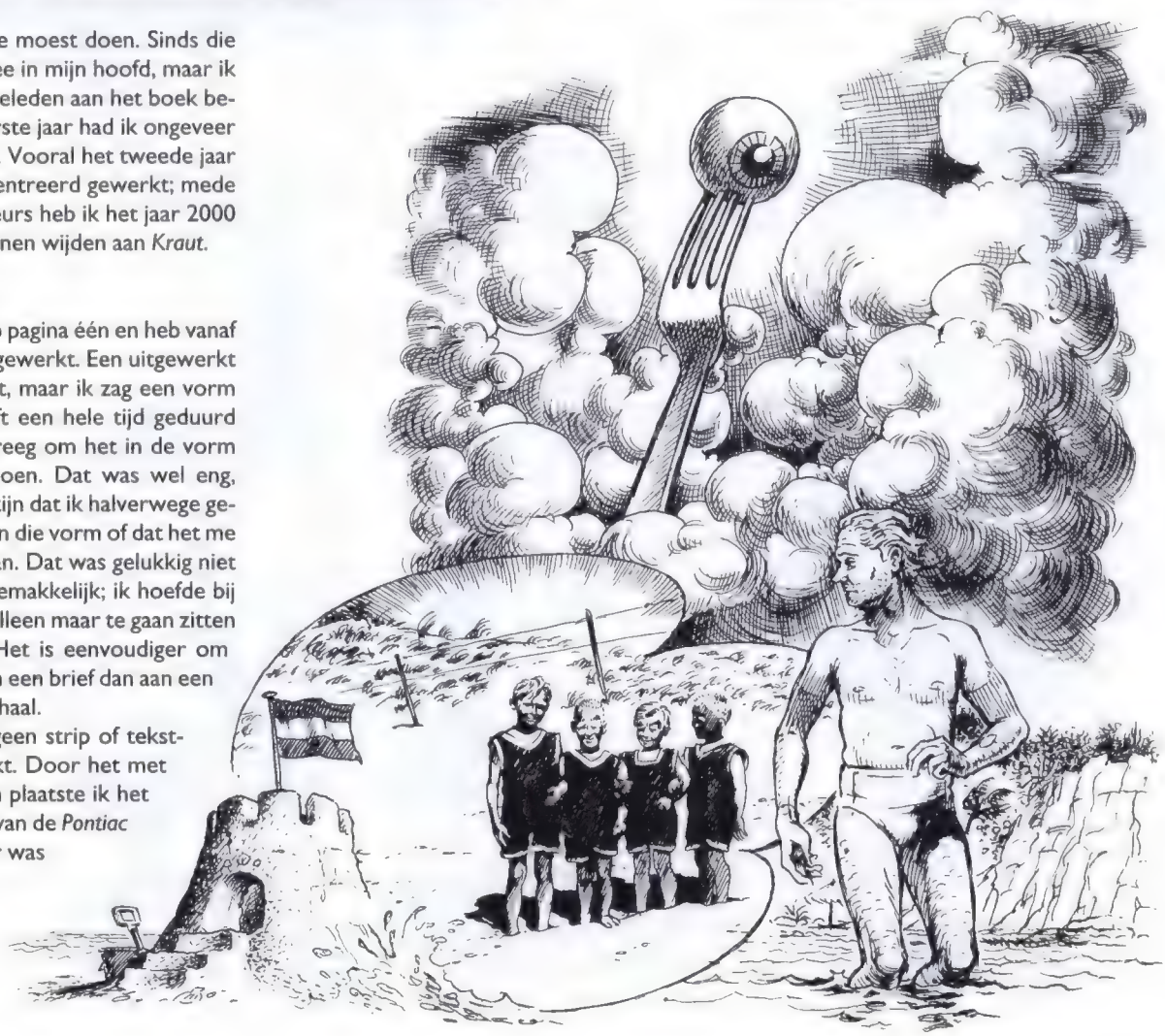

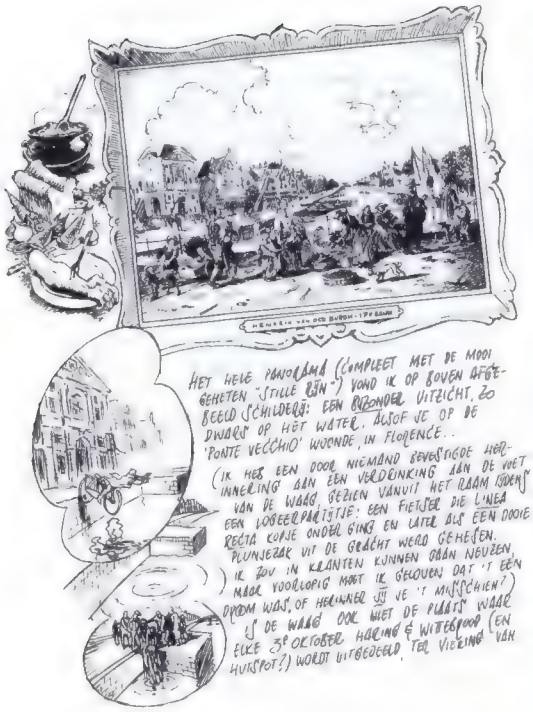

Het verbeten standhouden tegen de Spanjool in de geveltijd? Het verhaal over burgemeester van der Werff die in die hongerjaren zijn linkerdijm aanbood tot voedsel voor het volk, heeft vroeger diepe indruk op me gemaakt. (Ik heb gelezen dat Willem van Oranje de stad als dank voor de getoonde strijdlust de keus gaf tussen belastingvrijstelling of een universiteit; verrassend genoeg koos leiden het laatste.)

Op een waterkoude zaterdag (marktdag) ben ik met mijn 2 neefjes (12- en 13j) in leiden aan't kijken: jouw hoofdstraat #3 herbergt nu een boekenboer, en op #24, waar jouw oom joop ooit kwam en verkoper, dankzij wie we voor (en achter) konden kijken, onder't brande schoteltje sleet, is een schoenenwinkel gekomen, met een vriendelijke impressie, gezien tussen nolieken en hip vierkant schoeisel, toont de (ongetwijfeld praktische maar) lelijke brug die nu de eindeloze verte doorsnijdt. De "stille mare" bestaat si bedempt, onder het gooien oog van de hartebrugkerk.. op de plaats van het vroeger is een oogluik 'modern' pandje beland.

Hoe vaak zul ij, staand voor het raam, peinzend over je komende leven, in dit zuigende perspectief zijn verdwenen?

Het hele panorama (compleet met de mooi geheten "stille rijn") vond ik op bovenafgebeeld schilderij: een opzonder uitzicht, zo dwars op het water, alsof ie op de 'ponte vecchio' woonde, in florence..

(ik heb een door niemand bevestigde herinnering aan een verdwijning aan de voet van de waag, gezien vanuit het raam toen/ een voetbalpartijtje: een fietser die linea recta konje onder ging en later als een dooie plompezak uit de gracht werd gehesen. ik zou in klanten kunnen gaan nieuzen, maar voorlopig moet ik geloven dat 't een droom was, of herkenner jij ve 't misschien?)

is de waag ook niet de plaats waar elke 3e oktober haring & witteboord (en hurspot?) wordt uitgedeeld, tbv viering van

Nee, dan is het mijn vader niet. Het is een jongetje. Ik ben het eerder zelf, want als ik een jongetje beschrijf, groei ik in dat jongetje. Of ik zie hem als een zoon, want ik kreeg vaderlijke gevoelens voor dat jongetje. Over vijf jaar ben ik 55, net zo oud als hij was op het moment dat hij verdween.

Ja, het schrijven van het boek was een opwindende reis. Toen ik het boek af had ben ik in een gat gevallen. Ook omdat het me zo helder hield om zo lang met één enkel project bezig te zijn.

Kroeg

Was het een bedevaart?

Absoluut. Het was heel louterend. Maar het is heel moeilijk om nu te zeggen wat het schrijven van het boek voor me betekend heeft; voor mijn gevoel is het boek nèt af. Ik pak het iedere dag nog op om er even doorheen te bladeren. Zo kan ik misschien gaan begrijpen wat ik nu eigenlijk gemaakt heb.

Was het soms ook in emotioneel opzicht moeilijk om verder te gaan?

Zeker. In een brief die mijn vader drie dagen na mijn geboorte aan mijn moeder in de kraamkliniek heeft geschreven, complimenteerde hij haar met de kranige manier waarop zij de bevalling heeft doorstaan. Hij vond dat ze de dubbele S meer dan waard was. Mijn vader was net vrij na vijf jaar gevangenisstraf als gevolg van zijn gedrag in de oorlog en schrijft dan zoiets! In het boek maak ik er nog een zielig grapje van door me af te vragen of hij soms uitgeverij de Spaarnestad bedoelt. Hij werkte daar toen net. Maar dat bedoelde hij natuurlijk niet.

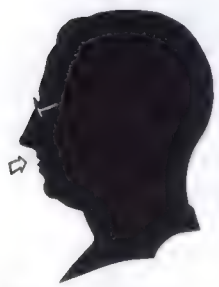

Kraut opent met Joop Pollmanns portret uit 1959, dat geknipt is door W. Tj. Lever. 'De "zetduivel" in het boek heeft d.m.v. een "haaks snippertje" mijn vader een kattetongetje gegeven, of een snorretje...' Rechtsonder in het vraagteken is te zien hoe het hoorde te zijn.

Het was een klap in mijn gezicht om dat te lezen. Ik voelde walging en het sloeg ook nog een keer op mijn eigen geboorte. Dat voelde smoezelig en op dat moment kreeg ik echt een weerzin tegenover mijn vader. Ik was een paar dagen radeloos. Dat kwam ook omdat ik op het punt dacht te zijn aangekomen dat ik in het boek de oorlog achter de rug had en aan de frisse jaren vijftig kon beginnen.

Hoe is het om je vader aan de hand van documentatie te leren kennen?

Op een gegeven moment voelde ik mij een soort Columbo, van die tv-serie. Als een terriër beet ik mij vast in de kleinste feitjes. Zo drong op een gegeven moment tot mij door dat het pand van Vroom & Dreesmann voor zijn ouderlijk huis werd gebouwd terwijl hij jong was. Toen wilde ik per se weten hoe die plek er voor de bouw heeft uitgezien. Dat werd essentieel voor mij. Ik heb nog allerlei mensen getelefoneerd om daar van alles over te verifiëren. Dat had ik ook kunnen laten. Ik was net een detective.

In de periode die je uit je vaders leven beschrijft was hij veel jonger dan jij nu bent. Kun je hem dan wel als je vader zien?

Het was sowieso een hele ontroerende en fascinerende ervaring om iemands leven zo te reconstrueren. Ik had heel vaak het gevoel dat het niet alleen over mijn vader ging. Het ontsteeg dat niveau en ik heb veel over de achtergronden van de oorlog geleerd.

Het is ook grappig dat ik dit boek heb afgekregen vlak voor het begin van de 21e eeuw. Het voelde ook echt als een verhaal uit de 20e eeuw. Het is precies die middelste hap; zijn leven duurde van 1922 tot 1978.

Mijn vader betekende nooit zo veel voor

'Door de twee gedichten tegenover elkaar te zetten met een tekening ertussen in de stijl van Jordaan kwam ik weer verder.'

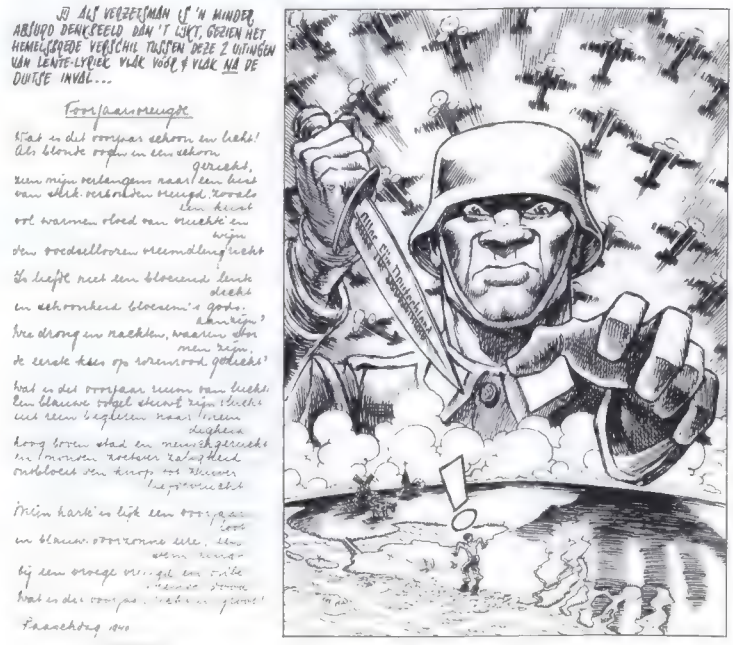

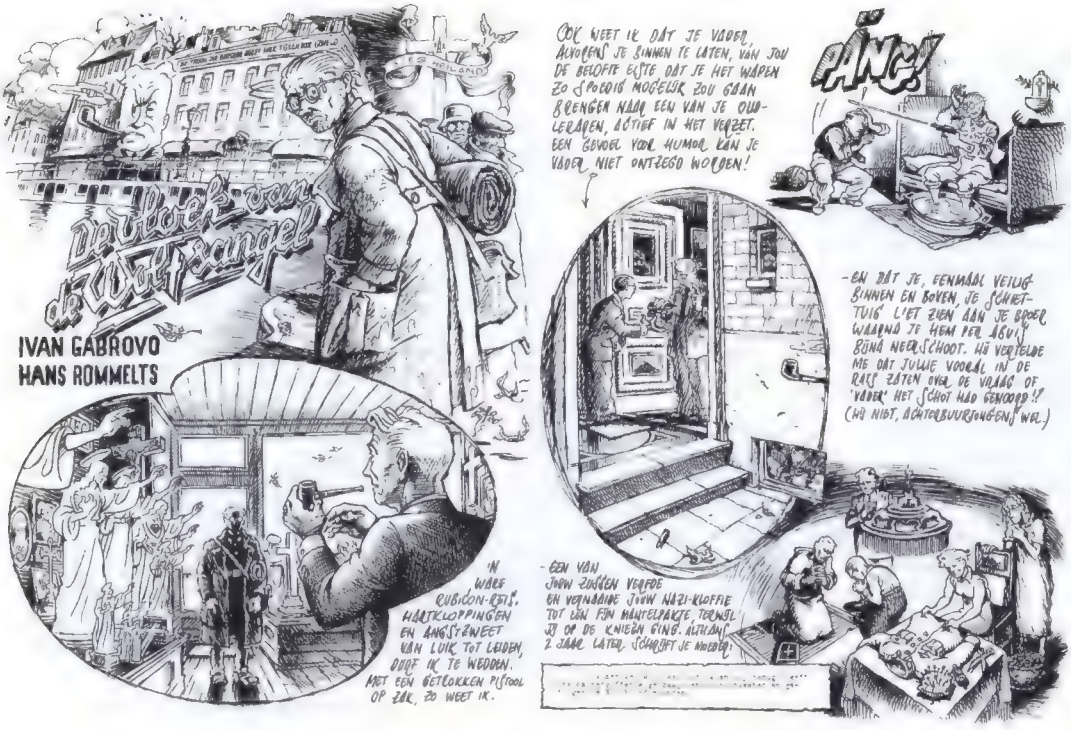

me. Hij was meer een verhaal dat ik aan mijn vrienden kon vertellen. Door het maken van *Kraut* is hij pas echt gaan bestaan. Ook in letterlijke zin. Zo heb ik nu brieven ontvangen die mijn vader vanaf het Oostfront aan zijn vrienden heeft geschreven.
Nu kom ik allerlei mensen tegen die hem hebben meegemaakt. Ik heb telefoonnummers gekregen die ik nog een keer moet draaien. Daar liggen nog meer verhalen. Een journalist van *De Telegraaf* zei tijdens een interview dat ik op mijn vader leek. Ik dacht eerst dat hij dat baseerde op de tekeningen die hij in *Kraut* had gezien, maar het bleek dat hij een paar keer met mijn vader was doorgezakt. Mijn vader nam dan de hele avond kopstootjes tot hij schrok van de tijd. Dan moest hij nog snel even een stukje schrijven. Zoiets is bizar om te horen.
Die journalist wist ook te vertellen dat mijn vader in de Amsterdamse kroegen vrienden met een fout verleden trof. Naarmate ze meer hadden gedronken begonnen ze praatjes te krijgen. De joodse barkeeper greep pas in als ze met hun lidmaatschapskaarten van de SS begonnen te zwaaien. Die kaarten hadden ze kennelijk altijd diep in de binnenzak. 'Kom op, nu moeten jullie naar buiten gaan,' zei die barkeeper op zo'n moment. Dat deden ze dan.
Iedereen in de kroeg wist volgens de journalist dat Joop foute ideeën had, maar dat het verder een aardige en charmante man was waarmee je goed kon lachen.

Als je zoiets hoort, heb je dan het gevoel dat die journalist je vader beter kent dan jij?
Inderdaad. Dat gevoel krijg ik dan. Ik ben nog nooit doorgezakt met mijn vader.

Kun je je iets bij de kroegverhalen van je vader voorstellen?
Ik nam hem altijd waar als een keurige net mannetje met keurige kleren. En zoals ik hem in mijn boek beschrijf: Op zondagmiddag zette hij een fles jenever naast zich neer en schonk zich steeds een glaasje in. Hij draaide zijn swingplaten dan steeds luider.

Maus

Je hebt je broers en zusters eerst gevraagd of zij bezwaar hadden als jij het boek ging maken.
Er was er niet één die bedenkingen had. We zijn als kinderen nooit gepest met onze vader, dus wij zijn niet getraumatiseerd. Het enige waar ik last van heb is schaamte ten opzichte van Joodse mensen omdat mijn vader er verkeerde ideeën op nahield. Verder heb ik me nooit gehandicapt gevoeld.

Je broer - Joost Pollmann - **schreef in** *de Volkskrant* **dat hij dankzij jouw boek het gevoel heeft dat hij zijn vader beter heeft leren kennen.**
Dat is fantastisch natuurlijk. Mijn oom Paul, de jongere broer van mijn vader, zei hetzelfde en hij heeft mijn vader vroeger echt meegemaakt. Dat is erg fijn om te horen.

In het voorwoord van *Kraut* **verwijs je naar** *Maus*. **Denk je dat je het niveau van** *Maus* **hebt weten te benaderen?**
Dat kan ik absoluut niet beoordelen. Ik moest *Maus* gewoon noemen. Die verwijzing *Kraut-Maus* is zo duidelijk. In het voorwoord noem ik ook de aanmoediging die ik ooit kreeg van **Will Eisner**. Toen ik een eindje met het boek op weg was heb ik hem een brief geschreven waarin ik vertelde wat ik deed. Hij heeft een hele aardige brief teruggestuurd. Het hele adres had hij goed vermeld, alleen had hij in plaats van Nederland 'Belgium' opgeschreven. De brief kwam gelukkig wel aan.
Oorspronkelijk wilde ik het boek *Daaibooibaai* noemen, naar de plek waar mijn vader is verdwenen. Op die manier hoopte ik ook meer de nadruk te leggen op zijn vermissing dan op zijn verleden. Uiteindelijk vond ik *Kraut* toch beter. Ik heb *Maus* geletterd. Dat schept een band.

Zou je ooit nog een keer zo'n project willen uitvoeren.
Ja hoor, maar concrete plannen heb ik nog niet.

Als Story-journalist werden Joop Pollmanns oude helden vervangen door sterren uit de showbizz. Boven zijn bureau schijnt een foto van hem samen met de beroemde trompettist Dizzy Gillespie te hebben gehangen.

De kwelgeest van een politiek tekenaar voor een dagblad luistert naar de naam 'tijd'. Gedwongen als hij is te tekenen voor de vluchtige, dagelijkse actualiteit, loopt de tekenaar de niet geringe kans dat zijn politieke prenten zienderogen aan betekenis inboeten om uiteindelijk betekenisloos en onbegrepen voorgoed uit het bewustzijn te verdwijnen. Oorlogen, dictators, verkiezingen, politieke moorden, volksbevrijders: geen mens of gebeurtenis kan zich onttrekken aan het noodlot van de vergetelheid. Een lot dat zij delen met de aan hen gewijde cartoons en tekeningen. Vandaar ook de lange onderschriften die schrijvers van geschiedenisboeken nodig hebben om een spotprent uit de 18e of 19e eeuw opnieuw tot leven te wekken.

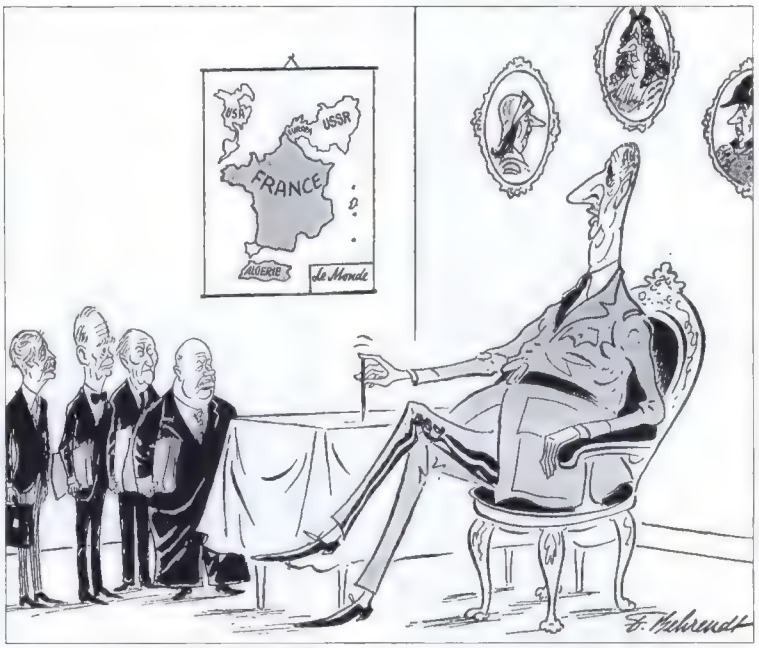

'Luister, heren!' De Gaulle staat hautain en verveeld de Groten der Aarde te woord. Van links naar rechts: MacMillan, Eisenhower, Adenauer en Chroetsjow.

De grafische rooksignalen van F. Behrendt

door **RENÉ RIPPEN**

De slechtste dienst die men een politiek tekenaar dan ook kan bewijzen, is een tentoonstelling of overzichtsboek aan zijn werk te wijden. Want dan worden al die eendagsvliegen van vroeger wreed uit hun slaap gerukt, op wanden en pagina's geprikt om zich vervolgens weinig op hun gemak door nieuwsgierige, moderne ogen te laten beloeren.

En het resultaat valt bijna altijd tegen.

Zo ook in het geval van *Grafische signalen*, de bundeling van het werk van **Fritz Behrendt**, politiek tekenaar van *Algemeen Handelsblad*, *Het Parool* en *De Telegraaf*. Bladerend door het riant uitgegeven boek – de catalogus van de gelijknamige tentoonstelling in het Cobra-museum van Amstelveen - bekruipt de lezer een afzijdig, onbetrokken gevoel. Zelfs als die lezer – zoals ik - oud genoeg is om de meeste van de becommentarieerde gebeurtenissen uit zijn eigen herinnering te kunnen opvissen.

'De tijd' heeft de prent ontdaan van zijn politieke lading, zijn actuele connotatie. Wat resteert is een leeg karkas, een uiterlijke verschijningsvorm die alleen nog beoordeeld wordt op zijn visuele en tekenkundige kwaliteiten. Een erger lot kun je een politieke tekening niet bereiden, lijkt me. Je bladert het boek dan ook verbluffend snel door; er is weinig waaraan het oog blijft hangen, weinig dat tot contemplatie noodt. En wat helemaal treurig is: de tekeningen zijn zelfs niet meer in staat de afkeer en woede op te roepen die ik als radicale student van toen bijna dagelijks voelde opkomen als de Behrendt van die dag door mijn vader onder mijn neus werd geschoven.

Een fraai voorbeeld van dat geneutraliseerde kijkgedrag levert de prent op van *Charles de Gaulle*, eminent en irritant Frans president. Hij zegt in 1963 tegen een viertal mannetjes: 'Luister, heren!' De landkaart aan de muur toont de wereld gezien vanuit de Franse hoofdstad. De prent zal ongetwijfeld commentaar leveren op één van vele oprispingen van Frans nationalisme, die buitenlandse politiek als bedreven in Parijs tot zo'n eeuwig genoegen maken. Want zo veel verschil bestaat er immers niet tussen de *grandeur* van Charles de Gaulle en die van **Jacques Chirac**.

Maar wie waren ook al weer die vier mannetjes?

En toch.

Zo af en toe slaagt een tekening er in de kloof van onverschillige vergankelijkheid

Vadertje Stalin ontmoet na zijn overlijden de schimmen van de kameraden. De tekening sierde de voorpagina van *Het Parool* op 5 maart 1953. Behrendts droomdebuut.

In vogelvlucht

Fritz Behrendt *wordt in 1925 in Berlijn geboren. In 1936 'emigreert' het gezin van de tekenaar naar Nederland na een mislukte arrestatiepoging van Behrendts vader door de Gestapo. In 1943 wordt Behrendt vanwege zijn Duitse afkomst opgeroepen voor de dienstplicht in de Wehrmacht. De laatste maanden van de oorlog brengt hij met zijn broer door in de SS-gevangenis aan de Weteringschans in Amsterdam. Hij zit daar wegens* Zersetzung der Wehrkraft.

Na de bevrijding wordt de jonge anti-fascist (kader)lid van het Algemeen Nederlands Jeugdverbond ANJV. Hij brengt de ***Gerrit van der Veen****-brigade op de been, die in 1947 in Joegoslavië gaat helpen met de wederopbouw. In 1948 krijgt hij van zijn gastheren een beurs om in Zagreb grafiek te gaan studeren. Na de publicatie van een interview wordt de jonge tekenaar uitgenodigd in de DDR te komen werken. Hij vertrekt in mei 1949 naar zijn geboortestad Berlijn om er als illustrator en tekenaar te werken bij een uitgeverij en het jeugdblad* Junge Welt. *Het geluk is van korte duur. Op aanwijzing van de latere partijleider* ***Erich Honecker*** *wordt Behrendt enkele maanden later gearresteerd wegens het 'in het openbaar belijden van het Joegoslavische standpunt' en het vasthouden aan het principe van de nationale onafhankelijkheid. De communistische coup in Praag van 1948 en de anti-****Tito****-resolutie van de Kominform hebben dan al voor de eerste*

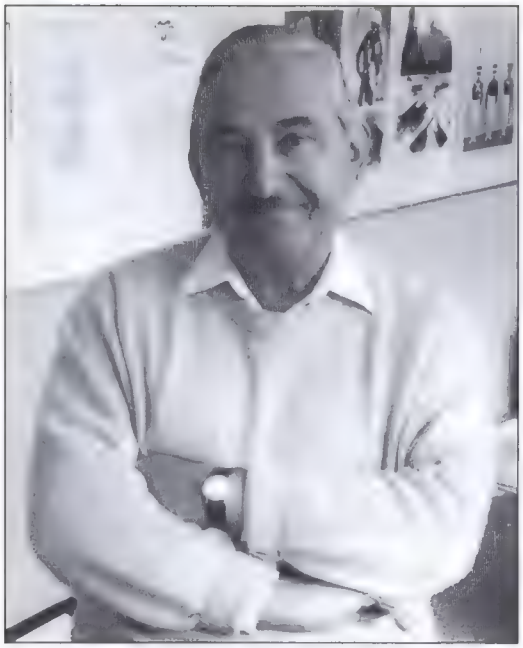

over te steken. Opmerkelijk genoeg zijn het de meest grafische tekeningen van Behrendt die daar in slagen. Veel minder gedetailleerd, bijna abstract van vorm en aanpak. Precies hetzelfde heb ik altijd ervaren met **Opland**, de politieke tekenaar van *de Volkskrant* en *De Groene Amsterdammer*. De prenten die hij voor het weekblad maakte – kaler, bijna emotioneler - hebben de tand des tijds beter aangekund dan de drukkere, vollere tableaus van het dagblad.

En net als bij Opland gaan ook bij Behrendt vorm en inhoud hand in hand. De abstractere, legere vorm, die in het geheel niet afhankelijk is van goed gelijkende gezichten van beroemdheden, is voorbehouden uitdrukking te geven aan de Grote Idealen van de tekenaar. Aan begrippen die men zo gemakkelijk met een hoofdletter schrijft: vrede, gerechtigheid, democratie. Uit de teksten in het boek, kennelijk van de hand van Behrendt zelf, valt op te maken hoezeer persoonlijke biografie en idealisme hier hand in hand gaan.

Een goede eindredacteur had daarbij wellicht korte metten kunnen maken met de gelijkhebberigheid en ronkerigheid die de tekst af en toe bijna ongenietbaar maakt.

En die was er misschien ook in geslaagd *Het Parool* de plek terug te geven in Behrendts biografie die de krant verdient. Nu is de woede over het 'ontslag', meer dan dertien jaar na dato, kennelijk nog zo groot dat de krant die hem jarenlang liefdevol onderdak bood in de kolommen, in het boek zo goed als genegeerd wordt.

Er uitgesneden, om eens een beeldend Grafisch Signaal te gebruiken.

Grafische signalen

Behrendt
Van Soeren & Co 2000
ISBN 90-6881-105-3
Prijs: f55 / Bfr.1100
(320 pagina's, zwart/wit, h.k.)

***Rechtsboven*, Het slotakkoord van de dekolonisatie van het zwarte continent in 1975. 'Rollback' is het laconieke commentaar dat de tekenaar er zelf onder schrijft.**

***Rechts*, De plaat uit 1988 die hoofdredacteur Sietze van der Zee van *Het Parool* deed besluiten dat Behrendt moest vertrekken bij de krant. In het bijschrift koppelt de tekenaar die gebeurtenis op schandelijke wijze aan het feit dat Van der Zee jaren later in een boek bekend heeft NSB-kind te zijn geweest.**

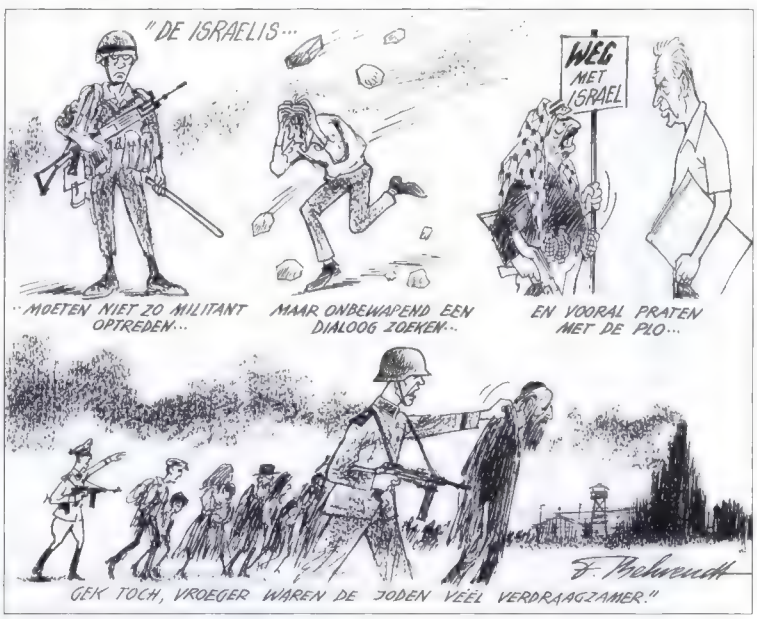
"DE ISRAELIS...
WEG MET ISRAEL
"MOETEN NIET ZO MILITANT OPTREDEN..."
MAAR ONBEWAPEND EEN DIALOOG ZOEKEN..."
EN VOORAL PRATEN MET DE PLO..."
GEK TOCH, VROEGER WAREN DE JODEN VEEL VERDRAAGZAMER."

Een tekening met verstrekkende gevolgen (1988)

Aan het einde van de jaren tachtig waren alle redacteuren die na de bevrijding *Het Parool* hadden bepaald verdwenen. Behrendt's politieke golflengte lag niet parallel met de nieuwe hoofdredacteur Sietze van der Zee en de count-down voor zijn vertrek was gekomen. Pas jaren later bleek waar het probleem lag toen de man in kwestie zich 'oude' als kind uit een NSB-gezin in bezettingstijd dat, geheel onschuldig, de volle mep van de haat en wraakgevoelens in na-oorlogs Nederland had moeten incasseren en daaraan een levenslang trauma had overgehouden. Nota bene op de eerste dag van zijn leidende functie bij de krant wordt hem een tekening voorgelegd waarop joden en SSs-ers voorkomen, een confrontatie met een verleden dat hij blijkbaar het liefst wilde vergeten. Wanneer de kern van het conflict toen bekend zou zijn geworden, had het ongetwijfeld tot onaangename reacties geleid onder de *Parool*-lezers die nog levendige herinneringen aan de oorlogstijd of sympathie voor Israel hadden en dat waren er niet weinigen. Door bemiddeling van het Stichtingsbestuur van de krant werd toen een regeling getroffen voor Behrendt's vertrek die officieel de VUT-status keeg. Meteen na zijn vertrek bereikten Fritz Behrendt verzoeken om medewerking van de kant van diverse persorganen, waaruit hij het aanbod van *De Telegraaf* koos die hem regelmatige publikatie op basis van vrije themakeuze en zelfstandigheid bood, identiek aan het contract met *Het Parool*.

scheuren in de communistische eenheid gezorgd. Behrendt wordt zes maanden lang in de isoleercel gegooid door de Stasi (geheime dienst) van de DDR. Na zijn vrijlating publiceert hij politieke prenten in het Kroatische weekblad Kerempuh, Vrij Nederland *en* Arbeid in Nederland. *Zijn tekening bij het overlijden van Vadertje* ***Stalin*** *in 1953 haalt de voorpagina van* Het Parool. *De tekenaar breekt door en krijgt een vaste aanstelling bij* Algemeen Handelsblad *in Amsterdam. Behrendts ideaal is bereikt: hij is tekenaar bij een landelijke krant geworden. Zijn tekeningen worden al snel overgenomen in de weekeditie van* The New York Times. *Van 1958–1964 is hij editorial cartoonist van de* Trib, *de* Herald Tribune.

Behrendt werkt mee aan het Engelse weekblad Punch *en bladen als* Time, Newsweek *en* Der Spiegel. *En zijn prenten worden gebruikt door* Amnesty International *en* Milieudefensie.

In 1986 krijgt hij de hoogste onderscheiding die een politiek tekenaar voor een krant ten deel kan vallen: de 'Award for International Editorial Cartoons'. Hij is adviseur politieke tekeningen van de Universiteit van Kent en van het 'International Museum of Cartoon Art' in de VS.

De verbintenis met Algemeen Handelsblad *duurt tot 1968, het jaar dat de krant fuseert met de* NRC. *Behrendt verhuist naar de voormalige verzetskrant* Het Parool, *waarin hij eerder debuteerde. Na twintig smaakmakende jaren komt er in 1988 een eind aan zijn tekenaarschap voor de Amsterdamse avondkrant. Het hoe en waarom is vermeld in het bijschrift bij zijn laatste tekening.*

Sinds zijn onvrijwillige 'pensionering' bij Het Parool *in 1988 tekent Behrendt onder meer op regelmatige basis voor* De Telegraaf.

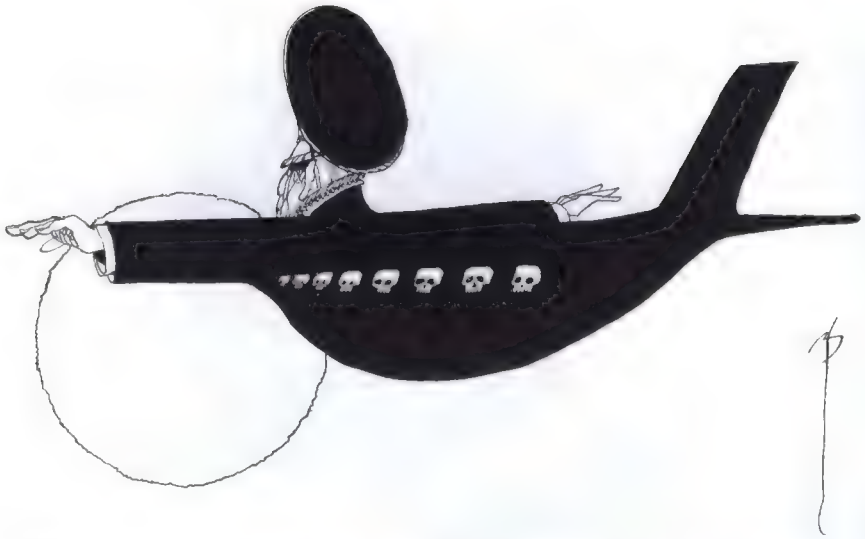

Frits Müllers prent (NRC Handelsblad, 4-3-2000) over Pinochet was goed voor de Inktspotprijs 2000.

Cartoons in opmars

De 21e eeuw begint niet slecht voor de Nederlandse cartoonwereld. Leverde het jaar 2000 al diverse interessante producties op, het jaar 2001 lijkt ook veelbelovend.

door **RIK SANDERS**

Hoewel er in Nederland veel meer stripalbums uitkomen dan cartoonboeken, betekent dit niet dat de Nederlandse cartoonscene een marginalere rol speelt dan het stripcircuit. Integendeel, menig krant of tijdschrift heeft zijn eigen spotprenttekenaar, er zijn diverse gerenommeerde auteurs, er bestaat voldoende jonge aanwas en de Inktspotprijs krijgt erkenning in een steeds breder wordende kring. Deze prijs van de Stichting Politiek en Prent wordt toegekend aan de beste politieke tekening van het afgelopen jaar en werd afgelopen 30 januari voor de negende keer uitgereikt. De Inktspotprijs 2000 ging naar een tekening over **Pinochet** van **Frits Müller**, naar aanleiding van de vrijlating van deze Chileense ex-dictator in Engeland en zijn vertrek per speciale vlucht naar zijn vaderland. De toekenning van de prijs haalde de landelijke media, tot aan het Radio 1-journaal en het tv-actualiteiten- programma Netwerk aan toe.

De uitreiking van de prijs vond plaats tijdens de opening van de overzichtstentoonstelling *Politiek in Prent 2000*, die nog tot en met 16 maart 2001 te zien is in de Statenpassage van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. In de bijbehorende, gelijknamige catalogus staan, naast de geselecteerde tekeningen, bijdragen over de vorig jaar overleden Belgische journalist/satiricus **Johan Anthierens** en tekenaar **Kafak** (Eddy Greidanus). Jammer genoeg ontbreekt bij het hoofdstukje 'Willem' de vermelding dat hij vorig jaar de Stripschapprijs heeft gewonnen.

Trend?

Terugkijkend op het jaar 2000 kan in ieder geval gesteld worden dat het een succesvol jaar voor **Stefan Verwey** was. Hij werd geëerd met een overzichtstentoonstelling in de Rotterdamse Kunsthal, met de catalogus *Stefan Verwey. Tekenaar en cartoonist*, en kreeg de Inktspotprijs 1999 toegekend (die van 1998 had hij ook al gewonnen). Ook **Fritz Behrendt** kan terugkijken op een enerverend jaar. In navolging van een in 1999 verschenen bundeling van 'grafische signalen' over Kosovo (uitgever: Van Soeren & Co) verscheen onder de naam *Grafische signalen* een overzichtswerk naar aanleiding van zijn vijftigste beroepsjubileum (zie pagina 18). Bovendien viel hij eveneens in de prijzen: Behrendt ontving in oktober 2000 een van de tien 'United Nations Award for political cartoons' en een maand later een bijzondere prijs voor zijn oeuvre op de manifestatie Karikade in Berlijn.

Opmerkelijk was verder het initiatief van de Universiteit Utrecht om de expositie *22 miljonairs rond een bal* te organiseren als onderdeel van een gelijknamige symposium naar aanleiding van Euro 2000. Tekeningen van Stefan Verwey, **Len Munnik**, **Tom Janssen** en **Jos Collignon** gaven daar treffend commentaar op de uitwassen van voetbalgekte. Van deze expositie verscheen een catalogus waarvan de opbrengst ten goede komt aan het Nationaal Fonds Sport Gehandicapten. Het nieuwe jaar is wat exposities betreft ook goed begonnen. Naast *Politiek in Prent 2000* kan men nog in het Limburgs Museum tot en met 4 maart terecht bij *Hallo Nachbar!... Dag buurvrouw!* met spotprenten over de Duits-Nederlandse betrekkingen. In de Kunsthal loopt tot begin april een expositie over cartoons uit *Playboy*. Hopelijk is er sprake van een trend en kiezen Nederlandse musea vaker voor overzichtstentoonstellingen of thema-exposities aan de hand van spotprenten.

Politiek in Prent 2000

IJsselstein Mulder (samenstelling)
Stichting Pers & Prent 2000
ISBN 90-805519-4-5
Prijs ƒ27,50 / Bfr.550
(96 pagina's, zwart/wit met kleurbijlage, s.k.)

22 miljonairs rond een bal

Diverse auteurs
Universiteit Utrecht 2000
ISBN 90-72145-29-1
Prijs ƒ10 / Bfr.200
(40 pagina's, zwart/wit en kleur, s.k.

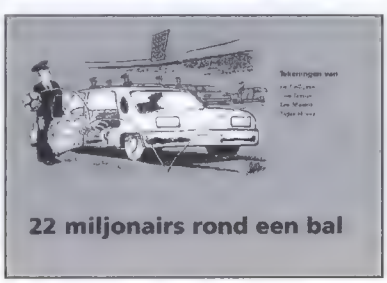

Het laatste boek is te bestellen door te bellen met Bureau Studium Generale via (+31) (0)30-2532436.

Rechts, van boven naar beneden,
- **Behrendts grafische signalen uit Kosovo (ISBN 90-6881-094-4).**
- **Lezenswaardige catalogus bij expositie Stefan Verwey (ISBN 90-75938-13-6).**
- **Cover van Jos Collignon.**
- **Cover, eveneens Jos Collignon.**

***Links,* De *Stripschrift*-redactie als jury had deze prent van Paul Kusters vast bekroond.**

LAND IN LIGHT

HONGKONG

door **STEVEN CHUNG**

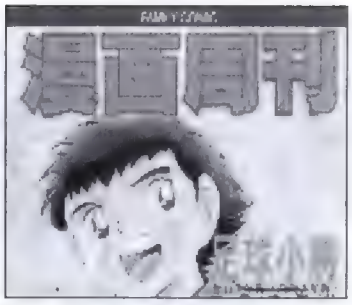

Cover van *Family Comic*.

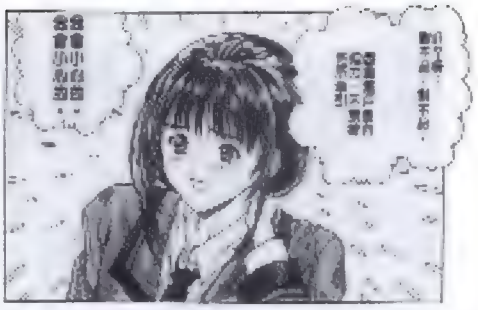

Het zeer populaire *I"s*.

In Hongkong hebben westerse strips niet of nauwelijks aanhang. De meeste strips zijn van Chinese of Japanse makelij. In de jaren tachtig waren de Chinese Kung Fu-strips zeer populair, meestal gebaseerd op Chinese fantasielegenden (*Legend of the Condor Heroes, Buddha Fist*). Je kunt deze uitgaven vergelijken met de manier waarop superheldenstrips uit de Verenigde Staten worden uitgebracht: een slappe omslag en veel gebruik van kleur. Na veel problemen bij Tin Ha, de uitgeverij die het grootste deel van de Kung Fu-strips uitbracht, is dit genre flink geslonken.

In deze serie mondiale columns staat een keur aan stripdeskundigen stil bij het afgelopen centennium. Ze plaatsen een persoonlijke noot bij één eeuw strip in hun land.

Een ander populaire genre was de korte gagstrip. Een voorbeeld hiervan is *Lo Fu Chi*, waarin de hoofdpersoon en zijn vrienden in allerlei ogenschijnlijk gewone omstandigheden terechtkomen. Deze humorstrip beleefde in die tijd hoogtijdagen en er werden zelfs verschillende animatiefilms van afgeleid.

In de jaren tachtig groeide de populariteit van de Japanse manga (of 'Maan Wah' in het Cantonees). Veel uitgeverijen brachten Chinees vertaalde versies uit of importeerden mangapockets uit Taiwan. De grote verliezer bleek de Japanse manga-industrie: niemand betaalde namelijk auteursrechten voor deze strips. Behalve pockets verscheen ook een wekelijkse anthologie op A3-formaat onder de naam *Manga Weekly* (Engelse naam: Family Comic). Deze bloemlezing, die ongeveer tien vervolgverhalen bevatte, leek op een krant. Op elke bladzijde stonden vier of negen bladzijden van een manga afgebeeld. De prijs was dan ook erg laag: elk deel kostte in 1989 maar HK$6. Zelfs in 1993 kostte het nog slechts HK$10 (ongeveer drie gulden).

Door de toenemende druk van de regering om de piraterij neer te slaan, begonnen verschillende uitgevers rechten van mangatitels te regelen. Het eerder genoemde Tin Ha keerde in de jaren negentig terug als één van de grote manga-uitgevers. In eerste instantie gaf het pockets uit, maar naderhand bracht Tin Ha ook de anthologie *Tin Ha Sieuw Lin* (Tin Ha Jongeren) op de markt. Opmerkelijk was de waarschuwing op veel titels dat de manga slechts aan meerderjarige lezers mocht worden verstrekt. En dat terwijl de originele Japanse versie bestemd was voor tieners tussen de 8 en 15 jaar.

Veel hedendaagse strips in Hongkong (vanaf 1 juli 1997 weer deel uitmakend van China, in plaats van van het Britse Gemenebest. Red.) zijn duidelijk beïnvloed door de Japanse manga-tekenstijl. Er zijn verschillende tekenaarscollectieven die hun eigen manga uitbrengen. Zij komen meestal bijeen tijdens de conventies voor manga-liefhebbers. Slechts een enkele tekenaar krijgt de kans op een zelfstandige publicatie. Een titel daarvan, *Ngo Wo Keung Sie Jouw Ko Juk Woei* (grof vertaald: Ik heb een afspraak met Vampier) werd opgenomen in de *Tin Ha Sieuw Lin*.

Het succes van manga is af te lezen aan de bezoekersaantallen van de conventies in Hongkong. De eerste grote conventie, Comics World 1 (1998), telde zo'n vijfhonderd bezoekers. De laatste conventie, Comics World 8 (2000), werd bezocht door ongeveer 10.000 mensen. In navolging van de Japanse conventies komen er ook op de Hongkongse conventies bezoekers voor die zich verkleden als hun favoriete strippersonage. Zo was tijdens de laatste conventies de manga *I"s* zeer populair. Overal liepen tienermeisjes die zich hadden verkleed als Iori, de vrouwelijke hoofdpersonage. Saillant detail is dat deze manga een typisch romantische jongensstrip is die alleen te lezen is in *Tin Ha Sieuw Lin*, bestemd voor lezers boven de 18 jaar! Zo zie je maar hoe universeel de taal van het beeldverhaal is.

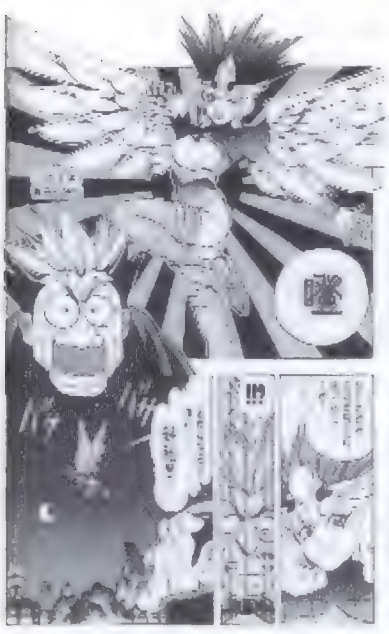

Shadow Lady.

Voorbeeld van een gag-manga.

Ik Heb Een Afspraak Met Vampier.

Steven Chung is student Informatica aan de Vrije Universiteit en anime- en mangakenner. Hij richtte de inmiddels terziele gegane fanzine Fani-Manga *op en, met een paar andere fans, in 1998 de Stichting promotie Japanse Pop-Cultuur (Stichting J-Pop). Chung is tevens mede-oprichter van Stichting AniWay (1999), dat het tijdschrift* Aniway *(over anime, manga en J-pop) uitbrengt. Op het internet beheert hij de AniWay Mailinglist.*

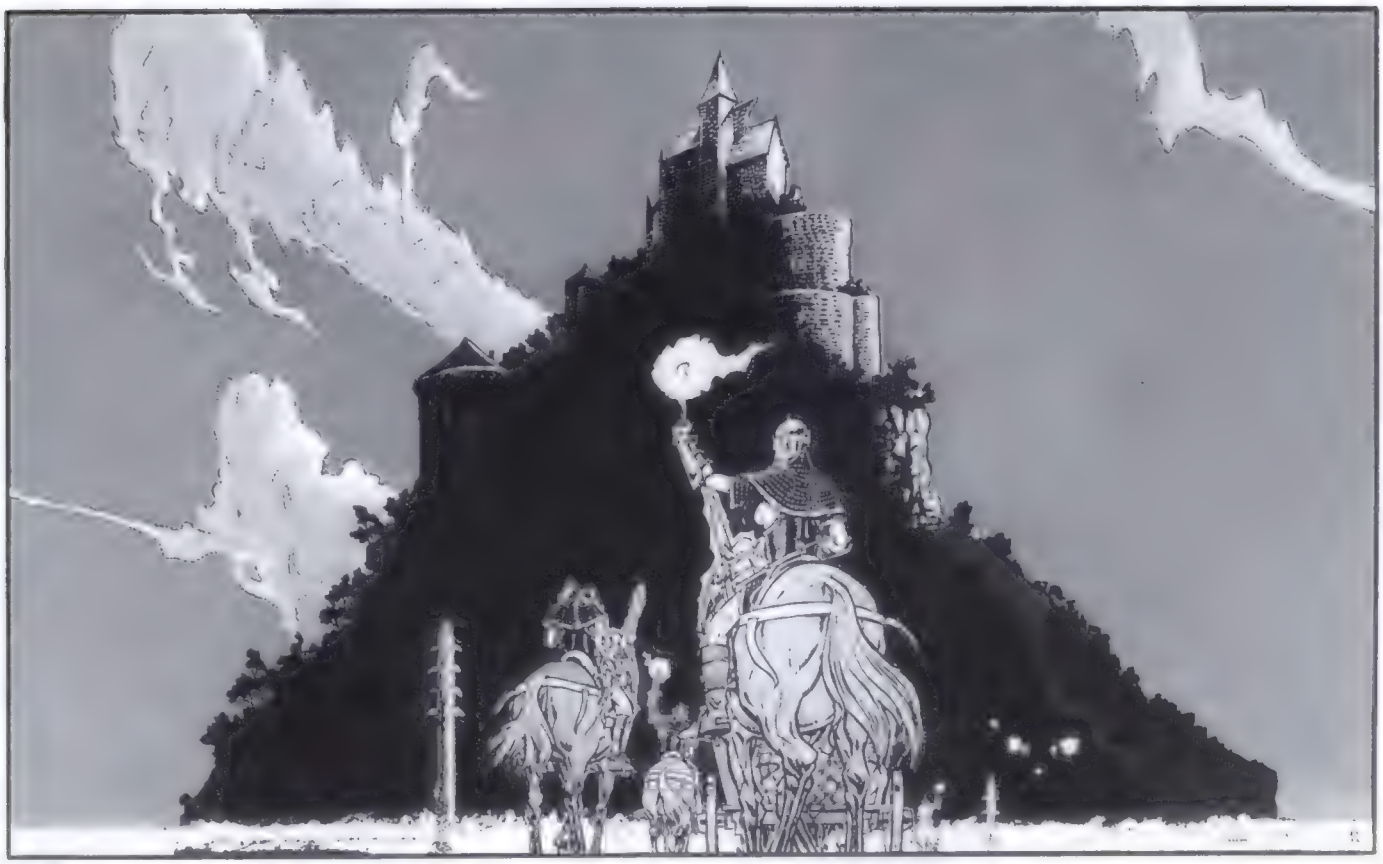

De Hemelsluizen

Uitgeverij Glénat verzorgde in 1986 al de uitgave van het eerste deel van de serie *De hemelsluizen*. De kopers van het album zullen zich behoorlijk bekocht hebben gevoeld, want meer dan een aanzet tot een avontuur is het niet. De kleine jongen Gwen wordt door een heks een grootse toekomst in het vooruitzicht gesteld. Hij blijkt namelijk een heuse koningszoon te zijn. Dat is reden voor de lokale machtswellusteling het joch gruwelijk op te jagen. Uiteindelijk met succes en Gwen belandt in een kooi. Als de jonge koning in wording na een spectaculaire ontspanning met een boot richting toekomstig koninkrijk vertrekt, houdt het eerste album op. En daarna volgde dus in 1986 die stilte.

door **HARRY WIBIER**

Eigenlijk is het niet zo gek dat Glénat op dit punt is afgehaakt, want dat eerste deel stelt in wezen niet zo veel voor. Het tekenwerk van **Michel Rouge** is professioneel, maar in geen enkel opzicht verrassend. De achtergronden zijn saai en de inkleuring is slordig afgewerkt omdat de lijnen nauwelijks zichtbaar zijn. Scenarist **Rodolphe** (pseudoniem van **Daniel Jacquette**) heeft ook niet echt een meester-werk afgeleverd. Het avontuur speelt zich af in een ongedefinieerd Middeleeuws tijdvak, waarin druïden, elfjes, heksen en kabouters een aardige figurantenrol spelen. Het levert een leuke Hans-en-Grietje-sfeer op, maar verder doet Rodolphe er niets mee. Zelfs de eerdergenoemde klopjacht op Gwen wil het album niet echt spannend maken. Dit omdat het verhaal nog geen duidelijke logica kent en de karakters vlak blijven.

Desondanks zag uitgeverij Talent jaren later toch genoeg in de serie om het opnieuw te proberen. Ogenschijnlijk met als reden om alleen de liefhebbers van makkelijk verteerbare fantasy- en ridderstrips te behagen. *De hemelsluizen* lijkt immers niet bepaald een hoogvlieger. Deel 2 - *De ridders van de nacht* - bevestigt dat beeld. Het beschrijft een lange achtervolging en brengt in beeld hoe heldhaftig en beminnelijk de stereotype held Gwen is. In deel 3 - *Gwen van Armor* - komt de voorspelling van deel 1 uit en Gwen wordt koning, onder meer dankzij de hulp van al lang gestorven helden, koningen en krijgers die zich door de geopende hemelsluizen op het aardse strijdgewoel storten. Deel 4 - *Avalon* - lijkt dan voorspelbaar. De koning zal wel als goed en rechtvaardig staatshoofd het hoofd bieden aan één of andere bedreiging en ondertussen de liefde van zijn leven tegen komen waarmee hij aan het slot van dat deel leuk kan trouwen. Maar die vlieger gaat niet op.

Op een hoger plan tillen

De pagina's van het vierde deel zien er stukken beter uit dan die van de eerste drie delen; de regie is speels, de lijnen zijn strakker, er is meer detaillering en de personages zijn expressiever. Dat is niet de verdienste van Rouge, maar dat is te danken aan een nieuwe tekenaar. Zijn naam is **François Allot** en hij tilt de reeks met zijn inbreng op een hoger plan. Kennelijk heeft deze kwaliteitsinjectie ook motiverend gewerkt op scenarist Rodolphe, want hij heeft voor deel vier een veel sterker scenario geleverd dan de lezer na de eer-

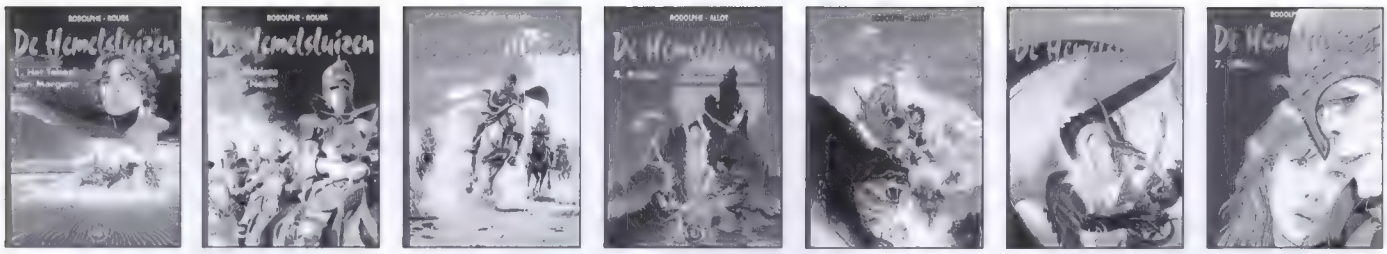

Gwen getekend door Michel Rouge.

Links op deze plaat staat Gwen zoals hij wordt getekend door François Allot.

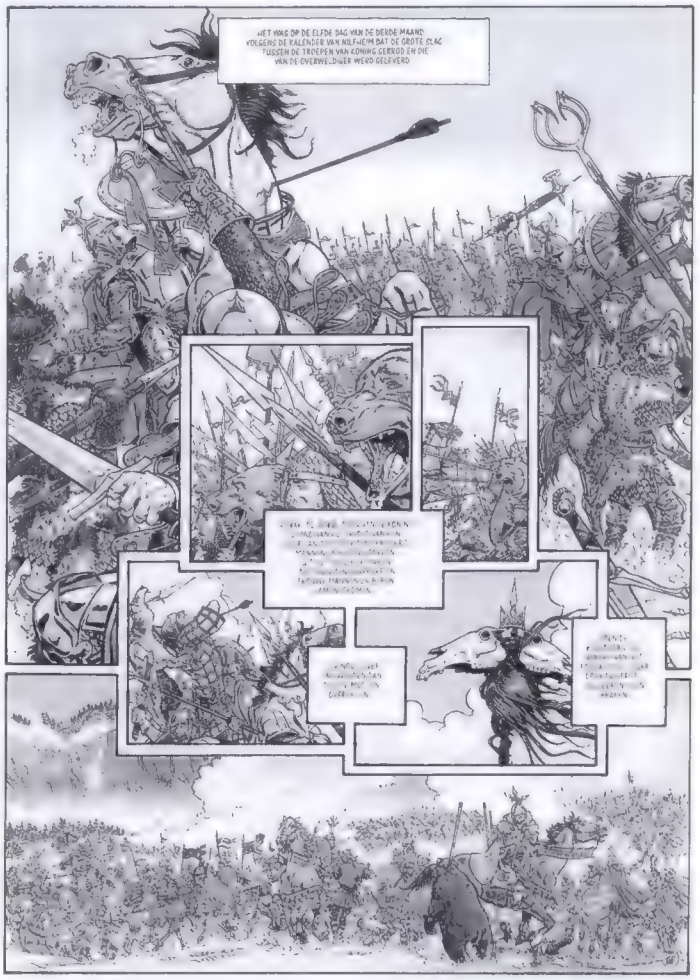
HET WAS OP DE ELFDE DAG VAN DE DERDE MAAND
VOLGENS DE KALENDER VAN NILFHEIM DAT DE GROTE SLAG
TUSSEN DE TROEPEN VAN KONING GERROD EN DIE
VAN DE OVERWINNAAR WERD GELEVERD

ste drie delen voor mogelijk kon houden. Hij heeft de nietszeggende Grim-wereld van het eerste deel verruild voor een universum dat is doorspekt met legendes en *new age*-achtige toverij. Daarnaast diept hij het karakter van Gwen beter uit en vertraagt hij zijn verteltempo waardoor het verhaal meeslepender wordt. Maar de allerbelangrijkste verbetering is dat hij de voorspelbare verhaallijnen loslaat en een weg inslaat die iedere lezer als een donderslag bij heldere hemel zal verrassen.

De stijgende lijn wordt doorgezet in het vijfde deel - *Het witte land* - dat niet alleen een spectaculair en diep thema aanroert, maar ook nog eens bol staat van de spanning en de karakters zo ver uitdiept dat ze echt schijnen te leven. De situatie waarin de protagonisten verkeren is vanaf de eerste pagina zo bizar (zonder *over the top* te gaan) dat de pagina's ademloos gelezen kunnen worden en het boek pas aan het einde met nabonkend hart aan de kant kan worden gelegd. Het verhaal draait om een allesverslindende veldtocht die als eindpunt een desolaat stuk wildernis lijkt te gaan krijgen, enkel omdat een mismaakte veldheer dit wenst. Gwen draait hierin mee, zoekend naar het waarom van zijn bestaan en deelnemend aan beide kanten van de strijd. Het album groeit uit tot een meeslepend spektakel over de zoektocht naar zingeving.

Deel zes - *Gravelaine* - is niet minder spannend, met dat verschil dat er thematisch enige overeenkomst lijkt te bestaan met de moord op de onnozele kinderen in het Nieuwe Testament. Helemaal origineel is Rodolphe hier dus niet. Wel weet hij het verhaal spannender in te kleden en beter op te bouwen dan de evangelist dat destijds heeft gedaan. Het Nieuwe Testament is echter stukken boeiender dan *Tiffen*, het zevende en laatste deel van deze serie dat weliswaar een mooie einde kent, maar wel plichtmatig wordt afgerond. Misschien is dat ook wel goed, want het zou dan amper te verkroppen zijn geweest als de makers na vier albums van constante topkwaliteit een punt achter de serie hadden gezet. Glénat had dus ongelijk te stoppen na het eerste deel. Talent heeft deze misser gelukkig goedgemaakt en daarmee ook voor het Nederlandse publiek weer eens aangetoond dat stripmakers met hun series kunnen groeien tot hoogtes die in eerste instantie amper te bevroeden zijn.

***Rechtsboven*, In deel vijf draait alles om een enorme veldtocht die schijnbaar doelloos een bloedig spoor trekt door een indrukwekkend sneeuwlandschap. Tekenaar Allot leeft zich hier uit op een manier die voorganger Rouge nooit voor elkaar zou hebben gekregen.**

***Linksonder*, Steeds meer speelt het verhaal zich af in een universum dat is doorspekt met legendes en *new age*-achtige toverij.**

De hemelsluizen 1: Het teken van Morgane **ISBN 90-5289-222-9 (deel 1)**
De hemelsluizen 2: De ridders van de nacht **ISBN 90-5289-224-5 (deel 2)**
De hemelsluizen 3: Gwen van Armor **ISBN 90-5289-225-3 (deel 3)**
De hemelsluizen 4: Avalon **ISBN 90-5289-223-7 (deel 4)**
De hemelsluizen 5: Het witte land **ISBN 90-5289-219-4 (deel 5)**
De hemelsluizen 6: Gravelaine **ISBN 90-5289-220-2 (deel 6)**
De hemelsluizen 7: Tiffen **ISBN 90-5289-221-0 (deel 7)**

Rodolphe & Rouge (deel 1 t/m 3)
Rodolphe & Allot (deel 4 t/m 7)
Talent 2000

Prijs ƒ14,50 / Bfr.260
(48 pagina's, kleur, s.k.)

BOEKEN

Q

Heuvel
Oog & Blik 2001
ISBN 90-5492-016-5
Prijs ƒ29,95 / Bfr.555
(144 pagina's, zwart/wit, s.k.)

In 1999 kende het Fonds voor Beeldende Kunsten, Vormgeving en Bouwkunst zes werkbeurzen toe aan stripmakers. De minst bekende subsidiënt in dat rijtje was **Cees Heuvel**. Op zich is die onbekendheid heel begrijpelijk, want Heuvel (1954, 's-Gravenhage) publiceerde nog nooit een eigen stripboek. Toch heeft hij in de loop der tijd wel degelijk een interessant curriculum vitae opgebouwd. Hij debuteerde in 1983 in het stripblad *Coyote*, om pas in 1995 weer van zich te doen spreken als tekenaar in het veelbesproken tijdschrift *P.O.S.S.E.* Gedurende de jaren negentig was Heuvel bovendien cartoonist voor het tegendraadse studentenblad *Propria Cures*. Toen hij daar in 1997 stopte, heeft hij zich op *Q* gestort, het albumproject dat in februari 2001 eindelijk is uitgemond in zijn albumdebuut. Mede met dank aan de verstrekte werkbeurs, maar in hoofdzaak een kwestie van doorzettingsvermogen van de auteur zelf.

Q is een geheel tekstloze *graphic novel* geworden, die zich afspeelt in een toekomstige wereld die een vergaarbak lijkt van elementen uit *1984* van **George Orwell** en de zwaarmoedige sf-film *Blade Runner*. De hoofdrol in Heuvels verhaal is toebedeeld aan een nerveuze kantoorklerk die moeite heeft met het keurslijf waarin hij zich bevindt. Zijn hele leven verandert op het moment dat hij per toeval in het bezit komt van een toverkrachtige armband van zijn zwarte onderbuurvrouw. Deze jonge vrouw heeft de armband tijdens een rituele sessie gekregen van een medicijnman (type **George Clinton**), die haar voorspiegelt dat zij uitverkoren is om de nakomelingen te baren van een oeroude negerstam. Wanneer zij de armband echter heeft verloren, moet ze halsoverkop op zoek naar de nieuwe bezitter: de kantoorklerk. Het sieraad blijkt de magische kracht te hebben om de doorgaans sombere medemensen om te toveren in vrolijke wezens die weer toekomst zien in hun voorgeprogrammeerde leven. De door Heuvel geschetste toekomstwereld zal nooit meer hetzelfde zijn... Dit bizarre verhaal blijkt zich er prima voor te lenen om woordeloos verteld te worden, maar Heuvel mist helaas de finesse om zijn vertelling voldoende spanning en drama mee te geven. Hij is overduidelijk beïnvloed door het tekstloze meesterwerkje *Flood!* van de Amerikaanse illustrator **Eric Drooker** (zie *Stripschrift 316*), maar diens narratieve en dramatische vernuft is niet in *Q* terug te zien. In plaats daarvan lijkt het werk van Heuvel grafisch vooral op *Gutsman* van **Erik Kriek**, waarbij de met beelden gevulde tekstballonnen een onbedoeld lachwekkend effect hebben. Want laten we wel wezen: *Q* is bedoeld als een satire op de overgecontroleerde computermaatschappij, en om satires dien je te grinniken, niet te bulderen van het lachen. Door dit verkeerde effect overtuigt Heuvels albumdebuut maar ten dele.

JM

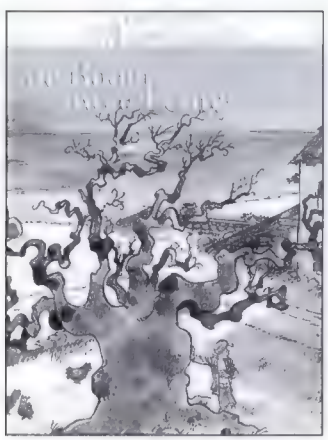

De boom van de twee lentes

Will (& Co) & Miel
Lombard 2000
ISBN 90-5581-315-X
Prijs ƒ11,25 / Bfr.225
(64 pagina's, kleur, s.k.)

Toen **Willy Maltaite** (bij een ieder bekend onder zijn pseudoniem **Will**) op 18 februari 2000 overleed, was dat een grote klap voor het Belgische beeldverhaal. Met ruim veertig albums van *Baard en Kale* achter zijn naam gold Will als een topauteur uit de stal van Dupuis, naast andere groten als **Morris**, **André Franquin** en **Maurice Tillieux**. Vlak voor zijn dood had hij net enkele pagina's afgerond van een nieuwe one-shot, op scenario van de jonge scenarist **Rudi Miel**. Eigenlijk begon hun samenwerking al in 1996, maar rond die tijd raakte Will depressief en schoof hij de albumproductie terzijde. Eind '99 hervond hij zijn 'legendarische optimisme en levenslust', zoals Miel het in zijn nawoord bij *De boom van de twee lentes* omschrijft. Verder dan vijf voltooide platen en één schetspagina kwam Will echter niet - hij overleed kortom in het harnas. Uit eerbetoon trommelde Miel negentien bevriende tekenaars op om het album af te maken: **François Walthéry, Marc Wasterlain, René Hausman, Hermann, Stephan Colman, Michel Plessix, Franz, Batem, Jean Roba, Jean-Claude Fournier, Dany, Frank, Derib, Jean-Claude Mézières, Marc Hardy** en (ter afsluiting) Wills eigen zoon **Eric Maltaite**. Een indrukwekkende lijst. Ondanks de zeer grote stijlverschillen is het alle auteurs gelukt om een totaalproduct te vervaardigen dat een waardige hommage is aan Will en zijn werk. Er is overduidelijk vooraf overlegd over een eenduidige weergave van de verschillende personages, terwijl er ook goed is nagedacht over welke auteur welke pagina's mocht tekenen. Zo kreeg Dany (*Rooie oortjes*) uiteraard de liefdesscène toebedeeld en mocht Frank (*Zoo*) zich uitleven op een totaalplaat van een tropische tuin. Overigens ademt het verhaal de serene sfeer die past bij een afscheidsboek: om het bouwvallige familiekasteel van de sloop te redden gaat Julien de Saint Rodrigue, laatste telg van een adellijke Bretonse familie, samen met zijn hondstrouwe butler Télésphore op zoek naar het kostbare zwaard van zijn voorvader Alexandre, een vooraanstaand plantkundige die in 1680 vermist raakte op zijn tocht naar het tropische eiland Rodrigue. Ter plaatse wordt Julien gegrepen door het mysterie. De tropische entourage leent zich voor veel grafische krachtpatserij, hetgeen de negentien tekenaars dan ook niet nalaten. Will had zich geen mooier eerbetoon kunnen wensen.

JM

De schorpioen I: Het teken van de duivel

Marini & Desberg
Dargaud 2000
ISBN 90-6793-545-X
Prijs ƒ10,95 / Bfr.219
(56 pagina's, kleur, s.k.)

Rome, medio achttiende eeuw in een realistische setting. In de krochten van de achterbuurten van Rome speurt een meesterdief naar relieken van door de kerk in Rome heilig verklaarde personen. In adellijke kringen, waarin hij zich ook zeer makkelijk weet te bewegen, zijn dergelijke overblijfselen goud

waard. Terwijl onze grafschender na een geslaagde transactie voornemens is een bacchanaal aan te richten, wordt er elders in de stad door de top van de clerus binnen de kring van priesters geïnformeerd naar zijn duistere afkomst. Er wordt druk gespeculeerd over de status van de verwekker. De hooggeplaatste kerkelijk leider van de krijgsmonniken, een meedogenloos stel gemaskerde lijfwachten, gaat zelfs zo ver dat hij een priester, die dreigt door te slaan over deze kwestie, in zijn kerk vermoordt. Toch weet hij zoveel los te krijgen van de verdoemde monnik, dat hij een gifmengster kan zetten op het spoor van de man die is voorzien van het teken van de hel, een getatoeëerde schorpioen. Deze tatoeage roept herinneringen op aan de smadelijke dood op de brandstapel van de moeder van onze held. De schorpioen weet te ontkomen aan de giftige hand van de vileine vrouw en stort zich op de uitschakeling van de prelaat.
Als een rode draad loopt door dit stripverhaal de macht die negen families door de eeuwen heen mondiaal hebben uitgeoefend. Deze families voelen dat de tijd hen bezig is in te halen. Het is de tijd van Rousseau, van zijn 'le contrat social' en zijn aanklacht tegen de macht van enkelen. De revolutie in Frankrijk werpt zijn schaduw vooruit. Is de schorpioen een pion waarmee heen en weer kan worden geschoven? Het spannende en onderhoudende scenario van **Stephen Desberg** speelt zich af op twee niveaus. Enerzijds het grofstoffelijke niveau van de persoon die door middel van het ontwijden van graven tracht te overleven en anderzijds het niveau van de politiek en de kerk die in een veranderende wereld overeind trachten te blijven. De schetsmatig realistische tekeningen van **Enrico Marini**, bekend door de met **Jean Dufaux** gemaakte magisch-realistische strip *De aasgieren*, sluiten naadloos aan bij het intrigerende scenario. De aparte inkleuring zorgt voor een dreigende sfeer en geeft het album een bijzonder karakter.

RB

Joop Klepzeiker extra speciaal 1: Varkens als zwijnen

Schreurs e.a.
Rechtdoorzee Mijl op 7 2000
ISBN 90-5056-076-8
Prijs ƒ17,50 / Bfr.320
(64 pagina's, kleur, s.k.)

Extra speciaal. De gewone speciaal verscheen in 1988. Opvallend veel strips die in de extra speciaal staan zijn ook terug te vinden in de speciaal. Extra speciaal wil dus zeggen een door elkaar gehusselde, verrijkte en heroverwogen heruitgave van een oude speciaal.
De redactie (**Esther Gasseling**, **Joost Pollmann** en **Ger van Wulften**) selecteerde verschillende hoogtepunten uit het werk van **Eric Schreurs** en creëerde zo een lekker vunzige cocktail van bloed, stront, pis, bier, etter en sperma. Humor voert de boventoon en ondanks de kinderachtige thematiek is het geslaagde humor zoals we die van Schreurs gewend zijn. Dit vooral dankzij de plastische tekenstijl en de verrassende wendingen die de stripmaker hanteert. Uit de bundeling van 20 jaar Schreurs blijkt maar weer eens dat het oeuvre van deze man een absoluut unieke plek inneemt in ons striplandje en dat het een schande is dat hij de Stripschapprijs nog niet in zijn kast heeft staan.

Maar de redactie heeft *Adrianus, Oom Theo en Adrianus de vrolijke padvinder*, *Geharrebar*, *Dick van Bil*, *Joop Klepzeiker*, *Kleppie en Sjonnie* waarschijnlijk niet laten herdrukken om de uniciteit van Schreurs nogmaals te onderstrepen. Kwade tongen kunnen beweren dat de motivatie ligt in het commercieel uitmelken van Schreursstrips. Dat hoeft niet zo te zijn. Waarschijnlijk vonden de redactieleden het gewoon leuk om een goor magazine-achtig album te fabriceren. Vandaar dat de redactie allerlei artikelen inlaste over onder andere **Joe Coleman**, **Willem**, **Manfred Deix** en papieren aankleedpoppetjes van **Bill Gates**.
Ongetwijfeld zijn er talloze potentiële liefhebbers die behoefte hebben aan dit overzicht van het werk van Schreurs. Fans van het eerste uur, die de eerste Speciaal en diverse andere oude albums bezitten en al jaren op de hoogte zijn van het bestaan van Willem, kunnen dit boek beter in de winkel laten liggen; voor hen zou deze extra speciaal een overbodige aankoop zijn.

HW

Beestenbende 2: Zeg 'ns waf!

Godard & Achdé
Dargaud 2000
ISBN 90-6793-544-1
Prijs ƒ10,95 / Bfr.219
(48 pagina's, kleur, s.k.)

Een gagstrip rond een dierenarts heeft zijn beperkingen. Voor een scenarist als de geroutineerde **Christian Godard** (*Axel Moonshine*, *Maarten Milaan*, *De jolige jungle*) moet het ondanks dat gegeven geen probleem zijn een aardig album af te leveren. Maar de gebeurtenissen rond de dierenarts Norbert Norbertsma leunen al te zwaar op de clichés van het beeldverhaal. De plots zijn nogal vergezocht of ronduit flauw. **Achdé** (ook al van *De jolige jungle*) doet ondanks deze flauwheid zijn best. Zijn krasse-

rige **Franquin**-stijl is lang niet onaardig ofschoon een aantal tekeningen wel sporen van haastwerk vertonen. Merkwaardig genoeg doet de sfeer van de dierenpraktijk, De Ark van Nono, aan vrijwel niets van het heden denken. Geen DNA-uitdraaien, uit te roeien vechthonden of BSE-koeien. In de wereld van onze arts figureren daarentegen uitsluitend anachronistische cliënten als dompteurs, stierenvechters en buiksprekers. Als zelfs een zeemeermin wordt opgevoerd besluipt je het gevoel dat deze strip even goed zo'n 40 jaar geleden in *Robbedoes* had kunnen staan. Deze onbedoelde melancholie maakt de strip nog enigszins verteerbaar.

JdL

No limits

Derib
Lombard 2000
ISBN 90-5581-303-6 (h.k.)
ISBN 90-5581-317-6
Prijs ƒ23,50 / Bfr.470 (h.k.)
ƒ11,25 / Bfr.210
(88 pagina's, kleur, h.k. en s.k.)

In het gezin waarin Yann opgroeit barst het van de problemen: vader werkloos, moeder ziet andere man, zus maakt steeds ruzie en is vaak weg en jongste broertje wordt gepest op school. Yann voelt zich daardoor extra aangetrokken tot zijn vriend Louis, die geweld en gevaarlijk gedrag niet schuwt. Op school voert Yann niks uit en omdat hij weigert zijn rat thuis te laten wordt hij steeds van school gestuurd. Op hun skates maken Yann en Louis de buurt waarin ze wonen onveilig en het gaat van kwaad tot erger

totdat de situatie voor Yann volledig uit de hand loopt.
Na *Jo* (over aids) en *Voor jou, Sandra* (over seksueel misbruik) opnieuw een strip over de gevaren die jongeren in deze tijd bedreigen. **Derib** laat op knappe wijze de skates bijna van de bladzijden afglijden en door explosief buiten de kaders te tekenen is het een snelle strip geworden. Maar desondanks is het geheel toch teleurstellend. Alle kenmerken van een ongelukkig gezin worden zeer clichématig uitgewerkt: vader gaat drinken en maakt steeds meer ruzie; moeder is steeds vaker weg; zus gaat drugs gebruiken enzovoort. Het is allemaal erg voorspelbaar en dat maakt het geheel tot een saai verhaal. Jammer.

De opbrengst van de strip komt ten goede aan de 'Stichting voor het Leven', die zich bezighoudt met voorlichtingscampagnes voor jongeren. Deze strip wordt dan ook gratis verspreid op alle scholen in Frankrijk, België en Zwitserland.

JD

Blacksad 1: Ergens tussen de schaduwen

Canales & Guarnido
Dargaud 2000
ISBN 90-6793-542-5
Prijs ƒ 13,95 / Bfr.279
(48 pagina's, kleur, s.k.)

Met het debuutalbum van scenarist **J. Díaz Canales** en tekenaar **Juanjo Guarnido** begint een reeks, die ik graag wil blijven lezen en bekijken. Vanwege het scenario, de tekeningen en de kleur.
Het scenario van Díaz Canales evenaart de krachtig kille, ogenschijnlijk ongecompliceerde vertellingen van de klassieke detective van de jaren dertig. Een basaal gegeven: moord. Een liefdesverleden waarin het eenzijdige verlangen nog smeult. Een plot dat van meet af aan open ligt en sneller is verteld dan een bourbon is ingeschonken. Een verhaal dat de werkelijkheid slechts nodig heeft als vehikel om het miasmatische binnenste van de hoofdpersonen, de nare bijsmaak van het leven tot grootse uitdrukking te brengen. Die hoofdpersonen zijn John Blacksad, de katachtige detective in regenjas die ooit een 'beschaafd wezen' was maar wiens levenswandel nauwelijks nog door geweten wordt gestuurd; en Smirnov, de herdershondachtige politiecommissaris die zegt uit naïviteit de misdaad te bestrijden, desnoods - zo blijkt - ten koste van een gerust geweten. Bewust schrijf ik kat- en hondachtige, want in deze inktzwarte fabel krijgen met name de hoofdpersonen een wel heel menselijk aanschijn. Dat is bijzonder knap gedaan. Blijft, bij voorbeeld, inspecteur Canardo hoe dan ook een eend, het menselijke in *Blacksad* is het dierlijke in de mens. De filmische tekeningen van Guarnido zijn bovendien prachtig, niet alleen vanwege het detail, de dynamiek en de 'decors', maar vooral omdat de perspectieven, het gebruik van 'kleurfilters', de *cuts* en de pagina-opbouw zo schitterend bijdragen aan de ademtocht van het verhaal. Kortom, de beelden en de tekst (overigens in een goede kale vertaling) vloeien tezamen in het Tardiaans universum waarin 'geen hond of kat' de sleutel tot de hemel bezit.

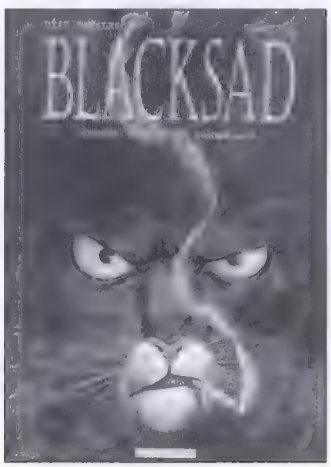

Deze eenheid wordt geaccentueerd door de kleuren die in *Blacksad* zijn gebruikt. Hanteert **Jacques Tardi**, bij voorbeeld, harde en soms tegenstellende kleuren om wrangheid, twijfel en bevreemding in zijn verhalen te brengen, Guarnido bereikt eenzelfde effect met een sfeervol gamma van grijstinten, warme pastellen en een intrigerend gebruik van lichtval en schaduw. Hij tekent en kleurt de sfeer van het verhaal. De lezer kan geen kant meer op.

HM

EN VERDER...

✷ ***Dirkjan 4*** *(Retera, Silvester). Kabouters zijn in in Nederland en dan hebben we het niet alleen over het succes van kabouter Plop. Zo kwamen in het VPRO-programma Jiskefet een paar vervelende puntmutsen de voorstelling verstoren en organiseerde de Amsterdamse galerie Fons Welters eind vorig jaar een tentoonstelling onder de titel 'Red de kabouter'. Er waren daar diverse kunstwerken te zien die het moderne kabouterschap belichten, zoals een kabouterstemhok en een standbeeld van een kabouterpikkie. Toch staan de kabouter-grappen van Dirkjan nog steeds op eenzame hoogte. Deel vier is overigens uitgebracht door Silvester uit Den Bosch die het stokje van Big Balloon heeft overgenomen.* (RS)

WONDERLAND
VOOR AL UW STRIPS!
www.wonderlandstrips.nl

✷ ***Het kruis van Cazenac 2: De slapende engel*** *(Boisserie/ Stalner, Dargaud). Het sterke debuut van deze spionage-serie heeft een waardige opvolger gekregen. In dit album laten de auteurs de spanningsboog, die zo zorgvuldig opgebouwd werd in het eerste deel, echter een beetje vieren. Er worden nieuwe verhaallijnen geïntroduceerd die de aandacht afleiden van de het oorspronkelijke plot. Naast spionage in oorlogstijd blijken romantiek en familiedrama de belangrijke thema's te zijn. Het gevaar ligt op de loer dat de auteurs met deze zijsprongen in het vervolg de spankracht van hun thriller gaan overschatten.* (TB)

✷ ***Loranne 1: Clover*** *(Nicaise/Dieter, Vinci). Geldt de verstrengde regelgeving van Buma/Stemra ook voor het citeren van songteksten in stripverhalen, dan kan dit boek een fikse rekening verwachten van The Rolling Stones. De hit 'Jumping Jack Flash' schalt meermalen uit de luidsprekers van de rode chevrolet van hoofdpersoon Keith, bedoeld om de sfeer van een 'road movie' te creëren. Vrijbuiter Keith bevrijdt het opstandige pubermeisje Loranne en haar broer Dusty van de tirannieke bemoeizucht van hun rijke vader. Een clichématig verhaal met houterig tekenwerk.* (JM)

✷ ***Luka 6: Eén zwaluw maakt nog geen zomer*** *(Mezzomo/ Lapière, Dupuis). Net als de voorgaande vijf delen van deze superbe avonturenreeks bevat ook dit (slechtgetitelde) zesde album een opeenstapeling van adembenemende actiescènes. Luka wordt achterna gezeten door zowel de Franse politie als de Russische maffia omdat hij in het bezit is van het geheime dagboek van een gemanipuleerde actrice die zelfmoord heeft gepleegd in het voorgaande deel. En dat allemaal ten tijde van het filmfestival in Cannes. Een Oscar waardig.* (JM)

✷ ***Het beste van Snoopy*** *(Schulz, Loeb/Bruna). Deze bundel met Peanuts-grappen is verschenen naar aanleiding van de dood van schepper Charles Schulz die een jaar geleden op 12 februari overleed. Het is altijd toe te juichen als er weer eens een lezenswaardige Peanuts-bundel verschijnt. Maar wanneer durft een uitgever nu eindelijk een volwaardig overzichtswerk van Schulz' oeuvre uit te brengen. Wie laat zich inspireren door Harper Collins Publishers die in 1999 het prachtige 'Peanuts. A golden celebration' uitgaf naar aanleiding van het 50e jubileum van de serie?* (RS)

Lieve Kerstman 1: Hello, lieve Kerstman

Robin & Trondheim
Dupuis 2000
ISBN 90-314-2284-3
Prijs ƒ 8,95 / Bfr. 165
(48 pagina's, kleur, s.k.)

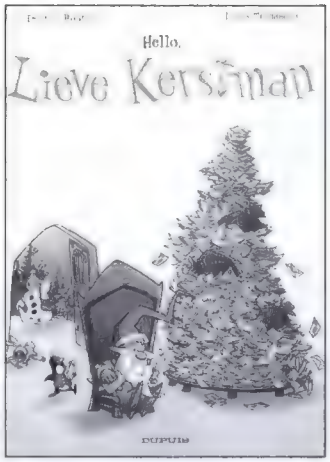

'Als er één rijzende ster is aan het internationale stripfirmament, dan is het wel die van **Lewis Trondheim**', schreef **Gert Meesters** in zijn vaste rubriek *Aanstormend geweld* in *Stripschrift 324*. Het afgelopen decennium bracht deze talentvolle Fransman (in het dagelijks leven **Laurent Chabosy** geheten) bijna veertig titels uit, die hem een cultstatus bezorgden in Frankrijk en waarvan er bovendien enkele werden vertaald voor de Amerikaanse stripmarkt. Nederland bleef vooralsnog verstoken van Trondheim-albums, zelfs nadat de reeksen *Komijn* (in het Frans *Lapinot*) en *Donjon* van start waren gegaan in *SjoSji*. Zonde, want behalve deze twee series is ook zijn autobiografisch werk zeer de moeite waard.

Vreemd genoeg maakt Trondheim nu echter zijn albumdebuut in Nederland met een boek waarvoor hij enkel het scenario schreef: *Hello, lieve Kerstman*. Een charmante tekstloze kinderstrip over wat deze kindervriend buiten kersttijd beleeft in zijn eigen kleine wereldje... maar zeker niet het boek waarmee Trondheim een flitsende entree maakt op de Nederlandse stripmarkt. Waarom geen *Komijn*? Waarom geen *Donjon*? Waarom niet het autobiografische *Approximativement*? De reden lijkt simpel: met deze sympathieke kerststrip (het album verscheen in november) kan uitgeverij Dupuis een groot publiek bereiken en een dito omzet genereren, hetgeen met het overige werk van Trondheim nog maar de vraag is. Hopelijk tonen uitgeverijen als Sherpa en Oog & Blik wèl voldoende lef en trakteren zij de Nederlandse liefhebber op het beste werk van deze Franse ster. Overigens: geen kwaad woord over *Hello, lieve Kerstman*, want zeker door het open tekenwerk van **Thierry Robin** (bekend van de realistische reeks *Chinees Rood*) is dit een prima kinderstrip.

!!!!! JM

"DE STRIP-AAP"
IN- & VERKOOP STRIP-BOEKEN

JAVASTRAAT 22
ENSCHEDE 053-4305261

De uitroeptekens staan voor de volgende waarde-oordelen:

	grote klasse!
!!!!!	goed
!!!!	redelijk
!!!	matig
!!	slecht
!	abominabel
...	

VIDEO/DVD

Toy Story 2

Buena Vista 2000
(±89 minuten, Alle leeftijden)

Het tweede deel van *Toy Story* is te koop op video en DVD. 'Ja, en?' zullen sommige mensen nu denken. Fout gedacht! Dit is een ouderwets leuke geanimeerde film in een modern jasje. En met hypermoderne middelen en minutieuze aandacht voor detail gemaakt, maar termen als *motion blur* zijn meer iets voor de techneuten onder ons.

Toy Story 2 speelt zich af kort na het einde van de eerste film, maar sluit er niet direct op aan. De kijker hoeft dan ook deel één niet gezien te hebben om deze film te kunnen volgen, maar het valt wel aan te raden. Veel grappen zijn namelijk knipogen naar gebeurtenissen en grappen in *Toy Story 1*.

Toy Story draait om het speelgoed van het jongetje Andy. De voorwerpen kunnen zelf denken, lopen en praten, maar doen dat alleen als de mensen niet kijken. In dit tweede deel raakt cowboy-pop Woody in de problemen wanneer hij een defecte speelgoed-pinguïn van de uitverkoop probeert te redden. De moeder van Andy houdt namelijk opruiming. Een rare, nare man ziet Woody, die zich stilhoudt, liggen en wil de pop koste wat het kost hebben. Andy's moeder snapt niet hoe Woody bij de uitverkoop terecht kan zijn gekomen en weigert de lievelingspop van haar zoon te verkopen. Daarop steelt de man Woody. Dit alles voltrekt zich voor de ogen van het andere speelgoed dat de ontvoering vanuit het bovenraam volgt.

Astronauten-pop Buzz neemt het voortouw om Woody te redden en zo begint het avontuur pas echt. Bedenk maar eens hoe een tocht door de buitenwijken en de stad er wel niet uit moet zien als je een speelgoedfiguurtje van zo'n vijftien centimeter hoog bent. Hoe steek je, ongezien en veilig, een verkeersweg over? Nou, daar vinden ze een hele spannende oplossing voor. En zo zijn er meer barrières die overkomen worden om Woody te redden. Maar waarom heeft die volwassen man eigenlijk een speelgoedpop gestolen?

De spanningsboog wordt langzaam opgebouwd en subtiel afgewisseld met komische momenten en situaties. De film is daardoor te genieten voor kinderen en volwassenen. Ondanks het 'jongens-gehalte' van het speelgoed is deze film ook leuk voor meisjes en vrouwen. Dat hebben we getest. Dus: kopen en kijken.

Overigens heeft uitgever/distributeur Buena Vista het deze keer beter aangepakt. Was de reclame, verspreiding en merchandising voor *Toy Story 1* minimaal, voor *Toy Story 2* zijn alle registers opengetrokken. Een greep uit de producten: Happy Meals bij de bekende snack-ketens, speelgoedpoppetjes en spellen in de speelgoedwinkels en dekbedovertrekken in de warenhuizen. Ook is er nu, zij het achteraf, erkenning voor *Toy Story 1*, gezien het uitbrengen van video- en DVD-uitvoeringen met kijkjes achter de schermen en andere extra's.

Wel vervelend is dat productiemaatschappij Disney nu weer geen maat kan houden. Het melkt de film en de figuren uit. Een goed voorbeeld is de van *Toy Story* afgeleide tekenfilmserie over de avonturen van astronaut-pop Buzz Lightyear. En de video daarvan. En het computerspel daarvan. En de speelgoedpoppetjes daarvan.

!!!!! JB

Asterix en Latraviata

De nieuwste *Asterix* komt uit op 14 maart aanstaande. Deel 31 is getiteld *Asterix en Latraviata*. Er verschijnt ook een hardekafteditie in beperkte oplage. Wanneer dit een succes wordt, zal distributeur Van Ditmar overwegen om de hele serie als hardcover uit te geven.

Ter gelegenheid van het 31e *Asterix*-avontuur verschijnt ook een luxe uitgevoerde doosje met 31 verschillende ansichtkaarten in langwerpig formaat (ISBN 29-10-15006-2, adviesprijs *f*44,95 / Bfr.899). Bovendien heeft Van Ditmar een speciale actie: alle voorgaande 30 delen worden in plastic verpakt samen met een exclusief Asterix-figuurtje. Er worden zes verschillende figuurtjes uitgezet.

Over het nieuwe album - het zevende na de dood van **René Goscinny** - is nog weinig bekend. Wel is duidelijk dat het verhaal zich in Condate afspeelt, het Romeinse Rennes, waar **Albert Uderzo**'s persconferentie plaatsvond. Latraviata heeft ook niets te maken met de gelijknamige opera van **Verdi** en de herdenking van zijn overlijden een eeuw geleden. Het is de naam van een mooie Romeinse vrouw.

Voor de publiciteitscampagne is zo'n 2,6 miljoen gulden uitgetrokken. Het album zal in 107 talen worden uitgebracht in een geschatte oplage van negen miljoen exemplaren. Op 14 maart vertrekken honderdveertig vrachtwagens om de miljoenen exemplaren te verspreiden. Van de totale oplage zijn zo'n drie miljoen exemplaren in het Frans en een half miljoen in het Nederlands.

RS

Vrijgegeven schets uit *Asterix en Latraviata*.

LA CHASSE A ÉTÉ BONNE OBÉLIX.
OUI! ET EN PLUS ON S'EST BIEN AMUSÉS AVEC CETTE PATROUILLE ROMAINE HEIN IDÉFIX?
LE... LE VILLAGE EST DÉSERT!!
?!
YOU HOU!
IL Y A QUELQU'UN?
WOUAH! WOUAH! WOUAH!
!!!

***Boven*, Pagina 1 van het nieuwe verhaal.**

***Links*, Rennes (Condate) is de hoofdstad van Bretagne. Het tijdschrift *Le Rennais* vroeg een aantal Bretonse striptekenaars ter gelegenheid van de groots opgezette Asterix-persconferentie een speciale tekening te maken. De hier afgedrukte tekening is van Lionel Chouin die vorig jaar bij Humanoïdes Associés debuteerde met *Mémoires mortes*.**

Lambiek zet nationale striphistorie op internet

Ruim twintig jaar na het samenstellen van het maatgevende striplexicon *Wordt Vervolgd* heeft stripwinkelier **Kees Kousemaker** zich toegelegd op het online zetten van de Nederlandse stripgeschiedenis. Om die reden heeft de eigenaar van stripantiquariaat Lambiek eind januari een nieuwe website geopend: *www.lambiek.nl* Deze site is gekoppeld aan het reeds bestaande, Engelstalige *www.lambiek.net*, waar Kousemaker de internationale auteursindex Comiclopedia heeft gestationeerd. Op de nieuwe site wordt in ruim dertig hoofdstukken de rijke geschiedenis van het Nederlandse beeldverhaal behandeld, van de Middeleeuwse centsprent tot en met de nieuwste uitgaven uit het smallpress-circuit. Het historisch overzicht is helemaal toegesneden op de technische mogelijkheden die het internet biedt. Zo zijn er per tijdvak links naar portretten van de gezichtsbepalende stripmakers uit die periode. Voor het beeldmateriaal hebben de samenstellers rijkelijk geput uit het archief van stripantiquariaat Lambiek, waardoor er veel zeldzaam werk op de site te zien is.

JM

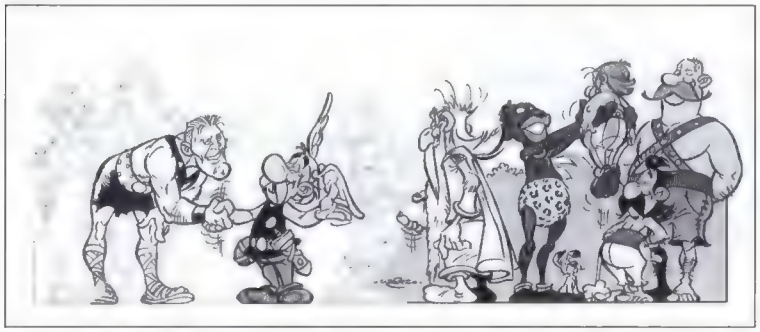

Eén van de 31 ansichtkaarten.

Tex Willer-scenarist Bonelli overleden

De Italiaanse scenarist **Gianluigi Bonelli** is op 12 januari 2001 overleden in de stad Alessandria. Hij was de geestelijke vader van *Tex Willer*, samen met de reeds in 1994 overleden tekenaar **Aurelio Galleppini**. Hun succesvolle westernreeks startte in 1948. Bonelli heeft gedurende een zeer lange periode de teksten voor *Tex Willer* geschreven, met als afsluiting het avontuur *Il medaglione Spagnolo* uit 1991. Afgelopen zomer werd Bonelli (geboren op 22 december 1908) al opgenomen in het ziekenhuis. Zijn dood bleef in Italië niet onopgemerkt: vrijwel alle kranten stonden uitgebreid stil bij het overlijden van deze oudgediende. *La Repubblica* schreef: 'Met het overlijden van beide geestelijk vaders is een tijdperk afgesloten, maar Tex Willer zal nooit sterven.'

JM

Veyron wint grote prijs van festival Angoulême

In de nadagen van zijn carrière is de Franse striptekenaar **Martin Veyron** winnaar geworden van de Grote Prijs van het toonaangevende stripfestival in Angoulême. Zijn uitverkiezing is omstreden, omdat Veyron de laatste jaren geen werk van enige importantie heeft gepubliceerd. Zijn bekendste strips stammen uit de jaren '80, toen hij ook in Nederland succes had met de korte verhalen van *Barend Terzijde*, een voyeur. Volgens criticasters heeft Veyron zijn prijs te danken aan het feit dat zijn goede vriendin **Florence Cestac** zitting had in de jury, als winnaar van de Grote Prijs 2000.

In Angoulême werd de Prix Alph-Art toegekend aan *L'enquête Corse*, het tweede deel van de reeks *Jack Palmer* van **René Pétillon**. Als beste buitenlandse album kwam *Le canard qui aimait les poules* uit de bus, een album van **Carlos Nine**. Het Sloveense tijdschrift *Stripburger* werd uitgeroepen tot beste fanzine. Er werd ook een prijs geweigerd: de Jury Oecuménique bekroonde het album *Deogratias* van **Jean-Philippe Stassen**, maar aangezien in dit boek over de genocide in Rwanda de rol van de katholieke kerk sterk wordt bekritiseerd, voelde de auteur zich niet geroepen om een oecumenische prijs in ontvangt te komen nemen.

JM

Wilrijkse Stripdagen

De dertiende editie van de Wilrijkse Stripdagen vindt dit jaar plaats op 10 en 11 maart. Het Vlaams Stripcentrum is organisator èn locatie van dit jaarlijkse evenement. Het programma bestaat uit een ruilbeurs (van meer dan 150 meter), signerende tekenaars, een speciale uitgave, een stripknutselcursus voor kinderen en tentoonstellingen met werk van de Spaan-

se tekenares **Ana Miralles** en (strip)kunstenaar **Hugo van Goethem**. De Vlaamse uitgeverijen De Pionier en Arcadia presenteren enkele nieuwe uitgaven en de stripverenigingen Brabant Strip en de Reclame-Stripclub zijn ook van de partij.
Info: Letterkundestraat 139-141, 2610 Wilrijk, België, telefoon (+32)(0)3-8273 110, fax (+32)(0)3-8290793, of via e-mail: *frankb@antwerpen.be*

JM

De Wilde Vaart

Het Stripschap had plannen om een nieuwe stripreeks van Nederlandse makelij op te zetten. Het project met de veelzeggende naam *Fata Morgana* belandde uiteindelijk in de prullenbak. Stichting Zone 5300 en uitgeverij De Harmonie hebben de handen ineen geslagen en hebben wel een soortgelijk project van de grond getild. Het eerste deel van de collectie *De Wilde Vaart* is het album *Hallo, hier is Eefje Wentelteefje* van **Jeroen de Leijer** (ISBN 90-90-14020-4, prijs *f*19,90 / Bfr. 398). Na zijn veelbelovende, officiële debuut *Eefje Wentelteefje laat de boel de boel* (Harmonie, 1997) is zijn tweede album eveneens een bundeling absurde en droogkloterige grappen. Alleen speelt

Eefje niet meer alleen de hoofdrol. Ook van Eefjes broer Henk, Ome Hugo en Vieze, Vuile Victor zijn afleveringen opgenomen.

RS

Tien stoute katjes

Talloze varianten zijn er al gemaakt op het bekende kindervers *Tien kleine negertjes*. Ook schrijfster **Mensje van Keulen** en illustrator **Jan Jutte** hebben er zich aan gewaagd. Het resultaat is *Tien stoute katjes*, een alleraardigst kinderboekje. De stripjes op rijm verschenen eerder op de kinderpagina van *NRC Handelsblad*.

Tien stoute katjes is verschenen bij uitgeverij Leopold/Elzenga (ISBN 90-258-3812-X, prijs *f*17,50 / Bfr.350).

RS

'Indisch' Leids peipie

Tijdens de komende Leidse Stripdag op 25 maart wordt traditiegetrouw weer een nieuw Leids peipie gepresenteerd. Het etiket is ditmaal ontworpen door *Rampokan*-tekenaar **Peter van Dongen**. Het flesje wordt aangeboden in een oplage van 150 exemplaren. De gratis toegankelijke strip-

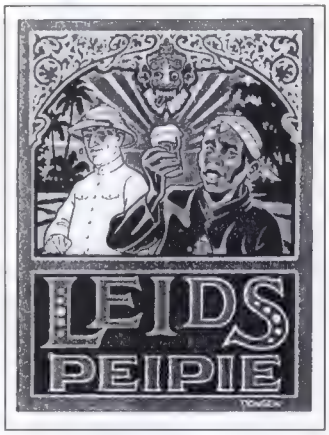

dag duurt van 12 tot 17 uur en vindt plaats in de Centrale Bibliotheek van Leiden.

JM

Rodjeknor in stripvorm

Rotterdam is net als Porto dit jaar culturele hoofdstad van Europa. Een goede aanleiding om de havenstad eens met een bezoek te vereren, vooral voor diegenen die deze havenstad nog steeds sarcastisch de mooiste stad van Nederland noemen. Rotterdam heeft echter de afgelopen decennia een metamorfose ondergaan. 'Rotterdam is vele steden', stelt de organisatie van Rotterdam 2001. Wie zich toch van te voren een beeld van de Erasmusstad wil vormen, zou het stripboek *De avonturen van Rodjeknor* er op na moeten slaan. In dit album brengen twee studenten geneeskunde **Marieke Salden** en **Stephan Smout** een aantal gebeurtenissen rond student Rodjeknor in beeld en gieten er een filosofisch sausje overheen. Het geheel is begeleid door **Maud Kips** en **Hugo Verbrugh**, docenten filosofie aan de medische faculteit van de Erasmus Universiteit Rotterdam. In een begeleidende brochure, onder de titel *Een verhaal uit Rotterdam. Reflecties op het stripverhaal 'De avonturen van Rodjeknor'* staan direct betrokkenen stil bij het fenomeen strip.
De avonturen van Rodjeknor (ISBN 90-6100-495-0, prijs *f*17,50 / Bfr.350) verscheen in 2000 bij uitgever Ad. Donker, telefoon (+31)(0)10-4363009.
De brochure *Reflecties op het stripverhaal* is te verkrijgen bij de Vakgroep filosofie, ethiek en geschiedenis van de geneeskunde, sectie filosofie, Erasmus Universiteit, Postbus 1738, 3000 DR Rotterdam.

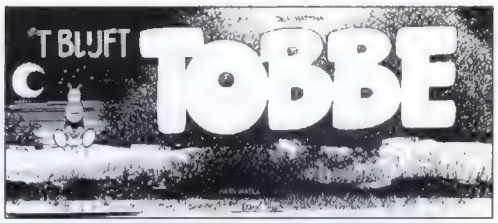

RS

Dutch Artoonists

Cartoonisten die zich kunstenaar voelen, schijnen zichzelf liever 'artoonisten' te noemen. In de Rotterdamse showroom Mama is tot en met 18 maart werk te zien van de Dutch Artoonists, een collectief waar **Luuk Bode**, **Cirque de Pepin**, **Hans van Bentem** en **DJ Chantelle** deel van uitmaken. Hun geëxposeerde kunstwerken zijn gebaseerd op elementen uit undergroundstrips, Japanse manga en massamedia. Speciaal voor de tentoonstelling in Mama, die *Artoonism in the Third Degree* heet, hebben de vier tekenaars onder meer enkele gezamenlijke kunstwerken vervaardigd.
Info: Showroom Mama, Witte de Withstraat 31, Rotterdam, telefoon (+31)(0)10-4330695, of via de website: *www.mama.ooo.nl*

JM

Nieuwjaarskaarten 2001

In de enorme stapel kerst- en nieuwjaarswensen zitten er altijd wel een paar heel bijzondere. **Hans Matla** pakte uit met het boekwerkje *'t Blijft tobbe* met overpeinzingen van **Dick Matena** (oplage 100 exemplaren, ISBN 90-800075-01).
Een ander fraai boekwerkje is afkomstig van **André Wijntjes** die het verhaaltje *De*

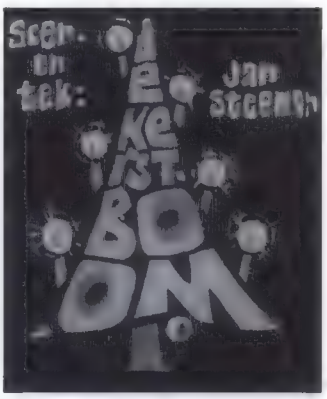

kerstboom uitbracht van **Jan Steeman**, eerder verschenen in het *Okki/Taptoe Kerstboek* van 1968.
Uitgeverij Dupuis maakte het helemaal bont met een boekje waar niet minder dan 198 kerstzegels in zijn opgenomen op mini-stripformaat. Maar liefst 72 Dupuis-auteurs verleenden hun medewerking aan deze - helaas niet voor frankering te gebruiken - zegels.

PvC

Paul kusters, 9-9-2000 (Dagblad De Limburger, Utrechts Nieuwsblad, Haagse Courant, De Gelderlander, BN/De Stem).

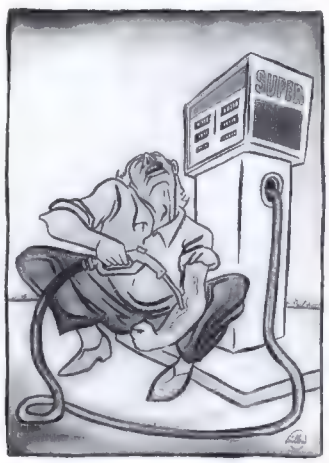

Willem, 22-9-2000 (HP/De Tijd).

Pijnlijk zichtbaar plagiaat, technische tekenblunders, lullige letterfouten, bedoeld of onbedoeld... we zijn er dol op. Stuur beschrijvingen, liefst met goede (kleur)kopie, naar AARGH! Postbus 84206, 3009 CE Rotterdam

Drie zielen

Soms vallen dingen pas op als ze samenkomen. Zo blijkt uit de catalogus *Politiek in Prent 2000* dat de politieke tekenaars **Willem**, **Mat Rijnders** en **Paul Kusters** ongeveer dezelfde beelden in hun hoofd

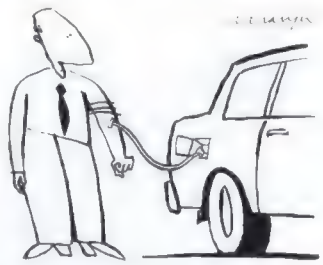

Mat Rijnders, 9-9-2000 Eindhovens Dagblad).

kregen naar aanleiding van de wegblokkades door vrachtwagenchauffeurs vanwege de hoge benzine- en dieselprijzen en het ontstane brandstoftekort afgelopen zomer. Drie zielen, één gedachte, zullen we maar zeggen.

RS

Manga-maandblad Dragon Ball

Uitgeverij Glénat brengt een nieuw Nederlandstalig stripmaandblad uit: *Dragon Ball*. Het is een manga die de Japanse tekenaar **Akira Toriyama** in 1982 bedacht en de uitgeverij Shueisha in Tokyo vanaf 1984 uitbracht. *Dragon Ball* is in Japan ongekend populair. Er zijn ook animatiefilms van gemaakt, waarvan de serie *Dragon Ball Z* momenteel bij Cartoon Network te zien is. In Japan werd de manga gedurende 14 jaar ononderbroken uitgegeven. Tekenaar Toriyama moest diverse medewerkers aantrekken om het hoge productietempo vol te houden.

Dragon Ball vertelt het verhaal van Sangoku, een jongen met een zuiver hart en een apenstaart, die op zoek gaat naar de 'dragon balls': zeven magische ballen die verenigd moeten worden. Sangoku ontmoet op zijn queeste uiteenlopende figuren, zoals het jonge meisje Bulma, de Geniale Schildpad (de meester van de schildpadden), het varkentje Oolon de struikrover Yamcha, Tenshin Han (vechter met drie ogen), het monster Piccolo en de wrede prins Végéta.

De saga van 8000 pagina's rond Sangoku beslaat meerdere generaties. De lezers zien hem opgroeien tot een volwassen man. Nadien spelen zijn kinderen Sangohan en Sangoten belangrijke rollen. De naam Sangoku is oorspronkelijk afkomstig van een held uit een bekend Chinees sprookje, De koning der apen. Toriyama nam dit personage over om er de held van zijn manga van te maken.

Dragon Ball is succesvol in Azië, Amerika en Spanje, Duitsland, Italië en Frankrijk. In dit laatste land bracht Glénat de strip, die voor het eerst in Frankrijk in 1988 uitkwam, vanaf 1993 uit: eerst als maandblad, later in boekvorm. In Frankrijk werden tot op heden méér dan 8 miljoen exemplaren van *Dragon Ball* verkocht. Glénat hoopt nu het succes door te zetten in Nederland. Primaire doelgroep is de jeugd tussen 8 en 13 jaar. Opvallend is dat de leesrichting van de originele versie gerespecteerd is, namelijk van rechts naar links en in de omgekeerde richting van de westerse leeswijze. De oplage is 23.000 exemplaren. De eerste twee nummers worden samen verkocht voor de prijs van één, namelijk *f*5,95 (±Bfr.119).

RS

PlayBoy Classics

Playboy lazen we al voor de goede interviews, maar nu blijkt dit goedgevulde tijd-

JACK COLE, 'I AINT GOT NOBODEE', PLAYBOY MAGAZINE, 1958

Flitsen

Paus Johannes Paulus II **krijgt de hoofdrol in een stripboek dat bedoeld is om jonge lezers bij het katholieke geloof te betrekken. De Italiaanse religieuze uitgeverij Giornalino wil de Paus tonen als een gewone, sportieve en avontuurlijke jongeman, die op ski's van de Poolse bergen suist. Een kadertekst uit de strip: 'Hij haalde slechte schoolresultaten, maar zijn grote liefde was dan ook het voetbal.' Ja, zo vallen er veel zieltjes te winnen. ★ Voorlopig geen stripcovers meer bij** *Nieuwe Revu*. **Tijdens de Amerikaanse presidentsverkiezingen bestond de omslag van het weekblad uit een grote striptekening van een superheldin, gemaakt door** Roel Smit. **Kioskhouders belden de uitgever om te vragen waar** *Revu* **bleef, maar het blad lag allang in de schappen. Het werd de slechtst verkochte** *Revu* **ooit. 'Onze covers zullen duidelijker moeten worden', verzuchtte de nieuwe hoofdredactrice** Jildou van der Bijl **medio januari in** *Het Parool*. ★ **Studio Jan Kruis gaat verder zonder** Daan Jippes. **Hij is gestopt met het tekenen van** *Jan, Jans en de kinderen* **en heeft zijn afscheidsfeestje bij de VNU alweer achter de rug. ★ De Harmonie brengt in maart een bundeling uit van de dagboekjes van** Maaike Hartjes. **Titel:** *Maaike's Grote Dagboekje*. **Verder staat het laatste album van** *Heinz* (*Braveu Heinz*) **op het voorjaarsprogramma, alsmede boeken van de cartoonisten** Gummbah, Zak **en** Kamagurka. ★ **De uitgever bracht ook een opmerkelijke nieuwe vertaling van** Shakespeare's *Hamlet* **uit van de hand van** Erik Bindervoet **en** Robbert-Jan Henkes. **Het geheel ziet eruit als een** *Illustrated Classic* **en is klassiek geïllustreerd door** Aart Clerkx. ★ **Het thema van de Kunstbende-wedstrijd 2001 is 'spanning'. Jongeren tussen de 13 en 19 jaar kunnen een kunstige creatie insturen in de volgende categorieën: muziek, taal, dans, expo, performance en multimedia. Strips vallen onder 'expo'. Er zijn vele prijzen te winnen. Vanaf april worden in veertien regio's voorrondes gehouden. Info: (+31)(0)20-5219922, of via de site** *www.kunstbende.nl* ★ **Cartoon Network vertoont tegenwoordig ook 'anime', waaronder de populaire serie** *Dragonball Z*. ★ Will Eisner **heeft een album gemaakt met memoires over de Vietnam-oorlog. ★ Het stripblad** *Impuls* **is na twee jaar uit de dood herrezen.** Filip Remkes **heeft het blad nieuw leven ingeblazen. Nummer 22 heeft hij noodgedwongen grotendeels zelf gevuld, maar voor nummer 23 zijn al diverse Nederlandse talentvolle tekenaars gestrikt. Info: (+31)(0)30-6380051, of via e-mail:** *filipremkes@cs.com* ★ **Sinds januari krijgen kinderen aan boord van de vliegtuigen van Singapore Airlines een speciaal** *Peanuts*-**speelgoedje. Op vluchten naar Singapore wordt een pluche Charlie Brown uitgedeeld, en op de weg terug zijn vriendje Snoopy . Dit poppenassortiment wordt regelmatig ververst. Pas wel op in welk vliegtuig je stapt, want tussen Singapore en Kuala Lumpur is de actie niet geldig.** ★ *Suske en Wiske*-**verzamelaar** Martin van Beek **toont ieder jaar een deel van zijn collectie in de etalage van de Brunawinkel in Hoofddorp (centrum). Dit jaar toont hij diverse bijzondere uitgaven. Te zien van 25 maart tot en met 7 april 2001. Op 31 maart is er een speciale dag:** Paul Geerts **komt signeren en er zijn diverse** *Sus & Wis*-**activiteiten in Hoofddorp. ★ In de nieuwe** *Zone 5300* **(januari/februari 2001) staat een 16-pagina's tellend verhaal van** Bert van der Meij, **getiteld** *Philip Marlowe*. ★ *Penthouse Comix* **heeft in zijn jongste nummer twee pagina's laten verwijderen, voordat het zou worden verspreid. Het pornostripblad had een tekening gepubliceerd uit een oud nummer van** *Tante Leny presenteert* **bij een artikel over dit striptijdschrift. Pas toen het nummer gedrukt was, drong het tot iedereen door dat het om een pedofilie-parodie ging. Volgens hoofdredacteur** Esther Gasseling **ligt dat onderwerp vandaag de dag te gevoelig en is besloten de pagina's eruit te halen. Het resultaat: twee weken vertraging en rafelrandjes binnenin.**

schrift ook nog kunstzinnig te zijn! De Kunsthal in Rotterdam organiseert nog tot 8 april 2001 originelen van *Playboy*-cartoons. Deze cartoons stammen uit de jaren '50 en '60, de begintijd van het blad. Van **Harvey Kurtzmann** en **Willy Elder** zijn onder andere originelen te bewonderen van *Little Annie Fanny*. De tentoonstelling werd samengesteld door het Instituut für Kulturaustausch in Tübbingen (Duitsland). Info: Kunsthal, telefoon (+31) (0)10-4400301 ('s maandags gesloten).

PvC

Verrassend naslagwerk

Onder de titel *A propos* brengt de nieuwe Franstalige uitgeverij Nautilius sinds enige maanden zeer interessante naslagwerkjes uit. Tot nu toe verschenen drie deeltjes, over de reeksen *XIII*, *Jonathan* en *Caroline Baldwin*. Deze goed verzorgde boekjes, in zwart/wit en op A5-formaat, bevatten elk een interview met de auteur(s) en zijn rijkelijk voorzien van schetsen en ander tekenwerk. Het is de bedoeling dat er elke maand een nieuw deeltje gaat verschijnen. Zo mogen we ons verheugen in edities over *Jeremiah* en *Largo Winch*. Losse deeltjes kosten Bfr.300 (±*f*15), maar abonnementen zijn ook mogelijk. Ook zijn er per deel zo'n tweehonderd genummerde en gesigneerde exemplaren uitgebracht, die Bfr.1000 (±*f*50) moeten kosten. Goed nieuws voor wie het Frans niet machtig is: de Hasseltse uitgeverij Wonderland Halfvier gaat de Nederlandse vertaling verzorgen.

Info: Nautilius Editions, 9a Rue de Léau, 1357 Hélécine, België, telefoon (+32) (0)4-77255300.

JM

PRIJSVRAAG

Uitslag Van Oekel-prijsvraag Stripschrift 332:

De *Van Oekel*-boekjes zijn gewonnen door de volgende inzenders van het goede antwoord (a. Waldolala of c. Hoepla): **Jos Beekman** (Velserbroek), **M. Brassé** (Schinnen), **Walter van Doninck** (Geel, België), **John den Exter** ('s-Gravenhage), **Kees Giesbergen** (Hillegom), **D. Heijman** (Nieuwerkerk aan den IJssel), **Rob den Houter** (Rotterdam), **René Huysman** (via e-mail), **W. Otte** (Deventer), **P.J. Roozendaal** (Heerhugowaard)

Gefeliciteerd allemaal!

STRIPS IN EIGEN BEHEER

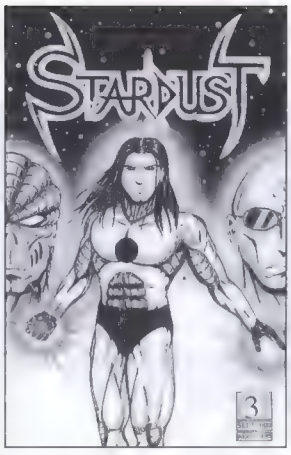

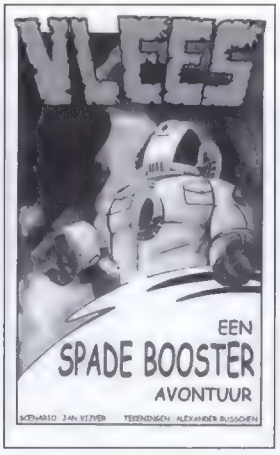

STARDUST 3 EN VLEES

Stripwinkelier **Jan Vijver** van stripwinkel Balloon Express, lijkt de Nederlandse sciencefiction-strip eigenhandig te willen uitbouwen. Een lofwaardig streven, dat in Stardust 3 gehinderd wordt door het gebruik van sf-clichés. De tekeningen van **Anton Sterenborg** komen nog wat te amateuristisch over om het verhaal vaart te geven. Toch is er potentie.

Vlees, een Spade Booster-avontuur, werd gemaakt door **Vijver** en **Russchen**. Ondanks de herhaalde voorspellingen van de ondergang der Nederlandse strip zijn er nog vele schrijvers en tekenaars die zich hier niets van aantrekken. Deze heuse comic is daar een leuk voorbeeld van. Terwijl het verhaal niet bijster uitgebreid is, bevat het wel een aardige wending. De tekenstijl is vrij strak, waarbij er goed gebruik is gemaakt van grijstinten (de strip is namelijk fraai zwart/wit). (JB)

Info via de website: *members.xoom.com/stardustgate*

INCOGNITO-REEKS 5: BEDORVEN VERHALEN

Tijdens de afgelopen Stripdagen Den Bosch won **Mark Hendriks** een jaarprijs met de eerste twee officiële boeken van zijn stripheldin Tomoyo, waarna uitgever Oog & Blik er prompt een derde album op liet volgen: *Geen liefde zonder tranen* (2000). In combinatie met een *Tomoyo*-bijdrage aan de *Pincet*-reeks was dat een overdosis van jewelste. **Robin Schouten** denkt daar waarschijnlijk anders over, want hij brengt twee oude *Tomoyo*-verhalen uit in deel vijf van zijn *Incognito*-reeks. Jammer alleen dat het boekje *Bedorven verhalen* haar naam alle eer aandoet. Er is nagenoeg niets overgebleven van de lijnvoering van het eerste verhaal *Poolvlees*, en om de misère nog groter te maken heeft vormgever **Gerard van der Wolf** ervoor gekozen om de ruimte tussen de kaders te vullen met een smerige paarse steunkleur. Nee, doe het dan liever lekker goedkoop in zwart/wit! In beide verhalen presenteert Hendriks weer dermate veel seksuele perversiteiten (pedofilie, incest en verkrachting) dat we ons beginnen af te vragen of hij in het dagelijks leven onvoldoende aan zijn gerief komt.

Het boekje is te bestellen door *f*8,95 (Bfr.165) over te maken op giro 6193908 ten name van Robin Schouten te Zaandam, onder vermelding van 'Tomoyo'. Een jaarabonnement voor vier boekjes kost *f*27,50 (Bfr. 550). (JM)

Info: Bergblauwstraat 296, 1503 ML Zaandam, telefoon (+31) (0)75-6704371, of via e-mail: *incognito@comic.com*

BRIEVEN

GSM

Het is opvallend dat de grote Europese strips over het algemeen begonnen zijn in de jaren veertig en vijftig. Deze munten uit in teken- en vertelstijl, alsmede in de soorten verhalen (met avontuur als overheersende element). Nog iets belangrijks aan deze strips zijn de karakters van de personages. Samenvattend zou je kunnen zeggen dat deze striphelden een positieve instelling hebben, moedig zijn, het avontuur zoeken, raadsels willen en kunnen oplossen met een heldere, logisch denkende geest. Zij zijn onschuldig, puur, zuiver en hebben een hoge moraal.

Commentaar? Kritiek? Een uitgesproken mening? We verwelkomen alle lezers hartelijk in deze rubriek. En uiteraard behoudt de redactie zich het recht voor om de schaar te hanteren, dat spreekt voor zich.

Geschokt was ik. Geschokt over de inhoud van Stripschrift 333 (januari 2001). Bol stond het van seksuele immoraliteit. Mensen die daarin geïnteresseerd zijn, kunnen toch lectuur genoeg lezen waarin dit voorkomt? Omdat het populair is, wil dit nog niet zeggen dat het door iedereen in dank wordt afgenomen. Waarom sprak men er bij voorbeeld schande van in de affaire van president Clinton? Is het niet de doelstelling van Stripschrift om de belangstelling voor strips te bevorderen? Strips zijn bekend geworden door de tekenaars uit onder andere de jaren vijftig die fatsoen hoog in het vaandel hadden staan. Waarom zijn stripbladen als Striparazzi verdwenen? Er kan veel over gespeculeerd worden, maar is het niet een feit dat het blad vol stond met seks? Daarna verdween het. Immoraliteit heeft hele beschavingen verwoest. Zal het niet hetzelfde doen met de belangstelling voor de grote namen in de strip, die het fundament van het hele begrip strip vormen? Dacht u nu werkelijk dat echte stripliefhebbers geïnteresseerd zijn in en willen betalen voor deze troep? Al vaker kwamen dergelijke onderwerpen in Stripschrift ter sprake, alsook geweld en magie. Dat zijn niet de redenen waarom ik me op dit blad heb geabonneerd. Zelf geef ik een stripblad uit in eigen beheer, Menner Maandblad genaamd, waarvan de code is: geen G.S.M. (geweld, seks, magie).

U als redactie zou mij kunnen antwoorden dat u een zo breed mogelijke aandacht voor alle gepubliceerde strips wilt geven. Daar wil ik dan alvast op antwoorden dat aandacht geven aan G.S.M. vanwege blikverruiming gelijk staat aan de blik op een feestmaal verruimen naar de vuilnisbak. Nog even wil ik u aan de doelstelling van uw blad herinneren. Op deze manier verliest u wellicht lezers als abonnee die van strips houden die een naam hebben opgebouwd, Mijn vraag is de volgende: wordt er dit jaar in Stripschrift voornamelijk aandacht besteed aan strips, zoals ik die aan het begin van deze brief beschreef, of wordt er voornamelijk aandacht besteed aan seks, geweld en magie? Als dit laatste het geval is, zeg ik hierbij per onmiddellijke ingang mijn abonnement op. (sterk ingekorte versie)

Richard de Regt, Rotterdam

De primaire doelstelling van Stripschrift is om zijn lezers op een journalistieke manier te informeren over interessante ontwikkelingen op stripgebied. Dat betekent dat de redactie ook bericht over een fenomeen als het door u bedoelde, goeddraaiende pornostripblad Penthouse Comix, ook al strookt dit niet met uw normen en waarden. Normen en waarden van andere lezers stroken misschien weer niet met uw Menner Maandblad. Stuur eens een nummer op.

De redactie

AANSTORMEND GEWELD

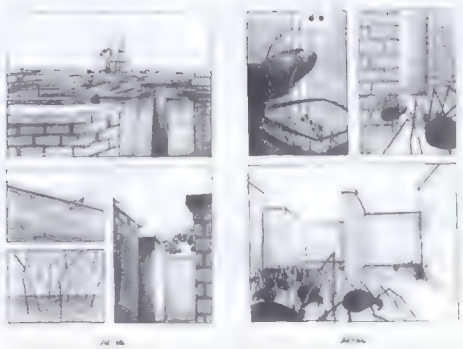

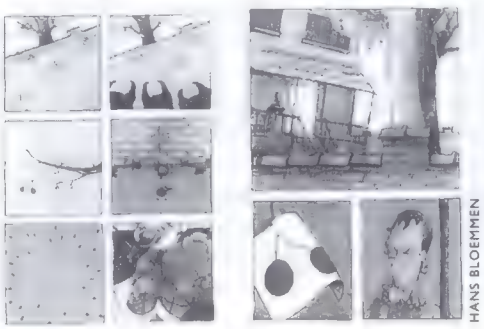

Ink.

WIE? In 1998 begon de Brusselse St.-Lukashogeschool in zijn afstudeerrichting 'Grafische en Reclamevormgeving' met een speciale optie 'Beeldverhaal en multimedia'. Dat was uniek in Vlaanderen. Aan de Gentse Sint-Lucasschool, die overigens niks te maken heeft met de Brusselse, geeft **Ferry** (van *De kronieken van Panchrysia*) weliswaar sinds jaar en dag een seminarie over strips, en **Leo Fabri** deed hetzelfde in Brussel, maar een hele opleiding bestond nog niet. In juni 2000 studeerden de eerste vier striptekenaars af: **Constantijn Van Cauwenberghe**, **Frederik Feyfer**, **Hans Bloemmen** en **Axel Jacobs**. Dat werd gevierd met de publicatie *Demo*, die door St.-Lukas goedkoop en in eigen beheer werd uitgegeven. Daarin konden de pas afgestudeerden hun kunsten tonen, samen met hun collega's van het voorlaatste jaar, het eerste specialisatiejaar voor striptekenaars. **Johan Stuyck**, een docent van St.-Lukas (zij het niet van de stripafdeling) nam het initiatief om een professioneel striptijdschrift als opvolger van de eerste *Demo* te starten. Drukkerij Artoos werd bereid gevonden om de druk van het blad te sponsoren, en Stuyck richtte uitgeverij Oogachtend op voor het uitgavewerk. Het blad kreeg de naam *Ink.*, en er zijn nu twee nummers verschenen. De redactie wordt gevormd door Johan Stuyck, **Pascal Lefèvre** - die stripanalyse en -geschiedenis doceert -, een docent multimedia en enkele auteurs.

WAT? *Ink.* is een striptijdschrift op boekformaat, een kleine 80 pagina's dik en volledig in vlekkeloze, dure vierkleurendruk (behalve de zwart/wit-strips uiteraard). Een drukker als sponsor is duidelijk bijzonder handig voor een striptijdschrift. Terwijl het formaat meer refereert aan de literaire strip zoals die in Frankrijk gepropageerd wordt, met voorbeelden als *Lapin* (zie daarvoor *Stripschrift 316*), verwijst de inhoud meer naar de klassieke striptijdschriften. Zo is ervoor geopteerd om zoals in die klassieke tijdschriften ook tekstbijdragen op te nemen. Die bestaan uit interviews met bekende strippersoonlijkheden en striptheorie voor leken door Pascal Lefèvre (onder andere bekend van *Strips anders lezen*, dat Sherpa en het Belgisch Centrum van het Beeldverhaal in 1993 uitgaven). In het eerste nummer werd **Urbanus** geïnterviewd, in het tweede **Johan De Moor** (tekenaar van *Kobe de Koe* en samen met **Nix** praktijkdocent van de aankomende striptekenaars). De stripbijdragen en de cartoons zijn erg gevarieerd, en maken van het tijdschrift een mengeling tussen *Kuifje*, *(A suivre)* en *Zone 5300*. Het tijdschrift heeft niet echt een esthetische of redactionele lijn, maar dat hoeft niet erg te zijn, omdat a. stilistisch die stijlendiversiteit een kenmerk is van de opleiding in Brussel ten opzichte van andere stripscholen en b. de stripbijdragen blijkbaar automatisch een soort eenvormigheid vertonen: ondanks hun onderlinge verschillen zijn het allemaal nogal persoonlijk uitgewerkte volwassenenstrips (en cartoons). Voor de teksten was het verschil tussen de onderbouwde theoretische tekst van Lefèvre en het schoolbladachtige interview met Urbanus in het eerste nummer wat te groot, maar in het tweede nummer is het interview beter uitgewerkt, waardoor de discrepantie minder stoort.

In deze rubriek laat de auteur zijn licht afwisselend schijnen op experimentele ontwikkelingen in de marge van het beeldverhaal en op vrij jonge auteurs van wie nog nauwelijks werk in het Nederlands is vertaald.

HOE ZIT HET MET HET NIVEAU? Bij *Demo* en *Ink. 1* heerste in de Vlaamse pers een hoerastemming over het niveau van de strips. Inderdaad lag dat niveau voor jonge twintigers aan de hoge kant, zowel tekentechnisch als verhaaltechnisch. Met *Ink. 2* beginnen de gevolgen van tijdsdruk mee te spelen: sommige auteurs verbeteren zich niet zichtbaar, het niveau daalt soms zelfs. Constantijn Van Cauwenberghe, alias Conz, leverde ondanks zijn niet echt indrukwekkende stijl goed vertelde autobiografische verhalen af in *Demo* en *Ink. 1*. In *Ink. 2* verliest hij de tred in een satirisch verhaal, dat enkel voor ingewijden echt

SUPERSTRIP
SPECIAALZAAK
ERMO
Kleine Berg 33 • 5611 JS Eindhoven
Tel: 040 - 2 441 889 • Fax 040 - 2 435 873

STRIP & TIJDSCHRIFTENHANDEL
NOORD
HART VER WAR MEND
GESPECIALISEERD IN US COMICS EN TWEEDEHANDSSTRIPS INKOOP EN VERKOOP
ROTTERDAM

Yendor
STRIPWINKEL
Korte Hoogstraat 16
3011 GL Rotterdam
Tel: 010 - 433 17 10
Fax: 010 - 411 38 54

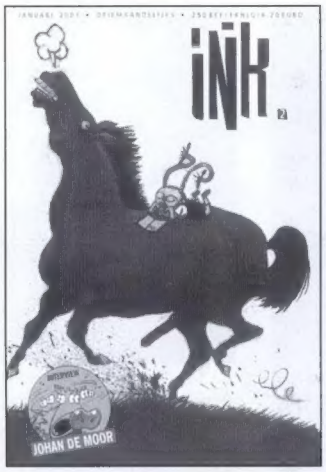

AXEL JACOBS

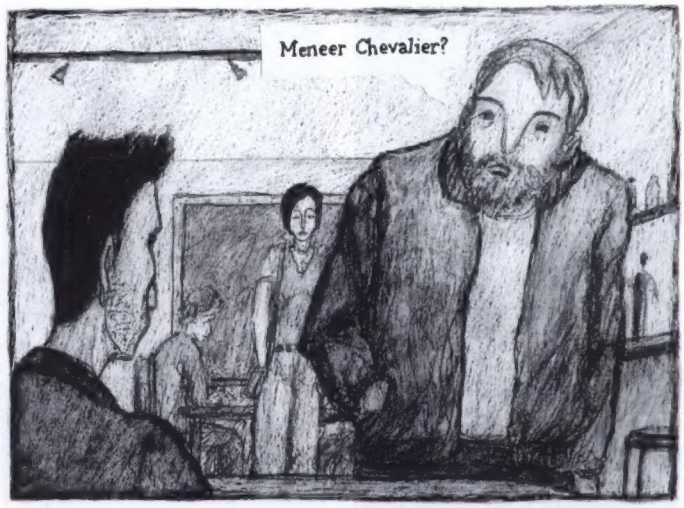

GUIDO DEVADDER

grappig is: te veel *inside jokes* getuigen van een slechte inschatting van het doelpubliek. Axel Jacobs heeft met zijn vervolgverhaal *Revolver* in *Ink.* een grote stap vooruitgezet ten opzichte van zijn bijdrage aan *Demo*. Hij vertelt een sfeerrijk, beladen verhaal in een vertelstijl die verwijst naar *Chester Brown* (I never liked you): het aantal prentjes per pagina, de grootte ervan en de hoeveelheid opengelaten ruimte op een pagina worden gebruikt om het verhaal efficiënt te kunnen vertellen. Het verhaal is heel suggestief verteld, waardoor de lezer moeite moet doen om te volgen. Daardoor en doordat Jacobs' tekentechniek soms onvoldoende duidelijk is, geeft het verhaal pas echt zijn volledige betekenis prijs na enkele lezingen. En zelfs dan blijven er nog dingen (voorlopig?) onduidelijk. Of zo'n vrij moeilijk verteld verhaal geschikt is voor publicatie in afleveringen, is een terechte vraag, maar voor aandachtige lezers is *Revolver* één van *Ink.*s hoogtepunten. Hans Bloemmen levert woordeloze sprookjes in *Demo* en *Ink. 2*. Vooral zijn nogal gruwelijke sprookje in *Ink. 2* maakt indruk. Fré Feyfer vertelt met een goed gevoel voor timing, maar zijn verhalen zijn soms nogal voorspelbaar. **Olivier Schrauwen** valt op door zijn bijzondere virtuositeit: hij lijkt de meest uiteenlopende stijlen aan te kunnen. Zijn verhalen zijn meestal minder virtuoos, al zijn zijn imitaties van strips uit de vroege twintigste eeuw wel amusant. **Guido Devadder** vertelt boeiende psychologische verhalen in een statische, maar overtuigend persoonlijke grafische stijl. Zijn afgeronde korte verhalen getuigen zelfs op enkele pagina's van de nodige diepgang. De verhalen en de stijl van **Gilles Vranckx** zijn heel erg geënt op bestaande mainstreamstrips. Iets meer originaliteit zou bij hem welkom zijn. **Sebastien De Roover** alias Seb is de bekendste van de *Ink.*-tekenaars, omdat hij al een boekje in eigen beheer uitbracht (*Kipkap, eindelijk onzin*, 1999) en met zijn cartoons in mainstreamtijdschriften staat. In het tijdschrift *Teek* staat hij overigens samen met **Kim Duchateau**, de enige professionele tekenaar die voorlopig in *Ink.* staat. Zijn strips en cartoons zijn zeker niet onbekend voor lezers van onder andere *Zone 5300* en *Incognito*. Seb en Kim leveren in de eerste twee *Ink.*s alleen cartoons, en die zijn zonder meer van professioneel niveau.

STEVEN VANDENBROUCKE

WAT DOET DIE REDACTIE NOG ZOAL? Johan Stuyck alias uitgeverij Oogachtend heeft ondertussen ook *Cordelia*, een krantenstrip van **Ilah** (oud-studente van Sint-Lukas in Brussel), al even oogverblindend uitgegeven. De *Ink.*-tekenaars verzorgen zelf een deel van de distributie van hun tijdschrift en zijn op signeerronde in stripwinkels. In Het Besloten Land in Leuven stelden ze begin februari hun werken tentoon, en andere tentoonstellingen volgen.

SEB DE ROOVER

WAT BRENGT DE TOEKOMST? Oorspronkelijk werd beweerd dat het blad na nummer 4 zelfbedruipend moest zijn. Maar daarvoor moet de verkoop nog sterk stijgen, want naar verluidt moet de verkochte oplage dan boven de 1500 exemplaren liggen. Tegenwoordig valt van redactieleden te horen dat er op korte termijn gestreefd wordt naar een verkoop van 1000 exemplaren, en is er geen sprake meer van een nabije stopzetting van het blad. Zelfs als het blad toch stopgezet zou worden na vier delen, hebben de jonge tekenaars van Sint-Lukas een uniek cadeau gekregen: welke andere beginnende tekenaars krijgen zo'n professioneel gepubliceerd forum op een presenteerblaadje aangeboden? Zelfs internationaal kunnen weinig tekenaars dat zeggen. Het is te hopen dat de *Ink.*-tekenaars hun kans niet laten liggen om er een tijdschrift van te maken dat groeit en lang meegaat.

EN NU PRAKTISCH! *Ink.* wordt gedistribueerd door Het Raadsel en is daardoor normaal gezien te verkrijgen bij elke striphandelaar. In België zorgt de redactie zelf voor extra distributie en ligt het tijdschrift ook in sommige boekhandels. Het kost 6,20 euro. Nummer 3 moet verschijnen in april en nummer 4 in juli. *Demo 1* kost 2,45 euro en is nog te krijgen in sommige stripwinkels of bij *petra.goovaerts@sintlukas.be*

TISTJEN DOP
strips en games

Patersstraat 96-B 2300 Turnhout
tel. (+32)(0)14/428829
e-mail: info@tistjendop.be
http://www.tistjendop.be

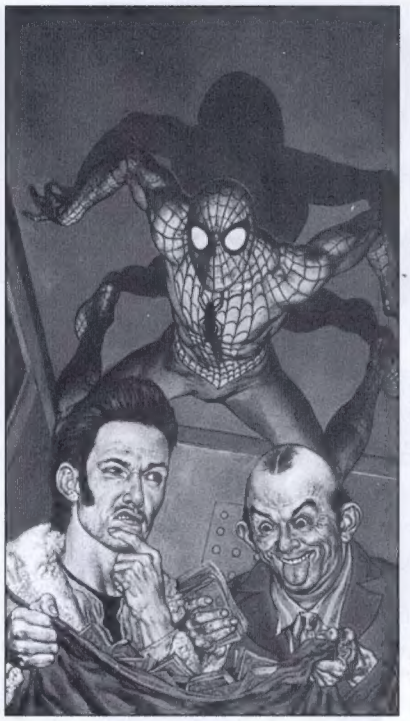

Boven, van links naar rechts,
- **Tara and Willow bij Dark Horse.**
- ***Obergeist: Ragnarok Highway.***
- **Ennis en McCrea: *Tangled Web.***
- **Sam Kieths *Zero Girl.***
- ***Codename: Knockout* door Rodi en Small Jr.**
- ***Crux*: zesde CrossGen-comic.**
- **Hoe bloter hoe beter bij *Jade*.**

Afslanken

De zogenoemde New Economy zou de moderne maatschappij op z'n kop zetten. Overal doken nieuwe dotcom-bedrijfjes op en managers werd gouden tijden beloofd. Ook *Stan Lee* wilde een graantje van die oogst meepikken. Lee stond in de jaren zestig aan de wieg van het succes van uitgeverij Marvel Comics en mag met recht de peetvader van de moderne comic worden genoemd. Met zijn bedrijf Stan Lee Media dook hij het internet op, waar hij zich toelegde op het lanceren van allerlei nieuwe initiatieven binnen het superheldengenre. Niet als doel op zich, maar als springplank voor andere media. 'Mensen kijken nog altijd liever naar de televisie. Maar het internet is ideaal voor het lanceren van iets nieuws,' aldus Lee. 'Daarom gebruiken we het internet voor het lanceren van projecten die daarna kunnen overstappen naar andere media. Televisieseries, films, animaties, interactieve spelletjes, noem maar op.'

Na een veelbelovend begin ziet het er nu somber uit voor Stan Lee Media en de ongeveer honderd veertig werknemers. De internethype is over het hoogtepunt heen, de meeste investeerders hebben door dat het niet handig is om geld te stoppen in een bedrijf dat toch geen winst maakt en het toverwoord 'afslanken' wordt te pas en te onpas gebruikt. Eind december vorig jaar dook het aandeel Stan Lee Media onder de $1 nadat onderhandelingen over een overbruggingskrediet op niets waren uitgelopen. Kort daarna maakte het bedrijf middels een persbericht bekend dat alle activiteiten voorlopig worden gestaakt en dat praktisch alle werknemers worden afgestoten. Nog onbekend is wat gaat gebeuren met de projecten die op stapel stonden. Directeur *Ken Williams* gooit de handdoek nog niet in de ring: 'We blijven geloven in de kracht van ons business plan en we zijn trots op wat we al hebben bereikt. De komende weken moeten we al onze opties goed bekijken en een keuze over de toekomst maken.'

Afslanken is iets wat iedere uitgeverij zo nu en dan moet doen. Als bepaalde series niet de verkoopcijfers opleveren waarop was gehoopt, moet een knoop worden doorgehakt. Bij DC Comics is de serie Deadenders het nieuwste slachtoffer van die besluitvorming. De serie van schrijver *Ed Brubaker* (momenteel ook schrijver van Batman) en tekenaar *Warren Pleece* wordt binnenkort stopgezet. Direct vanaf het begin voorspelden critici dat de comic het niet lang zou uithouden en deze houding heeft blijkbaar gevolgen gehad voor de verkoop. DC heeft Deadenders opvallend veel gepromoot en de eerste delen zijn zelfs al in een paperback verkrijgbaar, maar uiteindelijk mocht het niet baten. Het in april te verschijnen zestiende nummer zal het einde zijn voor de serie die, laten we eerlijk zijn, de titel niet echt mee had.

Name-dropping

Je doet het altijd goed als je in een conversatie wat namen kunt laten vallen. In de comicwereld werkt het precies zo. Zet een grote naam op een nieuwe serie en je krijgt meteen alle aandacht die je maar kunt wensen. Al is het project in kwestie nog niet eens verschenen, de grote naam op zich is voldoende voor hooggespannen verwachtingen. Natuurlijk is het waarmaken van die verwachtingen wel de kunst.

Bij Dark Horse wordt in april weer een beroep gedaan op de populariteit van de televisieserie Buffy the Vampire Slayer. Deze keer gebeurt dat in de vorm van de Buffy the Vampire Slayer: Willow and Tara Special, gemaakt door *Terry Moore* (bekend van Strangers In Paradise), *Christopher Golden* en *Amber Benson* (de actrice die in de televisieserie de rol van Tara speelt). Moore wordt geroemd om de oprechte manier waarop hij in zijn comics vrouwelijke personages neerzet en het moge duidelijk zijn dat Dark Horse hoopt op een kruisbestuiving tussen fans van de televisieserie en fans van Moore's werk. De special kost $2.99 en is verkrijgbaar met een gewone cover en een fotocover.

Image Comics lanceert in diezelfde maand april de serie Obergeist: Ragnarok Highway. Het gaat hier om de eerste serie die valt onder de nieuwe imprint 'Minotaur,' een onderdeel van Top Cow, dat op zijn beurt weer onderdeel uitmaakt van het grotere Image. Is dat nog allemaal te volgen? Belangrijk is in ieder geval dat Top Cow twee grote namen heeft aangetrokken: tekenaar *Tony Harris* (die furore maakte met zijn werk voor Starman bij DC) en schrijver *Dan Jolley*. Samen verhalen ze over hoofdpersonage Jurgen Steinholtz, een Nazi-wetenschapper die onderzoek doet naar telepathie. Top Cow heeft de afgelopen jaren een reputatie opgebouwd als het aankomt op het niet tijdig verschijnen van comics. Kan Obergeist: Ragnarok Highway die cirkel doorbreken of is sprake van een wijdverspreide kwaal?

Marvel Comics heeft sinds het aantreden van directeur *Bill Jemas* en hoofdredacteur *Joe Quesada* een flinke transformatie ondergaan. Steeds vaker worden grote namen uit de comicwereld aangetrokken voor nieuwe series en de resultaten mogen er zijn. Eind april is het de beurt aan schrijver *Garth Ennis* en tekenaar *John McCrea* (al jaren de makers van Hitman *voor DC), die zich met* Tangled Web: The Thousand wagen aan een verhaal over Spider-Man. Tangled Web is een nieuwe maandelijkse serie, waarin telkens andere bekende makers de revue zullen passeren. Ennis en

Sexy spionnen in *Codename: Knockout*.

door
OLAV BEEMER

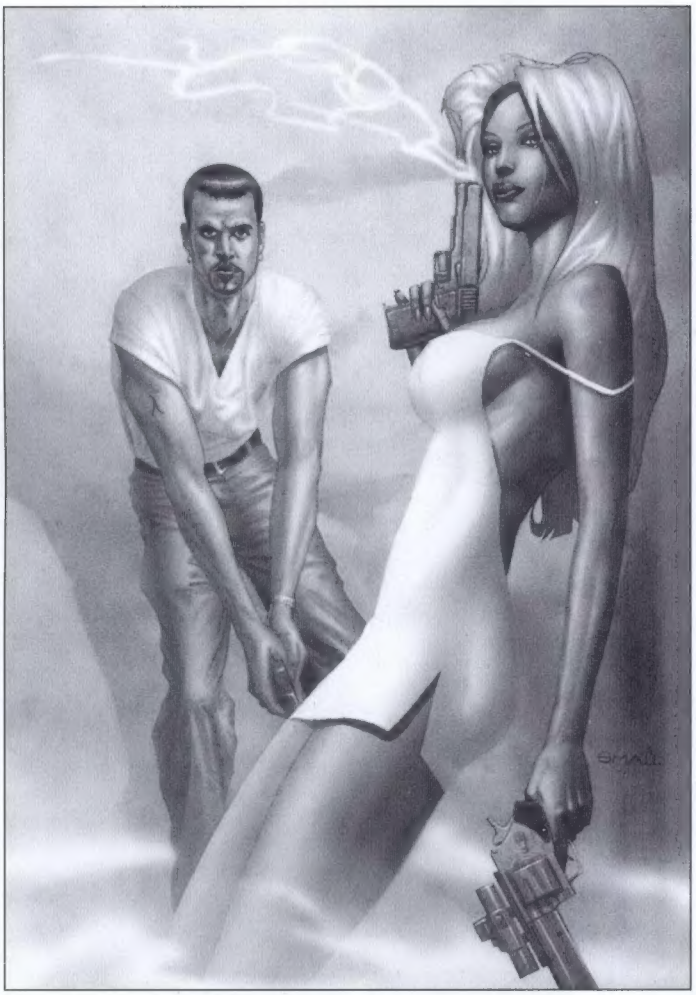

McCrea nemen de eerste drie delen voor hun rekening en daarin laten ze zien hoe een fan van Spider-Man er alles voor over heeft om ook dergelijke bovenmenselijke krachten te krijgen.

Zoals gezegd, timmert Marvel weer hard aan de weg. Bill Jemas gaf het onlangs al aan: 'Momenteel werken de beste schrijvers uit de comicwereld voor ons en dat konden we een jaar gelezen niet zeggen.' De komst van schrijvers als *Brian Michael Bendis* (Ultimate Spider-Man), *Mark Millar* (Ultimate X-Men) en *Garth Ennis* (The Punisher) werpt vruchten af en op korte termijn zal zelfs de populaire schrijver *Brian Azzarello* (de man achter de DC-comic 100 Bullets) voor Marvel aan een project gaan werken. Wie dacht dat Marvel op het creatieve vlak definitief door DC was verslagen, zal die woorden moeten terugnemen.

In het oog

Alle grote en natuurlijk ook de kleine uitgeverijen produceren elke maand zo'n grote hoeveelheid comics, dat een gemiddelde lezer snel alle gevoel voor proporties volledig uit het oog verliest. Welke series zijn de moeite waard en welke series kunnen maar beter op de plank blijven staan? Kortom, waar begint het koren en waar eindigt het kaf?

Eén van de opvallendste miniseries bij DC is *Sam Kieth*s Zero Girl, waarvan het laatste deel eind april in de winkels ligt. Kieth was halverwege de jaren negentig de man achter The Maxx, een Image-comic die het zelfs tot animatieserie op MTV heeft geschopt en voor DC laat hij nu zien dat hij het maken van bizarre verhalen nog niet is verleerd. Als altijd bij Kieth laat het verhaal van Zero Girl zich niet of nauwelijks navertellen, maar zijn frisse dialogen en vernieuwende tekenstijl zorgen er wel voor dat de miniserie een aanrader is voor de liefhebber van de wat volwassener comic. Dat het ook anders kan, bewijst DC met Codename: Knockout, waarvan het nul-nummer in april verschijnt. Omdat Danger Girl hooguit twee keer per jaar verschijnt, vond DC het blijkbaar tijd voor een soortgelijke comic. Maar dan wel eentje die op tijd in de winkels ligt. Dat werd Codename: Knockout, geschreven door *Robert Rodi* (schrijver van leesboeken), met tekenwerk van *Louis Small Jr* (Vampirella). Origineel is het niet, maar de sexy covers van schilder *Joe Chiodo* zullen zonder twijfel extra lezers trekken.

Mark Waid (schrijver van Empire) en *Steve Epting* (doorgebroken als tekenaar van The Avengers) beginnen binnenkort aan hun project bij CrossGen Comics. Hun Crux wordt de zesde maandelijkse comic van deze relatief jonge uitgeverij en draait om een groep eeuwenoude wezens die na lange afwezigheid ontdekken dat hun ooit zo vredige wereld in een nachtmerrie is veranderd. Hoewel de makers tot de verbeelding spreken, blijft het de vraag of CrossGen zichzelf niet in de vingers aan het snijden is. Binnen korte tijd zijn twee nieuwe maandelijkse series geïntroduceerd, terwijl daar niet echt een reden toe was. Maakt CrossGen dezelfde fout als zo veel nieuwe uitgeverijen en overspoelen ze de markt te snel met nieuwe series?

Onder het motto 'we kunnen maar geen genoeg krijgen van comics over halfnaakte dames' gaat in april bij Chaos Comics de serie Jade van start. *Tom Sniegoski* en *Christopher Golden* (oude bekenden voor de fans van deze uitgeverij) hebben samen met tekenaar *Ken Lashley* de hoofden bij elkaar gestoken en het resultaat is wederom een variant op het vertrouwde recept: een lekker ding met een groot zwaard. Jade gaat over het gelijknamige personage dat in China aan het hoofd staat van een bovennatuurlijk misdaadkartel. Veel borsten en billen, weinig inhoud. En dat voor $2.99 per nummer. Je moet er maar van houden. Hetzelfde kan worden gezegd over Just A Pilgrim van Black Bull Entertainment, maar wel om een andere reden. Deze miniserie van *Garth Ennis* en *Carlos Ezquerra* (samen verantwoordelijk voor Adventures of the Rifle Brigade bij DC) is namelijk uitsluitend geschikt voor lezers met een sterke maag en een wel heel bizar gevoel voor humor. Niet iets wat je snel voor het eten leest, maar wel iets wat slim in elkaar steekt en je waarschijnlijk bijblijft. Just A Pilgrim 1 ligt één dezer dagen in de winkels.

***Just A Pilgrim*: hard maar leuk.**

STRIP SCHRIFT

BACK ISSUES

Spelregels

1. Niet genoemde nummers zijn echt uitverkocht.
2. Sommige nummers zijn bijna uitverkocht (en vet afgedrukt in de opsomming). Het kan dus gebeuren dat in de periode dat uw opdracht onderweg is de laatste exemplaren ons magazijn reeds hebben verlaten. Vandaar dat wij u verzoeken altijd een paar reserve-exemplaren op te geven. Zonder opgave van reserve-exemplaren wordt het betreffende bedrag teruggestort.
3. Sommige nummers zijn oorspronkelijk uitgebracht met een bijlage. Levering geschiedt met bijlage totdat deze op zijn, daarna (helaas) zonder.
4. Wij verzenden ongeveer één keer per maand.

Prijzen (per stuk)

65+-98	f7,00 / Bfr.140
116-217	f5,00 / Bfr.100
(of f4,00 / Bfr.80 bij bestellingen van 10 of meer nummers uit deze categorie)	
218-249	f5,95 / Bfr.110
250	f9,95 / Bfr.180
251-257	f5,95 / Bfr.110
258-263	f6,25 / Bfr.125
264	f9,95 / Bfr.199
265-268	f6,25 / Bfr.125
269-272	f6,50 / Bfr.130
273-280	f6,50 / Bfr.140
281	f9,95 / Bfr.220
282-284	f6,50 / Bfr.140
285	f7,50 / Bfr.165
286-287	f6,50 / Bfr.140
288	f8,50 / Bfr.180
289	f14,95 / Bfr.320
290-297	f6,95 / Bfr.150
298-299	f7,25 / Bfr.155
300	f9,95 / Bfr.220
301-302	f7,25 / Bfr.155
303/304	f14,95 / Bfr.320
305-307	f7,25 / Bfr.155
308-316	f7,50 / Bfr.150
317-326	f7,75 / Bfr.155
327	f9,95 / Bfr.199
328/329	f14,95 / Bfr.319
330-334	f7,95 / Bfr.159
Llewelyn Fflint	f14,95 / Bfr.299
Verzamelband	f19,95 / Bfr.399

Verzendkosten

1 - 2 nummers	f2,50 / Bfr.65
3 - 9 nummers	f5,00 / Bfr.140
meer dan 9 nummers	geen verzendkosten!

U kunt zich de verzendkosten besparen door uw bestelling op te halen tijdens Stripdagen in Den Bosch, Haarlem of Turnhout.

Betaling en bestelling

Het verschuldigde bedrag overmaken:
Nederland: Postbank 209948 of SNS-bank 82.67.01.523 ten name van Stripschrift, Amsterdam.
België: ABN-bank 721-520.62.74-81 ten gunste van Het Stripschap, Turnhout.

Leverbare nummers

(Bij elk nummer staan één of meerdere strips, auteurs of onderwerpen vermeld waaraan in dat bewuste nummer aandacht wordt besteed.)

65+ Tibet, Tina
67 **Jean Roba, Carry Brugman**
74 **Raymond Macherot, Uco Egmond**
75/76 **Peter O'Donnell**
77 **Gerrit Stapel, Aart Clerkx**
78 Bud Sagendorf, Beeldvloeken, Daan Jippes
80 De Tovenaar van Fop, Robbedoes, The Hulk
86 **Eddy Paape**
93 Pogo, Paulus, Hocus Pas
94/95 **Robbedoes Weekblad met index**
96 **Jijé, Pogo**
98 Strips in de jaren '30
101 **Michel Greg, Jean-Michel Charlier, Lob, Dionnet**
116 Ben van Voorn, Piet van Elk, Alain Saint-Ogan
121 **Berni Wrightson, De striphandel**
126/127 **Claire Bretécher, Corto Maltese, Ralph Bakshi**
131 Dick Tracy, The Studio
132 Engelse dagbladstrips
141 Daan Jippes
144 **Ravian, 1984, Prikkebeen**
145 **Frank Frazetta, Yrrah, Bilal**
148 Robert Gigi, Eppo, Uitgeverij Panda
150 Katten
155 Victor de la Fuente, Fernando Fernandez
156 Paul Teng, Dick Briel, Gezellig en Leuk, Prutswerk
157 Jean-Claude Mézières, Heavy Metal, Eric Schreurs
159/160 Engelse stripweekbladen, Robert Crumb
161 Campus, De Balloen, Rhaa Lovely, Titanic, Zwaar Metaal
162/163 Robbedoes Weekblad, Parodie en plagiaat
164 Harvey Kurtzman
165 Frank Margerin, Cosey, Raymond Reding
166 Paul Gillon, Pierre Christin
167 Richard Corben, Bob de Moor, Corto Maltese
170 Martin Veyron, Bart van Erkel
172 Krantenstrips, Nikita Mandryka
174/175 Peter Pontiac, Strips & popmuziek
176 Fred & Liliane Funcken, Strips & onderwijs
180 Robert van der Kroft, Garfield
182 Vittorio Giardino, Dick Vlottes
183 Strips & voetbal, Frans de Boer
184 Titanic, Marc Wasterlain
185/186 Ravian, Claude Auclair, Daniel en Alex Varenne
187 André Juillard, Al Williamson, Jeremiah
188 Laurence Harlé, Yves Swolfs, Colin Wilson
191 **Robbedoes**
192 **Robbedoes, Lex van de Oudeweetering**
195 Bondage-strips, De Kat
196/197 Chantal Montellier, Strips & de Himalaya
200 **Stripjournalistiek, Suske & Wiske**
201 **Wim Stevenhagen & Gerrit de Jager**
202 Japanse strips
203 Gerrit Stapel, Popeye, Charles Burns
205 **Willem Ritstier, François Rivière**
206 Studio Vandersteen, Marvano, Kees de Boer
207 Literatoren & strips
208 Henk Albers, François Boucq, Titanic
209 Amateurs
211 Onvoltooide strips
212 20 jaar Stripschrift
213 Rocketeer, Mike Greg, Vink, Paul Teng
214 Hec Leemans & Willy Lohmann, François Boucq
215 Jacques Glénat, Animatiefilms
216 Paul Bodoni, Jacques Martin, Marc Terstroet
217 Bert Bus, Daan Jippes
218 (22/1) Lucky Luke, Urbanus & Willy Linthout
219 (22/2) Fred Julsing, Silver Surfer
220 (22/3) Toon van Driel, André Franquin
221 (22/4) André Franquin, Chantal Montellier
222 (22/5) John Difool, Kamagurka
223 (22/6) Duck-scenario's, Johan de Moor
224 (22/7) Bill Sinkiewicz, Computeranimatie
225 (22/8) Antonio Cossu, 60 jaar Popeye
226 (22/9) Treinen & strip, Media Participations
227 (22/10) Gerard van Straaten, Alexandro Jodorowsky
228 (23/1) Johan de Moor, Watchmen
229 (23/2) Theo van den Boogaard, Lian Ong, John Romita
230 Hugo Pratt, Anne Auke Tadema
231 Jacques Tardi, Henri Goldsmann
232 Calvin & Hobbes, Strip & communicatie
233 **Blake & Mortimer, Fredric Wertham**
234 Carry Brugman, François Schuiten, Eric Heuvel
235 **Hec Leemans & Merho, Auke Herrema**
236 SF & strip, Marvano, Felix Flux Museum
237 Didier Comès, Laurent Parcelier
238 Lorenzo Mattotti, Strips & geschiedenis
239 Lava, François Bourgeon, Jeroen Steehouwer
240 Benoît van Innis, Luc Cromheecke, België
241 Bernard Hislaire, Ralf König, Herr Seele
242 Moebius, Jack Staller, Ducktales
243 Al Severin, Moebius, Lorenzo Mattotti
244 Dick Matena, Chantal de Spiegeleer, Denys Cowan
245 Dirk Stallaert, Dick Matena, Wouter
246 Roger Leloup, Annie M.G. Schmidt
247 Windig & De Jong, Alberto Breccia
248 Peter van Dongen, Bernet & Abuli, Dick Matena
249 Marc Michetz, Attilio Micheluzzi, Redacties
250 Jubileumnummer
251 Lorenzo Mattotti, Stripdagen Haarlem
252 Daan Jippes, Kuifje, Stefan Verwey
253 Kolk & De Wit, Strips in Duitsland, Kuifje
254 Bert van der Meij, René Sterne, Merchandising
255 Hein de Kort, Edmond Baudoin, Tex Willer
256 Toon van Driel, Eric Joris, Fred Julsing
257 Frank, Donald Duck, Marcel Ruijters
258 Tome, Inkleursters, Stan Heinze
259 Marc Wasterlain, Grzegorz Rosinski
260 Hermann, Peyo, Lombard, Posse
261 Eric Schreurs, Bryan Talbot, Crisse
262 Lorenzo Mattotti, Barry Windsor Smith, Donald Duck
263 Philippe Francq, Marc Legendre, Jacques de Loustal
264 Kuifje!
265 Jack Kirby, Fritz van den Heuvel, Superhelden
266 Schuiten & Peeters, Warnauts & Raives
267 Piet Wijn, Jacques Tardi, Jean-Philippe Stassen
268 Daan Jippes, Yves Swolfs, Dave McKean
269 Peter Pontiac, Jean van Hamme, XIII
270 Henk Kuijpers, Renaud & Dufaux, Kuifje
271 Lorenzo Mattotti, Maus, Nieuwe anti-helden
272 Etienne Davodeau, Jacques Martin, Stripkritiek
273 Mark Retera, Carl Barks, Al Davison
274 Don Lawrence, John Bolton, Kuifje
275 Wilhelm Busch, Dominique David, Philippe Berthet
276 Léo, Arthur Adams, Mike Mignola
277 Michel Blanc-Dumont, Signed by War, Algemeen Dagblad
278 Ferry, Jan Wesseling, André Geerts
279 Peter O'Donnell, Enrique Romero, Gummbah
280 Eddy Paape, Frank le Gall, Stripmuseum
281 Disney!
282 Bruno Marchand, Joost Veerkamp, Joe Barbera
283 René Hausman, Derib, Klanknabootsingen
284 Edmond Baudoin, Storm, Wilbert Plijnaar
285 Jan Bosschaert, Hec Leemans, Uco Egmond, Manga
286 Jesse van Muylwijck, Olivier Wozniak, Magda Seron
287 Jan Kruis, Andreas, Soeperman
288 Gerrit de Jager, Charles Burns, Hergé
289 Toonder!
290 Guido van Driel, Klaus Janson
291 Fred Julsing, A.M. de Jong
292 Jean-Pol, Paul Geerts, Gleevers dagboek
293 Wasco, Hanco Kolk, The Flintstones
294 Jeff Broeckx, Jeroen de Leijer, Blake en Mortimer
295 Johan de Moor, Drawn + Quarterly, Morris
296 Carry Brugman, Steven Dupré, Suske en Wiske
297 Ptiluc, Burne Hogarth, Frans Piët
298 Marnix Rueb, Ko Doncker, Hergé
299 Marvano, Mark Hendriks, Stripconservering
300 Asterix, Lo Hartog van Banda, Joost Swarte
301 Berend J. Vonk, Spiderman, Stripmuseum
302 Kiekeboe, Cartoondam, Roodmasker
303/304 Kinderboeken en strips
305 Marc Sleen, Dirk Stallaert, Disney
306 Fokke & Sukke, Lian Ong, Willem
307 Fred, Robert Crumb, TV Toys
308 Typex, Dilbert
309 Erik Kriek, Eric Heuvel, Sjors en Sjimmie
310 Hans G. Kresse, Stripdagen Haarlem
311 Michel Blanc-Dumont, Jeroen Janssen, Duckstad
312 Aloys Oosterwijk, Samoeraistrips, Wanz
313 Don Rosa, SjoSji, Stripmuseum Groningen
314 Peter van Dongen, Philippe Geluck, Charly
315 Thorgal, Frans Mensink, The Prince of Egypt
316 Eric Drooker, William van Horn, Willy Vandersteen
317 Paul Teng, Tom Poes, Asterix, Tom Poes
318 Ersel, J.F. Charles, Marco Rota, Rommeldam
319 Harry Balm, Cartoon Network, Gay Comics, Kuifje
320 Gilles Mezzomo, Futurama, Theo van den Boogaard
321 Peter de Wit, Asterix, Oerstrips
322 Strips als kunst, Dupuy & Berberian, Hans G. Kresse
323 Carol Voges, Tarzan, Hergé, Literatuur & strips
324 Blake en Mortimer, Marten Toonder, Daan Jippes
325 Charles Schulz, Manga, Big Brother
326 Freddy Milton, Dick Vlottes, Kuifje, Asterix
327 Martin Lodewijk, Agent 327, Ambrosius
328/329 Blueberry, Cow & Chicken, Jean-Charles Kraehn, Asterix
330 Dik Bruynesteyn, Willem, Papieren drama's
331 Carl Barks, Pascal Rabaté, Nukomix
332 Yslaire, Asterix, Gleevers Dagboek
333 François Wathéry, Penthouse Comix, Scott McCloud
334 Patty Klein, Clowes & Ware, Peter Pontiac

Ook heeft de uitgeverij het album 'Llewelyn Fflint' uitgebracht van Peter van Straaten en Yvan Delporte, alsmede Stripschrift-verzamelbanden waarin minimaal twee jaargangen kunnen worden opgeborgen.